

# 8

## INSIKTER OM URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM

En guide för social hållbar utveckling vid förtätning av  
postindustriella områden

Malin Johansson & Ilse Köhne

Självständigt arbete – 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Masterprogram i landskapsarkitektur

Hållbar stadsutveckling – ledning och organisation

Alnarp - 2021

## 8 Insikter om urbana postindustriella tomrum

- En guide för social hållbar utveckling vid förtätning av postindustriella områden

## 8 Insights concerning urban post-industrial voids

- A guide for social sustainable development in case of densification of post-industrial areas

Malin Johansson & Ilse Köhne

**Handledare:** Johan Wirdelöv, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

**Examinator:** Anna Peterson, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU. Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

**Biträdande eximinator:** Stefan Lindberg, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU. Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Omfattning: 30hp

Nivå och fördjupning: A2E

Independent Project in Landscape Architecture - Självständigt arbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: LAM: EX0852 HSU: EX0859

Master i Landskapsarkitektur (Landscape architecture master)

Hållbar stadsutveckling - Ledning och organisation

**Kursansvarig:** Marie Larsson (LAM). Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Helena Mellqvist (HSU). Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

SLU Alnarp - 2021

Omslagsbild: Av författarna

# PUBLICERING OCH ARKIVERING

---

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

## ETT TACK

Vi vill ge ett stort tack till vår handledare Johan Widerlöv som varit en stor inspiration under denna arbetsprocess och bidragit till många roliga och lärorika inslag. Tack, även till våra nära och kära som stöttat oss under denna tid. Vi vill även passa på att tacka varandra och hoppas på att vi i framtiden kommer samarbeta med nya intressanta projekt.

# FÖRORD

Tiden på masterprogrammen Landscape architecture master (LAM) och Hållbar Stadsutveckling (HSU) har utvecklat ett intresse för hur hållbar stadsutveckling kan praktiseras inom planering, förvaltning och gestaltning. De kunskaper som vi tagit med från tidigare utbildning på kandidatprogrammet Arkitektur, kommunikation och visualisering på Malmö universitet, är dels hur den gestaltade livsmiljön kan kommuniceras men också hur den kan analyseras och gestaltas. Tidigare utbildning har framförallt fokuserat på hur mellanrummen i det urbana används av människor och hur en kan, genom temporär gestaltning, förändra eller belysa vanor, behov och utmaningar. Tiden som masterstudenter har bidragit till olika perspektiv på stadsplanering och hållbar utveckling. Vi önskar, med detta arbete, bidra med ett multidisciplinärt förhållningssätt på hållbar stadsutveckling av urbana postindustriella tomrum.

## SAMMANFATTNING

Samtida städer står inför två stora utmaningar. Den ena är urbanisering och den andra är befolkningstillväxt. För att bemöta utmaningarna och samtidigt sträva efter en hållbar utveckling förtätas städer inåt. Även om förtätning är en hållbar planeringsstrategi bidrar den till nya utmaningar som kan ge negativa effekter på människors hälsa. De områden som tas i anspråk och utvecklas med förtätning är vanligen de som förlorat tidigare funktionell användning och anses vara underanvända och underutnyttjade. Detta arbete fokuserar på postindustriella områden och beskrivs genom paraplybegreppet urbana postindustriella tomrum. Urbana postindustriella tomrum har studerats inom arkitekturprofessionen i årtionden och sedan dess har otaliga försök att definiera begreppet gjorts. I denna arbetsprocess har åtta stycken arbetsfrågor som berör urbana postindustriella tomrum successivt formulerats och resulterar i åtta stycken insikter. Insikterna handlar bland annat om den komplexitet som följer av att begreppet urbana postindustriella tomrum kan definieras på olika sätt. Andra insikter berör de värden som tomrum besitter och att tomrummen bör nyttjas som värdefulla resurser för att kunna möta framtida behov och utmaningar.

Insikterna har vidare resulterat i en guide som ett resultat av en omfattande studie över postindustriella områden, som i detta arbete benämns som urbana postindustriella tomrum. För att tomrummen ska kunna utvecklas hållbart, samt användas utifrån dess fulla potential, krävs en ökad kunskap och en gemensam förståelse för dess värde. En samförståelse av värdet kan vidare bidra till en ökad förståelse för hur urbana postindustriella tomrum och dess värde kan samverka och hur de relaterar till varandra. Utifrån värdet krävs vidare en gemensam målbild om vad de kan bidra med, till ett enskilt område men även till staden som helhet. Förhoppningen är att de insikter som presenteras i detta arbetet och i guiden ska, i en tidig planeringsprocess, bidra till ett kompletterande förhållningssätt till en social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum.

## ABSTRACT

Contemporary cities face two major challenges. One is urbanization and the other is population growth. To meet the challenges and at the same time strive for sustainable development, cities are densified inwards. Although densification is a sustainable planning strategy, it contributes to new challenges that can have negative effects on human health. The areas that are used and developed with densification strategy are usually those that have lost previous functional use and are considered to be underused and underutilized. This essay focuses on post-industrial areas and is described by the many definitions of the concept named urban void. Urban voids have been studied in the architecture profession for decades and since then countless attempts have been made to define the concept. In the process of this essay, eight sub questions have been gradually formulated and result in eight insights about urban voids in postindustrial areas. The insights are, among other things, about the complexity that follows from the fact that the concept of urban voids can be defined in different ways. Other insights concern the values that voids possess and that voids should be used as valuable resources to be able to meet future needs and challenges.

The insights have also resulted in a guide as a result of an extensive study of post-industrial areas, which in this work is referred to as urban post-industrial voids. In order for the voids to be able to develop sustainably and use based on its full potential, increased knowledge and a common understanding of its value is required. An co-understanding of values can further contribute to an increased understanding of how urban post-industrial voids and their value can interact and how they relate to each other. Based on the value, a common goal picture is requaried of what they can contribute, to an individual area but also to the city as a whole. The hope is that the insights that are presented in this essay and in the guide will, in an early planning process, contribute to a complementary approach to the social sustainable development of urban post-industrial voids.

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

## INLEDNING

BEGREPPSFÖRKLARING	10
BAKGRUND OCH PROBLEM	12
MÅL OCH FRÅGESTÄLLNING	13
Arbetsfrågor	13
TILLVÄGAGÅNGSÄTT	14
Ettapp 1 - Uppstartsfas	14
Ettapp 2 - Litteraturstudie	16
Ettapp 3 - Fallstudie	17
Ettapp 4 - Dokumentstudie	18
Ettapp 5 - Guide	19

## DEL 1

RUNDVANDRING I NORRA SORGENFRI	20
NORRA SORGENFRI - EN KORT INTRODUKTION	21
<b>1. HUR DEFINIERAS BEGREPPET URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM OCH VAD BEROR DEFINITIONEN PÅ?</b>	23
Insikt 1	30
<b>2. VAD ÄR DET SOM SKILJER ETT TOMT RUM OCH EN TOM PLATS?</b>	31
Insikt 2	34
<b>3. VILKEN ROLL HAR URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM I STADEN?</b>	35
Insikt 3	46



<b>4. VILKA FAKTORER HAR PÅVERKAT OCH PÅVERKAR ATT URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM FINNS?</b>	47
Insikt 4	50
<b>5. VAD FINNS DET FÖR VÄRDEN I URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM?</b>	51
Insikt 5	55
<b>6. VARFÖR ÄR FÖRTÄTNING EN EFTERSTRÄVANSVÄRD PLANERINGSSTRATEGI PÅ URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM?</b>	56
Insikt 6	61
<b>7. HUR BÖR URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM ANVÄNDAS I EN TIDIG PLANERINGSPROCESS FÖR ATT FRÄMJA SOCIAL HÅLLBARHET?</b>	62
Insikt 7	64
<b>8. HUR KAN OLIKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT I EN TIDIG PLANERINGSPROCESS, PÅVERKA UTVECKLINGEN AV URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM?</b>	65
Insikt 8	69

## DEL 2

INSIKTER AV INSIKTER	70
Avslutande diskussion	74
HUR KAN HÅLLBAR UTVECKLING AV POSTINDUSTRIELLA TOMRUM FÖRSTÅS, BESKRIVAS OCH KOMMUNICERAS?	75
AVSLUTANDE REFLEKTION	76

## REFERENSER

FIGURREFERENS	82
---------------	----

# BEGREPPSFÖRKLARING

---

## FÖRTÄTNING

Förtätning är, motsats till *urban sprawl* (stadsutbredning), en planeringsstrategi som innefattar att befintlig bebyggelse kompletteras med nybyggnation.

## HÅLLBAR UTVECKLING

*Sustainable development* (Hållbar utveckling) myntades av Lester R. Brown år 1981 och spreds år 1987 i Världskommissionen för miljö och utveckling även kallad Brundtlandkommissionen (Boverket, 2020). I rapporten "Vår gemensamma framtid" definieras hållbar utveckling på följande sätt "En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (Brundtland, 1987). Hållbar utveckling definieras vanligen utifrån de tre dimensioner ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet som samspelar och stödjer varandra.

## SOCIAL HÅLLBARHET

Social hållbarhet är en av de tre dimensionerna av hållbarhet och är en människo baserad syn på hållbarhet (Hedenfelt, 2012). Social hållbarhet innefattar flera olika koncept som hållbara samhällen, social jämlikhet och social rättvisa. Dimensionen berör människor och dess liv i samhället som hälsa, trygghet, utbildning och maktutövning samt möjligheterna att kunna förbättra dem.

## SOLIDA FIGURER

Solida figurer är komponenter som samverkar med urbana postindustriella tomrum och utgörs av permanenta fysiska strukturer. De solida figurerna kan innefatta byggnader, vägar och trottoarer som är deisgnade och framkommit genom design och planering.

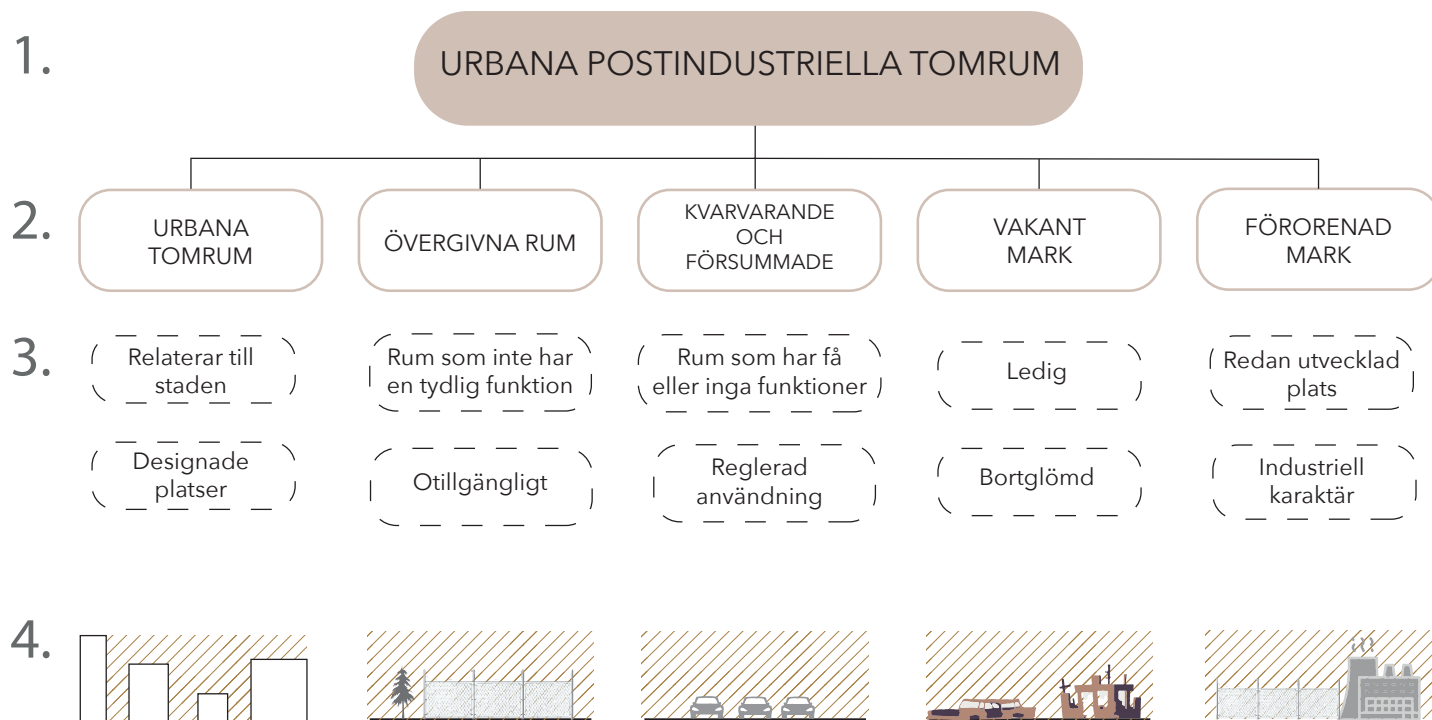
## POSTINDUSTRIELLA OMRÅDEN

Postindustriella områden är geografiskt avgränsade områden som genomgått en funktionell förändring i samband med avveckling av industrin i Sverige under 1970-talet. Norra Sorgenfri är ett postindustriellt område där begränsningen för vad som hör till området bestäms geografiskt och antages av kommunfullmäktige i Malmös stad. Avgränsningen för Norra Sorgenfri som postindustriellt område visas i figur 2 på sidan 18.

## URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM

När vi pratar om Norra Sorgenfri är det ett geografiskt avgränsat område. I planprogrammet för Norra Sorgenfri (2008), benämns områdets olika tomrum som ”ytor för kvartersutveckling”. Arbetet redovisar att dessa tomrum har mer kvalitet och potential än att enbart benämnas som ytor, därför används begreppet urbana postindustriella tomrum. Urbana postindustriella tomrum är ett samlingsbegrepp av ett fysiskt rum som uppstår vid funktionell förändring av ett område. Begreppet innefattar ett flertal underordnade begrepp som beskriver ett enskilt urbant postindustriellt tomrum, dess skala, typologi och karaktär. Dessa underordnade begrepp är vakant, urbana tomrum, förorenad mark, kvarvarande och försummade rum samt övergivna rum. Begreppet förklaras mer ingående på sidorna 24-29 och sammanfattas och nedan sammanfattas och ges en överblick av begreppet.

1. VÅR OMDEFINITION
2. BEGREPP FRÅN LITTERATUR
3. KORT BESKRIVNING AV BEGREPPET
4. ILLUSTRERAD BESKRIVNING



# BAKGRUND OCH PROBLEM

---

Samtida städer, dess uppbyggnad och utveckling är ett resultat av historia, politik och ekonomi. Sedan urbaniseringen under industrialismen, har städer varit i en ständig förändringsprocess för att bemöta nya behov och utmaningar. I samband med att flera industrier utvecklades på slutet av 1900-talet förändrades stor del av funktionen av industriområden. Dessa områden är ofta belägna centralt i staden och karaktäriseras av tomma industrilokaler och tomrum i olika skalor. Då samtida utmaningar och stadsutvecklingsideal handlar om resurseffektivisering, är dessa platser attraktiva för aktörer inom stadsutvecklings professionen att utveckla. Då samtida storstäder står inför en fortsatt urbanisering och befolkningstillväxt har ett stort politiskt, ekonomiskt och socialt tryck lagts på städerna (Roaf, 2010).

För att undvika att exploatering sker på värdefull jungfrumark förtätas städer i allt större utsträckning. Förtätning som planeringsstrategi framhävs som eftersträvänsvärt och används för att främja en hållbar stadsutveckling (Boverket, 2021). Förtätning som hållbar planeringsstrategi är inte endast ett verktyg för att undvika stadsutbredning utan används även för att länka samman städer som beaktas som osammanhängande eller segregerade. Ändock medför förtätning nya utmaningar som kan resultera i försämrad hälsa hos människor då offentliga ytor tenderar att minska samtidigt som färre grönytor prioriteras i planeringen. Sedan 1990-talet har storstäder förtätats inåt och omkring hälften av Malmös tillväxt har skett genom förtätning under de senaste decennierna (Malmö stad, 2010). De ytor som prioriteras för utveckling är verksamhets- och industriområden som har en låg exploateringsgrad eller där markeffektiviseringen är låg. Storskaliga bostadsområden är även ytor som anses vara intressanta, likväl ytor som är marknadsmässigt intressanta och där betalningsviljan för nyproduktion är hög (ibid).

Då förtätning som planeringsstrategi innefattar en effektivare markanvändning samtidigt som en strävan efter en ökad funktionsblandning i staden finns, fylls tomrummen med bestämda aktiviteter. Detta innebär vidare att tomrummen mister dess potentiella användningsområden ur ett långsiktigt perspektiv, likväl som frihet och flexibilitet för en varierad aktivitet minimeras. Förutom avsaknad förståelse för värden, kvaliteter och potential dessa ytor besitter, benämns definitionen av urbana postindustriella tomrum utifrån en negativ bemärkelse, då det tomma symboliserar nedgång och förfall (Panayotopoulos, 2020). Paradoxen för dessa osäkra och obestämda utrymmen är dock att de inte bör ha en negativ klang, utan kan involvera förväntningar om frihet som är förknippade med det flexibla och oförutsägbara. Inom stadsplanering har ett flertal verktyg utvecklats för att främja en hållbar stadsutveckling. Dock saknas en gemensam förståelse och ett gemensamt förhållningssätt av urbana postindustriella tomrum. Dahl (2020) uttrycker att de stadsplaneringsmetoder som praktiseras idag, vanligen innebär att postindustriella områden utvecklas på samma sätt och tar därför inte hänsyn till platsspecifika värden. Att generalisera dessa områden skapar en homogen utveckling där platsspecifika egenskaper går förlorat i planeringsprocessen. De redan existerande värden och kvaliteter kan vara avgörande utgångspunkter för att skapa nytt bruk av postindustriella områden och för att skapa en social hållbar omvandlingsprocess. För att främja en social hållbar utveckling av dessa tomrum krävs en gemensam förståelse, målbild och samverkan mellan olika intressenter. Det behövs därför nya insikter för att kunna utveckla nya metoder i en tidig planeringsprocess. De insikter som presenteras i detta arbete och vidareutvecklas i en guide, är ett sätt att kommunicera de värden och kvaliteter som går förlorade i en utvecklingsprocess av urbana postindustriella tomrum.

# MÅL OCH FRÅGESTÄLLNING

---

Målet med detta arbete är att öka förståelsen för urbana postindustriella tomrum genom att svara på åtta stycken formulerade arbetsfrågor. Frågorna besvaras genom insikter som formulerats utifrån tidigare kunskap om ämnet och påverkats och inspirerats av det valda teoretiska ramverket. Insikterna används vidare i en guide som kommunicerar urbana postindustriella tomrum gällande dess värden, kvaliteter och potential. Syftet med guiden är att öka förståelsen och påvisa värdefulla aspekter i en tidig utvecklingsprocess av urbana postindustriella tomrum. Guiden exemplifierar även hur detta kan tillämpas i en tidig planeringsprocess och detta för att möjliggöra en social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum utifrån dess fulla potential. Guiden bidrar till ett socialt hållbart förhållningssätt till urbana postindustriella tomrum vid förtätningsprojekt i inåtväxande städer. Guiden poängterar vikten av långsiktig planering för att skapa flexibla, inkluderande och fria platser i staden. Då sådana platser blir allt färre i den snabbt växande och förtätade staden, kan guiden som ett förhållningssätt bidra till en ökad vaksamhet över vilka samtida och framtida värden som urbana postindustriella tomrum har. För att nå målet med guiden har en frågeställning utformats, följt av åtta stycken arbetsfrågor.

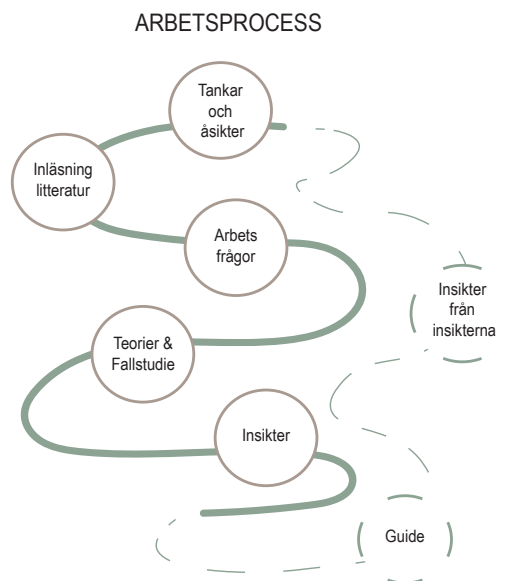
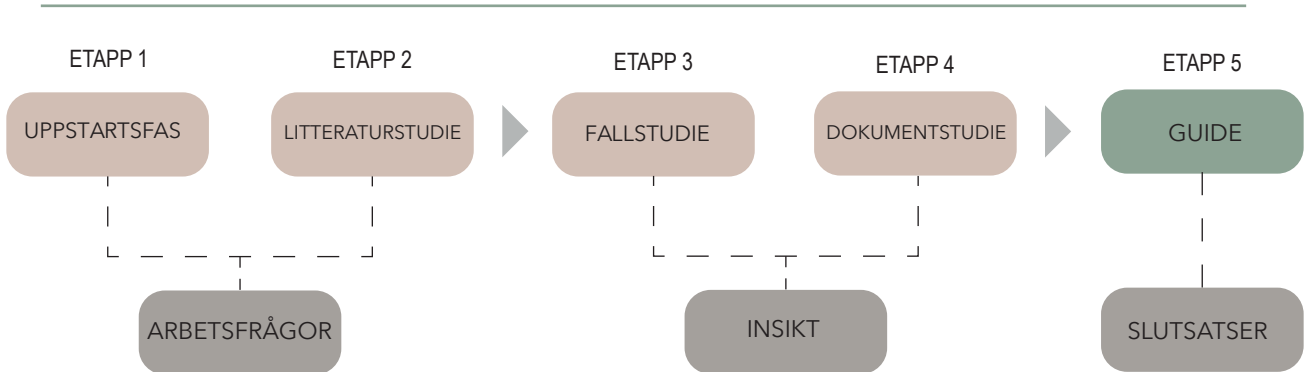
Hur kan social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum förstås, beskrivas och kommuniceras?

## ARBETSFRÅGOR

---

- 1 Hur definieras begreppet urbana postindustriella tomrum och vad beror definitionen på?
- 2 Vad är det som skiljer ett tomt rum och en tom plats?
- 3 Vilken roll har urbana postindustriella tomrum i staden?
- 4 Vilka faktorer har påverkat och påverkar att urbana postindustriella tomrum finns?
- 5 Vad finns det för värden i urbana postindustriella tomrum?
- 6 Varför är förtätning en eftersträvarvärd planeringsstrategi på urbana postindustriella tomrum?
- 7 Hur bör urbana postindustriella tomrum användas i en tidig planeringsprocess för att främja social hållbarhet?
- 8 Hur kan olika förhållningssätt i en tidig planeringsprocess, påverka utvecklingen av urbana postindustriella tomrum?

# TILLVÄGAGÅNGSÄTT

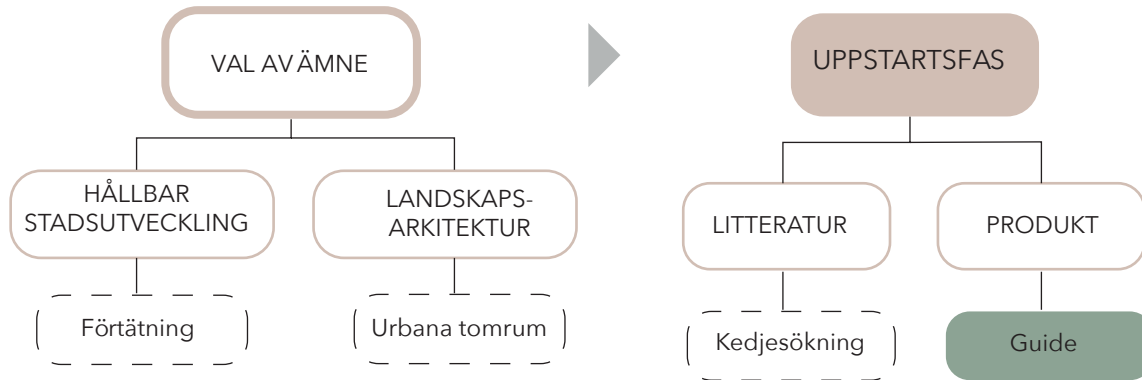


De metoder som har valts i detta arbete är ett resultat av en öppen process som innefattar olika tillvägagångssätt som presenteras nedan. Groat & Wang (2013) påvisar att en öppen process tillåter arbetet att modifieras under arbetets gång. Eftersom vi har valt att låta arbetsprocessen vara öppen för modifieringar så har även metodvalen baserats på vad som har varit lämpligast för att kunna få en insikt på våra arbetsfrågor. Illustrationen ovan förklarar arbetets uppdelning i olika etapper där de metodval som gjorts, påverkar varandra. Ett exempel är att den metod som använts för litteratur och de urval som gjorts, har vidare påverkat hur fallstudien har genomförts.

Den huvudsakliga metoden som använts genomgående i detta arbete är kvalitativ forskningsmetod. Då begreppet urbana postindustriella tomrum innefattar en bred terminologi är kvalitativ forskning tillämpbar eftersom metoden hjälper oss att skapa en förståelse, tolka och beskriva komplexa sociala situationer. Groat & Wang (2013) nämner de vanligaste tillvägagångssätten gällande kvalitativ forskningsmetod inom arkitekturprofessionen som är etnografi, fenomenologiskt perspektiv och grundad teori. Den kvalitativa forskningsansatsen har sett olika ut i varje etapp och förklaras ytterligare under varje etappbeskrivning.

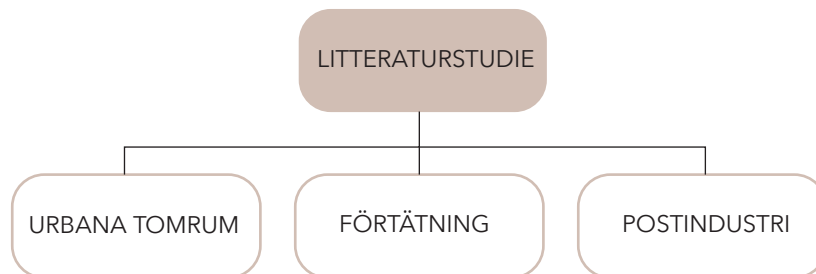
Illustrationer och fotografi har använts som en metod för att ge läsaren en överblick men även för att förtydliga komplexa fenomen. Att kommunicera genom illustrationer har varit ett självklart kommunikationsverktyg på grund av vår kandidatexamen i arkitektur, visualisering och kommunikation.

## ETAPP 1 - UPPSTARTSFAS



På grund av den tidigare kunskap som vi har och det faktum att vi studerar två olika masterprogram så visste vi tidigt att vi ville kombinera våra kunskaper och erfarenheter. Begrepp som uppmärksammades i uppstartsfasen var hållbar utveckling, urbana postindustriella tomrum, postindustriella områden och förtätning. Fokuset hamnade på det begrepp som vi hade minst kunskap om, vilket var urbana postindustriella tomrum. Urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp vilket innebar att en grundlig litteraturstudie behövde genomföras. Eftersom vi har kunskap av begreppet sen tidigare, har vi haft tankar och åsikter om tomrum redan i uppstartsfasen. Våra åsikter och tankar har sedan genererats i arbetsfrågor som vi har velat undersöka djupare. Tidigt i uppstartsfasen valde vi att komplettera med en fallstudie som stöd för att komma fram till en insikt som ligger som grund för guiden.

## ETAPP 2 - LITTERATURSTUDIE

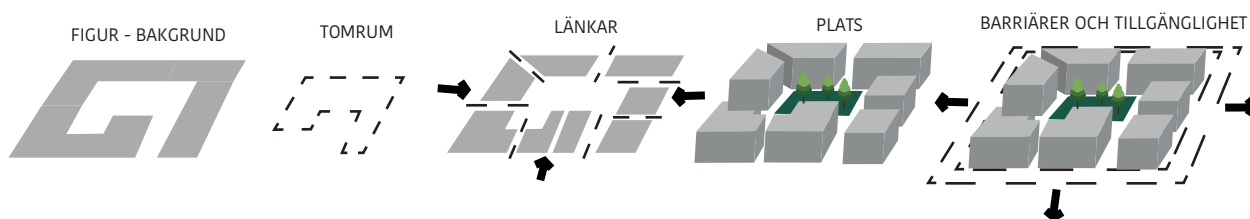


Arbetet utgår ifrån flera olika komplexa diskurser inom urban forskning och kräver därför en bred men även specifik inläsning av litteratur (Denscombe, 2000). Urvalet av litteratur har skett genom en kedjesökning som möjliggjort att vi undersökt olika forskningsperspektiv. Urvalet är vad Denscombe (2018) benämner som snöbollseffekt eller snöbollsurval där vi utgått från den litteratur som vi kommit i kontakt med i tidigare kurser. Ytterligare litteratur har sedan valts utifrån referenslistor som har resulterat i att vi har kunnat hitta fler relevanta referenser. Urvalet genom kedjesökning har varit effektivt och bidragit till att vi funnit olika teorier om hur urbana postindustriella tomrum påverkas av stadens typologi och hur tomrummen kan förklaras utifrån olika faktorer.

Den kvalitativa forskningsansats som främst tillämpats i litteraturstudien är hermeneutik. Hermeneutik syftar till att tolka och förstå en text för att få en gemensam förståelse av textens innebörd. Texten har i stor grad valts utefter våra åtta arbetsfrågor och sedan tolkats och analyserats för att kunna resultera i en insikt. Denna forskningsansats har även varit användbar när det kommer till att tolka engelska begrepp. Vi reserverar oss från att de engelska översättningarna är korrekta då de är översatta av oss.

De teorier som främst tolkats i detta arbete är tagna från Roger Tranciks (1986) bok vid namn *“Finding lost space”*. Trancik är en av flera forskare som genom tiden studerat urbana postindustriella tomrum, och benämner dem som *förlorat utrymme*. Trancik (1986) presenterar tre teorier som representerar tre tillvägagångssätt eller metoder som präglade urban design under 80-talet men som även idag är grundläggande för att förstå stadens uppbyggnad. Place-theory (plats) ger tillsammans med figure-ground theory (gestaltning), linkage-theory (kopplingar), en förståelse för varför dessa tomma, oanvända, underutnyttjade eller förlorade utrymmen är en del av det urbana mönstret. Teorierna ökar förståelsen varför det är viktigt att inte fokusera på enskilda lager utan låta fenomenen verka och analyseras som en enhet. De olika teorierna erbjuder olika komplexa dimensioner och påverkar varandra, vilket gör att professionen inte endast bör fokusera på ett enskilt fenomen eller ett enskilt lager, utan nyttja de som en helhet (Trancik, 1986).

Barriärer och tillgänglighet är ytterligare ett lager som presenteras och dessa kopplas an till fysiska strukturer och dess påverkan på upplevelsen av tillgänglighet eller otillgänglighet. Därför kompletteras de tre teorierna med Jan Gehls (2011) studier kring städer för människor och hur planering och gestaltning påverkar människors förhållningssätt till staden. En kombination av stadens uppbyggnad och på vilket sätt den byggda miljön förhåller sig till den mänskliga dimensionen påverkar hur de gemensamma platserna i staden används. Fysisk tillgänglighet och fysiska barriärer är ett resultat av stadens uppbyggnad, därför har Jeremy Till med boken *Architecture depends* från 2013 varit en tredje inspirationskälla.



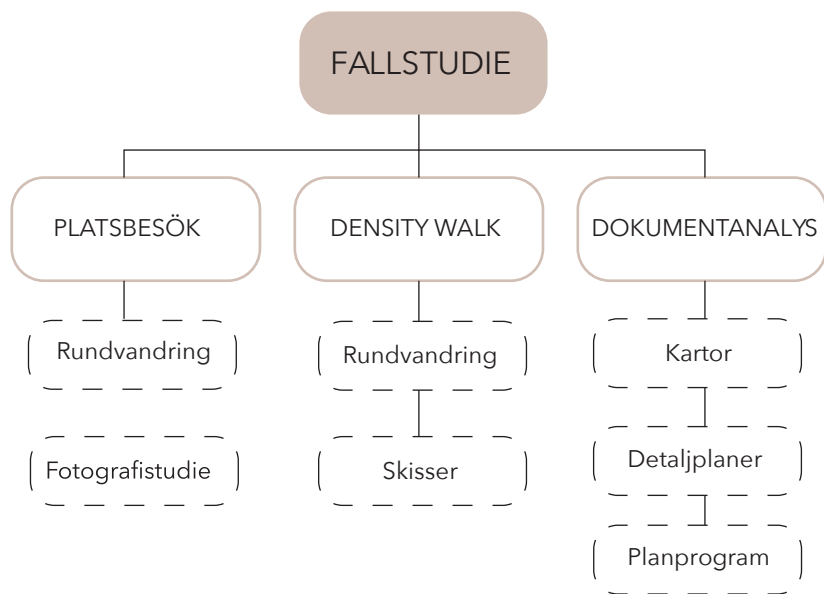
Figur 1 - Illustration på teori sett till den byggda miljön, reviderad version

## AVGRÄNSNING

Litteraturen har avgränsats till utveckling av postindustriella områden med urbana postindustriella tomrum som teoretiskt utgångspunkt. Arbetet avgränsas till begreppet urbana postindustriella tomrum men eftersom begreppet inte är ett samlingsbegrepp från litteraturen, kommer vi även att behöva reda ut begreppets terminologi. Begreppet *“brownfield”* är det begrepp som i litteraturen används för att beskriva postindustriella områdenas karaktär i kategoriseringen av urbana postindustriella tomrum. Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network (CABERNET) (2012) beskriver dessa platser som förorenade industridistrikt med byggnader som exempelvis lagerlokaler och äldre industribyggnader. När funktionen förändras är de vanligen behov av sanering och innefattar terräng som kan orsaka skada för allmänheten. På grund av det är de oftast inhägnade områden (Perović & Kurtović-Folić, 2012). Detta arbete refererar genomgående till dessa platser som urbana postindustriella tomrum och begränsas inte av det som kännetecknar *“brownfield”*. Detta arbete kommer heller inte reda ut eller förhålla sig till de krav och riktlinjer som beskriver hur industriplatser bör behandlas på grund av dess förorenade mark.



## ETAPP 3 - FALLSTUDIE



Groat & Wang (2013) beskriver fallstudie som empirisk utredning som undersöker ett samtida fenomen i sin verkliga kontext eller miljö. Genom fallstudien har vi fått möjlighet att applicera teorin i ett sammanhang och förklarat det utifrån ett platsspecifikt exempel. Fallstudie är en kvalitativ forskningsmetod och har till stor del präglats av den fenomenologiska forskningsansatsen. Fenomenologin innefattar att vi utgår ifrån vår egen upplevelse och kunskap av ett fenomen för att skapa en förståelse av det som undersöks, som innefattar både yttre och inre faktorer. På grund av olika faktorer som vi inte har kunnat styra över så har vi valt att utgå från vår egen upplevelse av området. Vår egen upplevelse och tolkning av området har sedan jämförts och undersökts genom tidigare analyser och dokument som gjorts och skrivits om området.

I detta arbete har området Norra Sorgenfri i Malmö analyserats och kommer att fungera som ett praktiskt fall för att enklare kunna förstå teorin, likväl som att förstå området genom teorin. Val av område grundas i områdets geografiska läge, dess tidigare funktion och dess framtida utveckling. Vid valet av område gjordes av två olika urval som Denscombe (2018) benämner som ändamålsmässigt urval och bekvämlighetsurval. Området är relevant för det som arbetet undersöker då Norra Sorgenfri kategoriseras som urbant postindustriellt område där ett detaljplanearbete pågår på de urbana postindustriella tomrummen. Valet av område stod mellan tre olika områden i Malmö och grundades av bekvämlighetsskäl. Detta för att vi känner till området sen innan och bor i närheten. Norra Sorgenfri har studerats tidigare vilket gör att det finns ett brett utbud av material som hjälper oss i vår fallstudie. Norra Sorgenfri är relevant för stadens utmaningar i det avseende att utvecklingen av området bemöter bostadskrisen som genereras av den snabba befolkningstillväxten, samtidigt som förtätning som planeringsstrategi bidrar till att värdefull jungfrumark inte tas i anspråk.

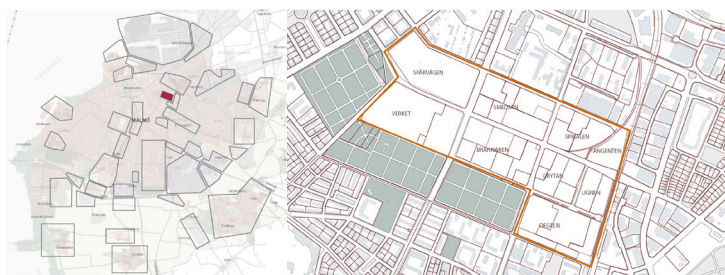
Ett flertal platsbesök har utförts i Norra Sorgenfri under arbetets gång. Syftet med platsbesök i ett tidigt stadiet av arbetsprocessen var att skapa en uppfattning över områdets karaktär, skala och sammanhang till omkringliggande områden. Platsbesöken utgår från vårt upplevelseperspektiv och arrangerades som rundvandringar. Vi har förhållit oss till rundvandringar genom dess verkan att samla in platsspecifika kunskaper. Det har även varit ett effektivt verktyg för att utbyta platsspecifika kunskaper (Ragner & Westerberg, 2004). I detta fall handlade rundvandringarna om att samla in kunskaper i form av den fenomenologiska upplevelsen av rumslighet, barriärer och tillgänglighet. I ett senare skede av arbetsprocessen var syftet

med platsbesöken att utgå från vårt teoretiska ramverk och exemplifiera det i det specifika området. Den insamlade kunskapen dokumenterades i form av fältanteckningar och fotografier. Att föra fältanteckningar är ett effektivt sätt att komma ihåg tankar och upplevelser som den studerade miljön bidragit med (May, 2001). Metoden fotografistudie utfördes vid samtliga platsbesök som fungerar som stöd för att förklara olika fenomen i detta arbete. Langmann & Pick (2018) beskriver fotografi som en representation av verkligheten och att personen bakom kameran har en viktig roll hur representationen av fotografiet kommuniceras. Motiven av fotografierna i detta arbete ämnar att påvisa och exemplifiera teori i Norra Sorgenfri. Detta innebär att de fotografier som vi presenterar är en representation av verkligheten på den plats och tidpunkt fotografiet togs. Då Norra Sorgenfri är under utveckling kommer fotografierna inte vara en representation av verkligheten i framtiden.

I ett senare skede användes en metod inspirerad av Density Walks där analyser av olika aspekter dokumenterades. Density Walk är en utforskande metod som kan användas i ett tidigt skede i planeringsprocessen av utvecklingsprojekt (Wingren et al., 2018). Density Walks är likt rundvandringar, en metod som utgår från den individuella upplevelsen men fokuserar på upplevda brytpunkter. Brytpunkterna kan innebära att upplevelsen förändras i form av att tätheten genererar varierade upplevelser. Tätheten kan bland annat innefatta bebyggelse, växtlighet, rörelse och ljud. Upplevelsen av brytpunkterna är därför föränderliga beroende på tid på dygnet och vad för klimat det är vid tillfället som metoden utförs (ibid).

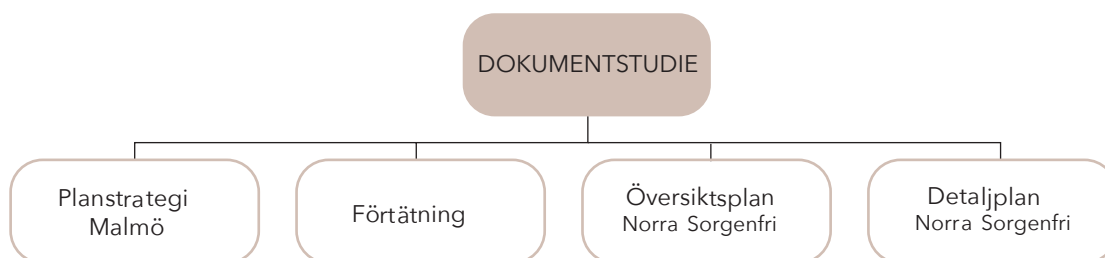
## AVGRÄNSNING

Kartorna av utvecklingsområdet i Norra Sorgenfri är framtagna genom Malmö stad (2018) kartverktyg, som redovisar översiktsplanens kartor med planeringsriktlinjer och ställningstaganden för riksintressen. Avgränsningen av området är framtagen av Malmö stad och är inte en avgränsning som vi själva har gjort. Arbetets fallstudie kommer därför inte begränsas till Malmö stads avgränsning av området utan andra avgränsningar kan förekomma. Platsbesöken, dokumenten och Density Walks har främst varit avgränsade till de arbetsfrågor som är formulerade.



Figur 2 - Området Norra Sorgenfri geografiskt avgränsat av Malmö stad.

## ETAPP 4 - DOKUMENTSTUDIE



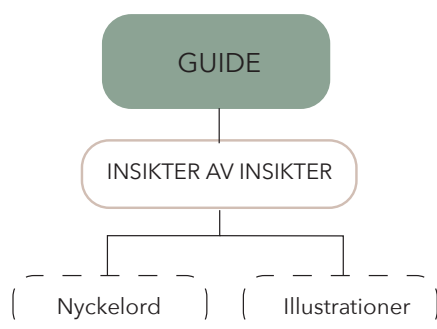
Dokumentstudien fokuserar på dokument som berör Norra Sorgenfri samt övergripande dokument från Malmö stad som innefattar kommunens planer och strategier. Generella dokument gällande Sveriges miljömål, har legat som grund och kopplas an till kommunens planer. För att förstå innehållet av de valda dokumenten har utgångspunkten varit arbetets teoretiska referensram. Detta har bidragit till att innehållet i dokumenten fått en mening utifrån arbetets teoretiska kategorier (May, 2001). Syftet med dokumentstudie som metod är att få en ökad förståelse kring vilka strategier som används av Malmö stad och om de har någon relevans för arbetet. Urvalet av kommunala dokument har därför avgränsats för att kunna svara på arbetets forskningsfrågor (Merriam, 1994).

## AVGRÄNSNING

---

Den dokumentstudie som genomförts är uppdelad i fyra olika fokusområden, där ett mer övergripande fokusområde för Malmö stadsplaner och strategier har studerats i Malmö stads översiktsplan: Översiktsplan för Malmö- Planstrategi från 2018. Ett andra fokusområde har varit att studera planeringsstrategier som i detta arbete varit förtätning. För att ta reda på Malmö stads förtätningsstrategi har dokument som: Täthet i Malmö- Planeringsunderlag från 2018, Så förtätar vi Malmö från 2010 och Styrning av bebyggelseutveckling- förtätning och utglesning från 2015 använts. En fördjupning av dokument som är riktade och skrivna för utvecklingsprojektet i Norra Sorgenfri har varit ett ytterligare fokusområde. För att få en djupare förståelse av områdets karaktär och historia har dokument som; Norra Sorgenfri- Kulturhistoriskt underlag inför planprogram från 2006 studerats. Den byggnadsantikvariska utredning som dokumentet innehåller har bidragit till en förståelse till varför ett antal befintliga byggnader bevaras. Det sista fokusområdet innefattar en fördjupande inläsning av områdets antagna och pågående detaljplaner. Detta fokusområde har varit en del av framtagandet av illustrationer som presenteras genomgående i arbetet och som är en del av illustrationerna i guiden.

### ETAPP 5 - GUIDE



Det insamlade materialet skapar en grund för vårt resultat som presenteras skriftligt som en akademisk uppsats. Guiden är produkten som innehåller slutsatser från insikterna som vi kallar för “insikterna av insikterna”. Insikterna har vidare resulterat i åtta stycken ledord som presenteras som ett resultat av detta arbete. Vi har valt att låta guiden tala ett mer visuellt språk till skillnad från uppsatsen. Guiden har bestått av en öppen och fri arbetsprocess där vi låtit innehållet av uppsatsen inspirera valet av disposition i guiden. Eftersom att vi båda har en bakgrund i visuell kommunikation är guidens grafiska och visuella material skapade från tidigare erfarenheter av att kommunicera visuellt. Majoriteten av illustrationerna är förenklade diagram och är utformade för att riktas till en bred målgrupp. Det visuella materialet ska ge en övergripande förståelse för innehållet och kompletteras med insikter och informerande text från resultatet av detta arbete.



# DEL 1

## MARS 2020 - RUNDVANDRING I NORRA SORGENFRI

*Det är en solig men kall dag i mars och som vanligt har jag tagit för lite kläder på mig, men vilket glöms bort när jag sätter mig på buss 131 från Lund till Malmö. Väl i Malmö byter jag buss på Värnhem för att möta upp Malin vid busshållplatsen: "Malmö Celciusgården", ett stenkast från det nästan färdigställda kvarteret "Spårvägen" i Norra Sorgenfri. Som tur är stannar bussen så att jag slipper ta mig över den stora bilvägen. På ena sidan ligger låga industrifastigheter i kontrast till det nybyggda. Jag slås av tanken att det inte kommer se ut så länge till och att det låga kommer bytas ut av bostäder likt kvarteret Spårvägen - Ilse*

*Jag delar samma känsla som Ilse denna dag när vi ska besöka Norra Sorgenfri i avseende att analysera området. Det är kallt och blåsigt när jag går ut från min bostad för att möta upp Ilse som hoppat av vid busshållplatsen. Då min bostad är belägen söder om Norra Sorgenfri passerar jag St: Pauli mellersta kyrkogård. Det är inte första gången jag går här, dock är det första gången jag går hit med ett annat perspektiv - Malin*

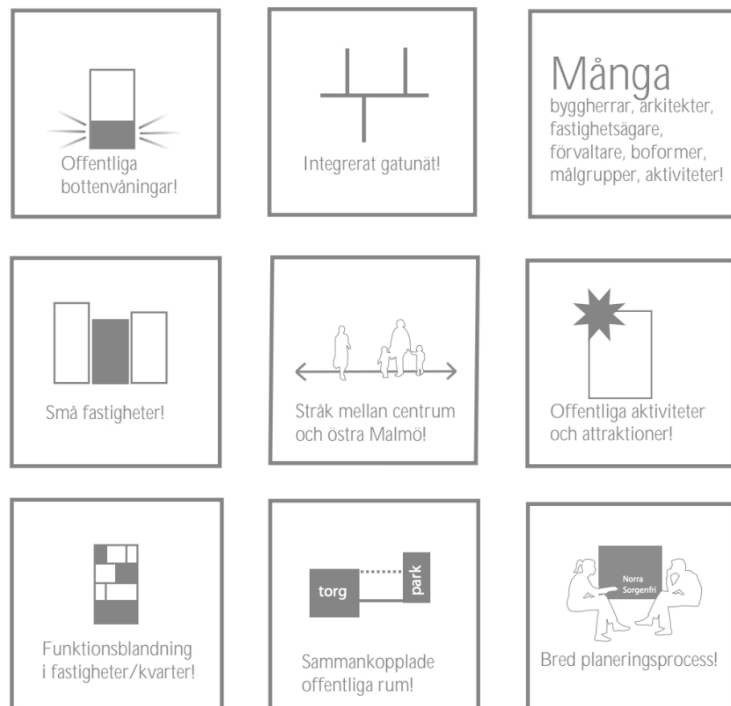
*Vi möts upp och går vidare och fotograferar och diskuterar de tomrummen som vi tycker är värdefulla och intressanta, i dess karaktär som på ett sätt symboliserar vad området en gång i tiden har varit och i vissa fall fortfarande är. Det är något speciellt med det obebyggda och platser utan funktion som kan visa på spår av mänsklig aktivitet. Inuti flera av tomrummen så finner vi vildvuxna grönområden blandat med asfalt. Flertalet av tomrummen är avspärrade och vi får analysera på avstånd. Det känns tomt och övergivet men samtidigt fridfullt och harmoniskt.*

# NORRA SORGENFRI

## - EN KORT INTRODUKTION

Norra Sorgenfri är Malmös äldsta industriområde och beläget i stadens centrala delar. Fram till 1800-talet var området stadens betesmarker och utvecklades under sent 1800-tal till ett industrisamhälle (Malmö stad, 2020). En viktig faktor till de nyetablerade industrierna var stambanan som anlades år 1898 (Schlyter, 2006). År 1903 benämndes området som ett fabriksområde och blev viktig för många invånare i Malmö. Fabriker som Skania, Per Fricks, AB Tripasin och Addo etablerades, vilket bidrog till en ökning av arbetsmöjligheter (Malmö stad, 2020). Mellan år 1970-1990 utvecklades flera av industriverksamheterna i Norra Sorgenfri, men har fortsatt att vara ett industriområde men betydligt mindre i omfattning (ibid).

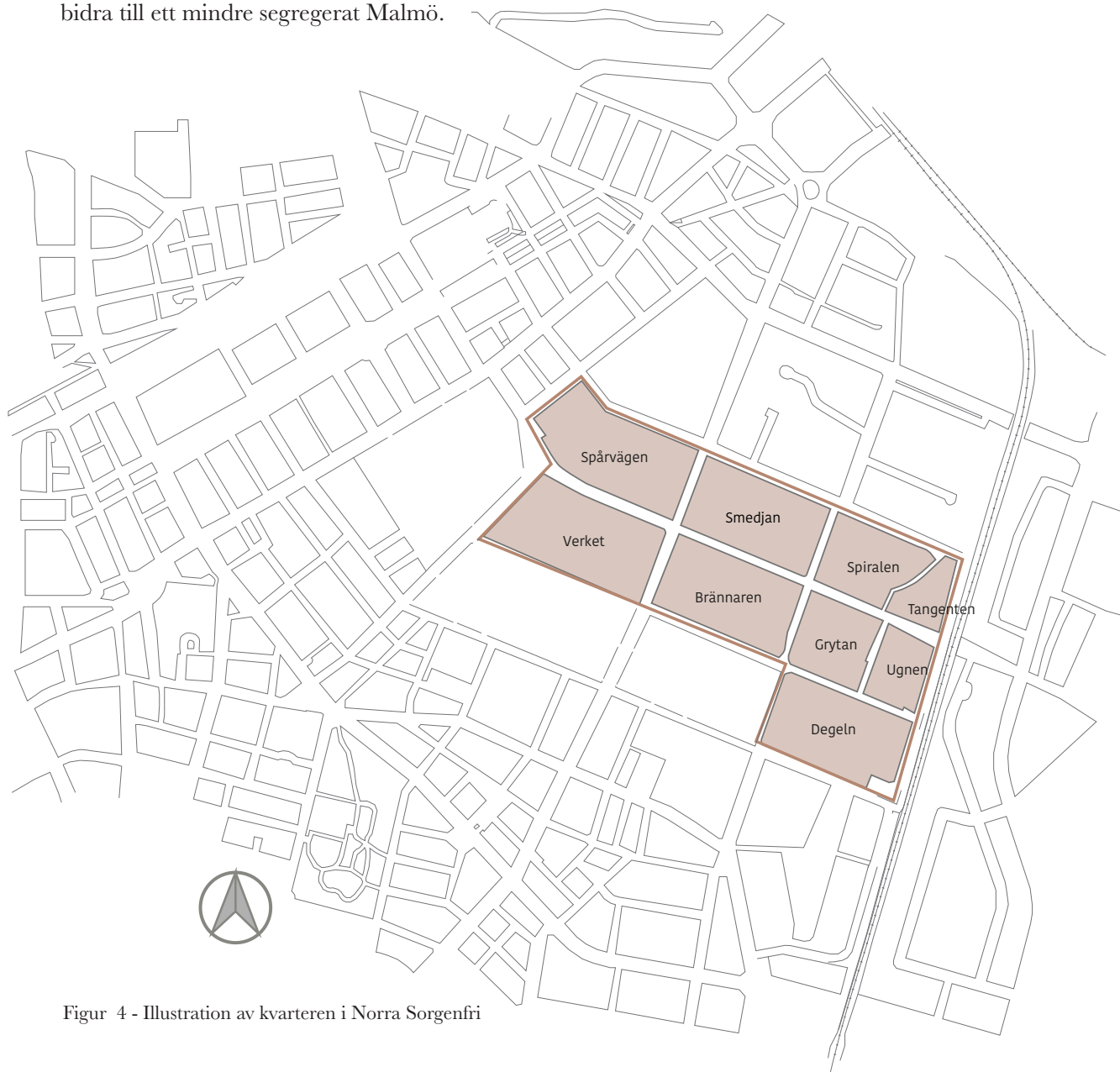
År 2004 fick stadsbyggnadskontoret uppdrag av Malmö stad att se över aktualiseringen av översiktsplanen och påbörja inventering av området. Några år senare gjordes en historisk analys som innefattar en inventering av vilka verksamheter som tidigare funnits i området (Malmö stad, 2021). Det resultat som inventeringen gav var att det funnits industri som förorenat mark och grundvatten. Mark- och fastighetsägarna fick då beställa markundersökningar som blev en stor ekonomisk fråga. När Malmö stad sett över möjligheterna för området år 2006 tog områdets utveckling fart. Inför utvecklingen av Norra Sorgenfri formulerade Malmö stad (2008) en vision för området med hjälp av nio stycken ledord som ska ligga till grund för all utveckling i området. Ledorden ses som framgångsfaktorer för att bidra till att Norra Sorgenfri blir ett levande område och utvecklas på ett sammanhållande sätt (ibid).



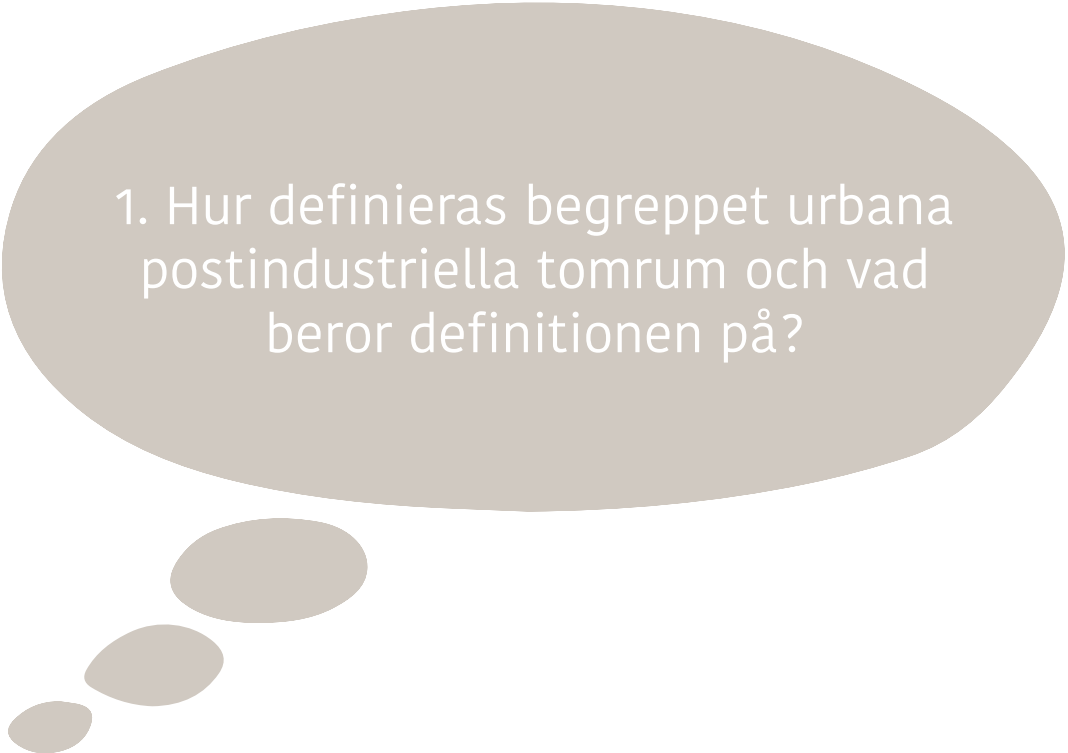
Figur 3 - Ledorden som influerat arbetet i Norra Sorgenfri framtaget av projektledare för Norra Sorgenfri

Idag pågår en omfattande utvecklingsprocess där det postindustriella området ska skifta från att vara industriområde till ett område med stor mångfald. Malmö stads (2018) strategi är att låta staden växa samman för att undvika byggnation på åkermark, en strategi som benämns som förtätning. Förtätningsprojektet Norra Sorgenfri är uppdelat i kvarter där varje kvarter är en etapp. Idag pågår exploatering och rivningsarbete på två utav nio kvarter. Anledningen till kvartersindelningen är dels för att marken i området ägs av olika aktörer men även för att det har varit viktigt att tänka småskaligt på grund av områdets karaktär och storlek (Malmö stad, 2008).

Befintlig bebyggelse i området betecknats som bostäder, service-, industri- och småindustribyggnader. Malmö stad (2008) beskriver att området besitter stora möjligheter för att skapa en funktionsblandad stadsdel som i framtiden ska vara en del av innerstaden. Utvecklingsperioden förväntas pågå mellan 15-25 år och ska vid färdigställande rymma en mångfald med omkring 2500- 3000 nya bostäder, verksamheter, handel, café och fritidsanläggningar (Malmö stad, 2008). Omvandling- och utvecklingsprojektet är en del av Malmö stads arbete för att länka samman stadens centrala och östra delar och ska i framtiden bidra till ett mindre segregerat Malmö.



Figur 4 - Illustration av kvarteren i Norra Sorgenfri



# 1. Hur definieras begreppet urbana postindustriella tomrum och vad beror definitionen på?

*Begreppet "urbana postindustriella tomrum" är ett egetkomponerat begrepp för områden som benämns som postindustriella områden och är därför inte taget från tidigare litteratur. På grund av det utgår vi från begreppet urbana postindustriella tomrum. Att söka efter litteratur under begreppet urbana postindustriella tomrum leder oss till ytterligare litteratur där begreppet tomrum beskrivs under ett annat begrepp. Den mängd begrepp för att beskriva vad som ibland bara nämns som en yta, kan vara förvirrande men också viktigt för att förstå vad en plats har för kvaliteter.. När vi betraktar och talar om utvecklingsområdet, Norra Sorgenfri som helhet, benämner vi det som ett postindustriellt område. När vi undersöker området djupare, finner vi olika urbana postindustriella tomrum som, beroende på skala och karaktär kan kategoriseras och beskrivas utifrån olika begrepp.*

I sin enklaste form definieras det urbana som ”det som relaterar till staden” och tomrummet definieras som ”ett helt tomt utrymme”. I teori om tomrum finns det många olika begrepp som belyser liknande aspekter om hur ett urbant postindustriellt tomrum kan definieras och identifieras. Urbant postindustriellt tomrum innefattas även av begreppet *fortuitous voids* som beskrivs som ett mångfald av oanvända, underanvända eller missbrukade utrymmen som har uppkommit av misstag. Andra besläktade begrepp som definierar det oanvända och underutnyttjade rummet är *vacant land* som kan översättas till vakant tomt eller vakant mark. Begreppets definition innefattas även i litteraturen som en plats eller en byggnad där avsaknad av planering resulterat i att den är oanvänd (Németh & Langhorst, 2014). I stora drag innefattar den vakanta marken all mark som inte används eller som är övergiven (ibid). Vakant mark är ett besläktat begrepp till urbana postindustriella tomrum, då tomrummen i staden ofta fylls eller inte fylls med funktioner som bidrar till mänskliga aktiviteter. *Terrain vague*, *abandoned land*, *abandoned site*, *lost space* och *brownfields* är andra besläktade begrepp och likaså *interstice* eller *in between space*. Interstice beskrivs av Brighenti (2016) som ett mellanrum som är omringat av större öppna ytor och/eller av solida figurer. För att urskilja vart tomrummen finns så tar vi stöd från Tranciks (1986) figur-bakgrund teori.



Figur 5 - Norra Sorgenfris figurer och dess bakgrund.

Figur- bakgrund teorin undersöker och analyserar kvaliteten i ett stadsrum genom att se förhållanden mellan solida massor (figur) och öppna tomrum (mark). Denna teori är en tvådimensionell metod för att i plan, utforska en stads mönster och för att kunna identifiera problem i den urbana strukturen. Trancik (1986) använder teorin för att hitta mönster i relation mellan det solida, exempelvis byggnader och det tomma, som kan vara marken. Med hjälp av hans undersökning kunde han finna sex olika mönster som är typiska för en stad. Genom identifikation av solida figurer kan tomrummen identifieras och kategoriseras. Tre olika typer av solida figurer kunde sedan identifieras och kategoriseras för att analysera hur de mest effektivt kan samspele med stadens tomrum (ibid).

## SOLIDA FIGURER

---

Den första typen är offentliga platser eller monument och institutioner är den solida typen som oftast centreras i en stad. Byggnadernas placering bidrar till att de vanligen är tillgängliga från olika håll och synliga från olika riktningar och synvinklar.



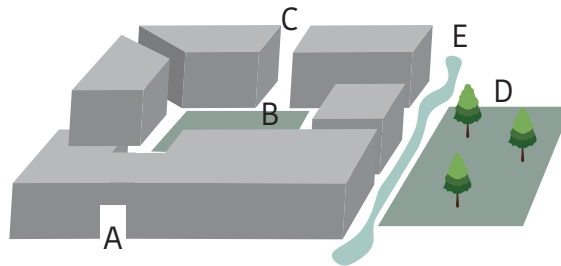
Den andra typen av solida figurer är byggnadsblock där placeringen, skala och riktning är viktig när offentliga platser ska rymmas. Vad som formar dessa block kan bero på olika faktorer och kan karaktäriseras av ett områdes karaktär, typ av verksamhet och användningsområde. Typiskt för denna grupp är att de formas efter redan befintligt byggnadsmönster som staden är uppbyggd på.

Den tredje typen av solida figurer är byggnader eller byggnadsblock som byggs för att passa in i ett visst mönster karaktäriseras av att de är anpassade efter hörn eller kanter som gör att denna solida typ är skapade för att passa inom ett visst område.

## SOLIDA FIGURER OCH HUR DE SKAPAR TOMRUM

---

Genom att kategorisera solida figurer kunde Trancik (1986) kategorisera olika typer av tomrum som skapas mellan, i eller runt solida figurer. Den solida typens karaktär definierar i detta fall tomrummet som visas i figur 6. Detta medför även att tomrummet har olika grad av tillgänglighet och kan anses att vara både privat, semi-offentlig och offentligt. Det finns olika faktorer som påverkar om dessa tomrum är privata eller offentliga vilket kan påverkas av fysiska och upplevda barriärer som påverkar platsens tillgänglighet. Det kan exempelvis vara en foaje eller entre vars placering kan få en plats att både vara privat men också upplevas privat.



Figur 6 - Illustration på vad som kan skapa tomrum. Reviderad version

**A:** Foaje eller entre - semiprivat

**B:** Rummet som uppstår inuti byggnadsblock som gör tomrummet instängt, exempelvis en innergård - privat eller offentlig

**C:** Gator och torg - offentlig eller semiprivat

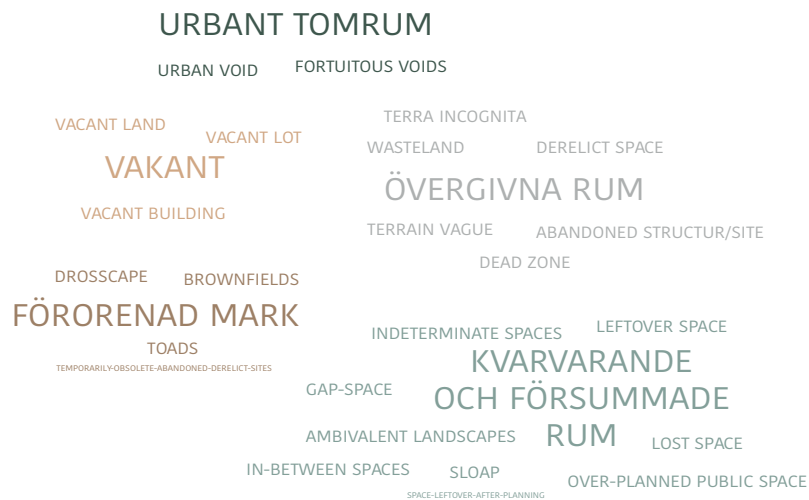
**D:** Offentliga parker och trädgårdar - offentliga och privata, beroende på dess utformning

**E:** Linjärt öppna system såsom floder, hav eller våtmarksområden - skapar barriärer men också kopplingar. Trancik (1986) betonar vikten av att utformningen av solida figurer och tomrum samspelar för att göra en plats eller område så tillgängligt som möjligt.

Trancik (1986) betonar vikten av samspelet mellan utformningen av solida figurer och tomrum för att möjliggöra en ökad tillgänglighet. Att se Norra Sorgenfri och dess struktur utifrån dess figurer och bakgrund, kan liknas vid Trancik (1986) typ 2, byggnadsblock. Området är ett av Malmös äldsta industriområde och detta speglas i områdets byggnader och storskaliga ytor. Byggnadsblocket inom området består mestadels av industrilokaler och omringas av lägenhetskomplex. Inom det avgränsade området som avgränsas av Malmö stad (2018) kan området liknas vid typ 1, som är institutioner. Detta eftersom industribyggnaderna är placerade fristående och inte i block. På grund av dess placering är det naturligt att området består av flera tomrum. Idag används stor del av de större tomrummen som ligger intill byggnader som parkeringsplatser. Flera av tomrummen är inhägnade av staket på grund av att marken inte är offentlig eller för att marken anses vara i ojämn terräng. En sådan inhägnad gör att tomrummen både är och upplevs privata. Även om några av tomrummen inte är inhägnade har de ingen offentlig funktion vilket gör att upplevelsen av rummet upplevs som tomt.

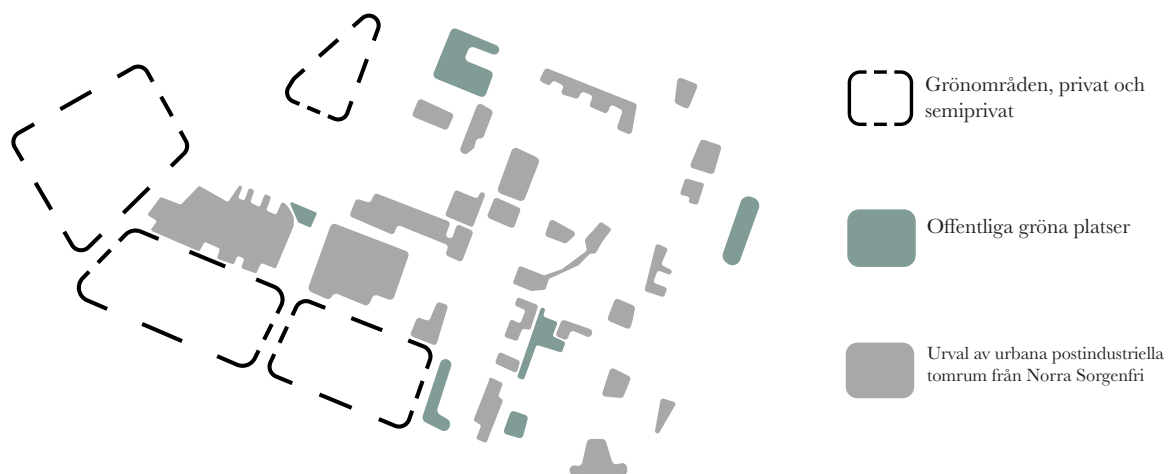
# FRÅN URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM TILL URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM

Hwang och Lee (2020) har gjort en grundlig studie kring begreppet urbana postindustriella tomrum och problematiserat dess otydliga innebörd. Dels för att fel benämning kan innebära att strategin för ett visst tomrum inte nödvändigtvis är en strategi för alla typer av tomrum. Hwang & Lee (2020) studie innefattar en övergripande inläsning kring de olika begrepp som används men som i flera fall har liknande betydelse. Det har lett till en omdefiniering av olika begrepp som har samma betydelse. I studien har fem samlingsord formulerats benämmt som “vacant”, “abandoned”, “brownfield”, “urban void” och “leftover spaces” som undersöks vidare med exempel från Norra Sorgenfri i form av fotografistudie.



Figur 7 - Illustration över de begrepp som Hwang & Lee (2020) har identifierat men som kan gå under fem olika samlingsbegrepp eftersom studien visar att de har liknande betydelse.

På grund av att tomrummen går under flera olika definitioner krävs det ytterligare en omdefinition. Speciellt när vi förhåller oss till området som en helhet och inte enskilda rum. Därför väljer vi att benämna tomrummen som ett urbant postindustriellt tomrum. Inom kategorin av urbana postindustriella tomrum finns underbegrepp från litteratur som beskriver och kategoriserar ett tomrum utefter bland annat typologi, användningsområde och skala. De begrepp som beskriver ett urban postindustriellt tomrum är vakant rum, urbant postindustriellt tomrum, förlorat utrymme och förorenad mark.



Figur 8 - Illustrationen visar en överblick på de urbana postindustriella tomrum som identifierats i Norra Sorgenfri.

Eftersom ett urbant postindustriellt tomrum inte är ett begrepp från litteraturen tar vi hjälp av de ord som Hwang och Lee (2020) har identifierat, som beskriver de ytor som finns i ett postindustriellt område.

## VAKANT RUM (VACANT)

---

Vakant rum är ett samlingsbegrepp och innefattar *vacant land*, *vacant building* och *vacant ground*. Vakant rum beskrivs som en "ledig" eller vakant tomt och är ofta försummad eller bortglömd. Vakanta rum saknar oftast en struktur eller design men kan bestå av spår efter exempelvis en riven byggnad. Dessa platser tenderar att användas för temporär appropriering, illegala aktiviteter eller dumpning av material.



Figur 9,10,11, 12 - Fotografier från några av Norra Sorgenfris vakanta rum.

## ÖVERGIVNA RUM (ABANDONED)

---

Samlingsbegrepp för *terrain vague*, *abandoned structure/site*, *dead zone*, *derelict space*, *wasteland* och *terra incognita*. Begreppen nämns i olika sammanhang men har enligt Hwang & Lees (2020) studie liknande innebörd. I litteraturen benämns dessa begrepp i samband med urbanisering och industrialisering. Platserna blev övergivna som ett resultat av att människor flyttade in till stadskärnan.

## FÖRORENAD MARK) (BROWNFIELD)

---

Samlingsbegrepp för *dosscape* och *TOADS* (Temporarily obsolete abandoned derelict sites) och är oftast en redan utvecklad plats. En sådan plats eller område kännetecknas av dess industriella karaktär eller lagerområde. Vad platserna oftast har gemensamt är att de är belägna i staden, stora till skalan samt att marken ofta är förorenad och i behov av sanering för att kunna brukas av allmänheten.



Figur 13, 14, 15 - Fotografier från några av de förorenade rum som finns i Norra Sorgenfri.



Figur 16 - En illustration på några av de tomrum som klassas som förorenad mark i Norra Sorgenfri.

## URBANA POSTINDUSTRIELLA TOMRUM (URBAN VOIDS)

Benämns ofta som ett urbant postindustriellt tomrum men innefattar även begreppet *fortuitous voids* (tillfälliga tomrum) och beskrivs som ett spektrum av spontant oanvänd, underanvänd eller missbrukat rum. Dessa tomrum kan vara designade men på grund av olika omständigheter så är tomrummet till synes inte använt till det rummet var menat för.



Figur 17,18, 19 - Fotografier från några av de tomrum som går under kategorin urbana postindustriella tomrum som finns i Norra Sorgenfri.

## KVARVARANDE OCH FÖRSUMMADE RUM (LEFTOVER SPACES)

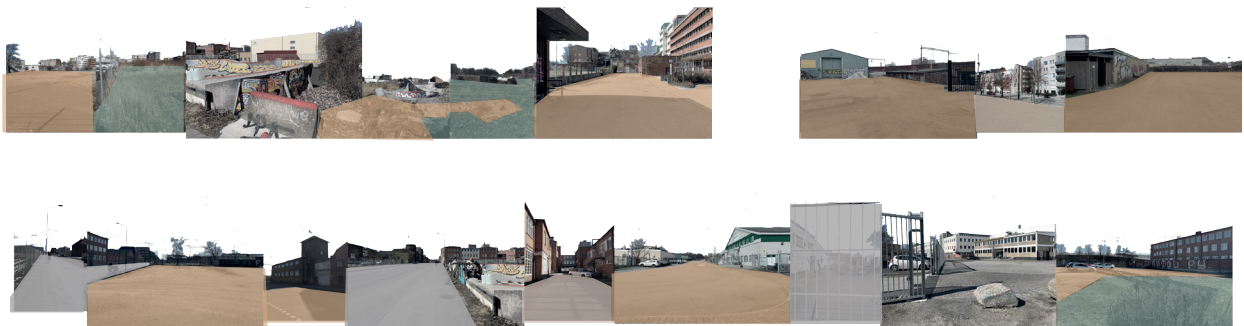
Samlingsbegrepp för lost space, leftover spaces, in-between spaces, gap-space, indeterminate spaces och ambivalent landscapes. Dessa platser beskrivs som oanvända rum som inte fyller någon funktion. Det kan exempelvis vara rum mellan byggnader, gap som uppstår av stora infrastrukturer eller platser som är designade eller planerade på ett sätt som gör att platsen inte används.



Figur 20, 21, 22, 23, 24 - Fotografier från några av de tomrum som vi klassar som kvarvarande och försummade. Vi inkluderar även infrastruktur på grund av att de inte fyller en social funktion. Tomrummen som är fotograferade används främst för biltrafik och bilparkering.

## BYGGNADER OCH OBJEKT SOM SAMSPELAR MED DESS TOMRUM

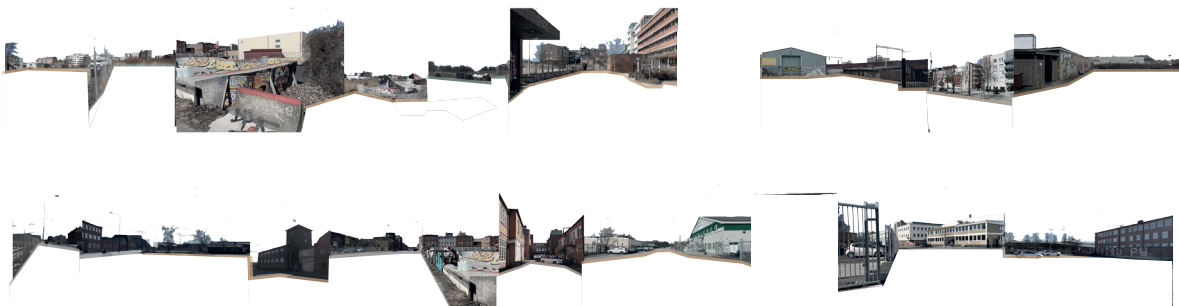
Fotografistudien av Norra Sorgenfri resulterade i en analys av områdets postindustriella tomrum där färgerna representerar dess karaktär i form av grönska (grönt), asfalt (ljus brun), grå (infrastruktur och barriärer) och grus (mörk brun).



Figur 25 - En illustration baserat på rundvandring i Norra Sorgenfri som visar olika tomrum inom begreppet som vi kallar för urbana postindustriella tomrum.

## FIGURER SEDDA UTAN BAKGRUND

Trancik (1986) uttrycker vikten av harmoni mellan balans och relation av bakgrund och figur. Figurerna på plats skulle förlora sin mening om de sågs ur sin kontext vilket figur 26 illustrerar.

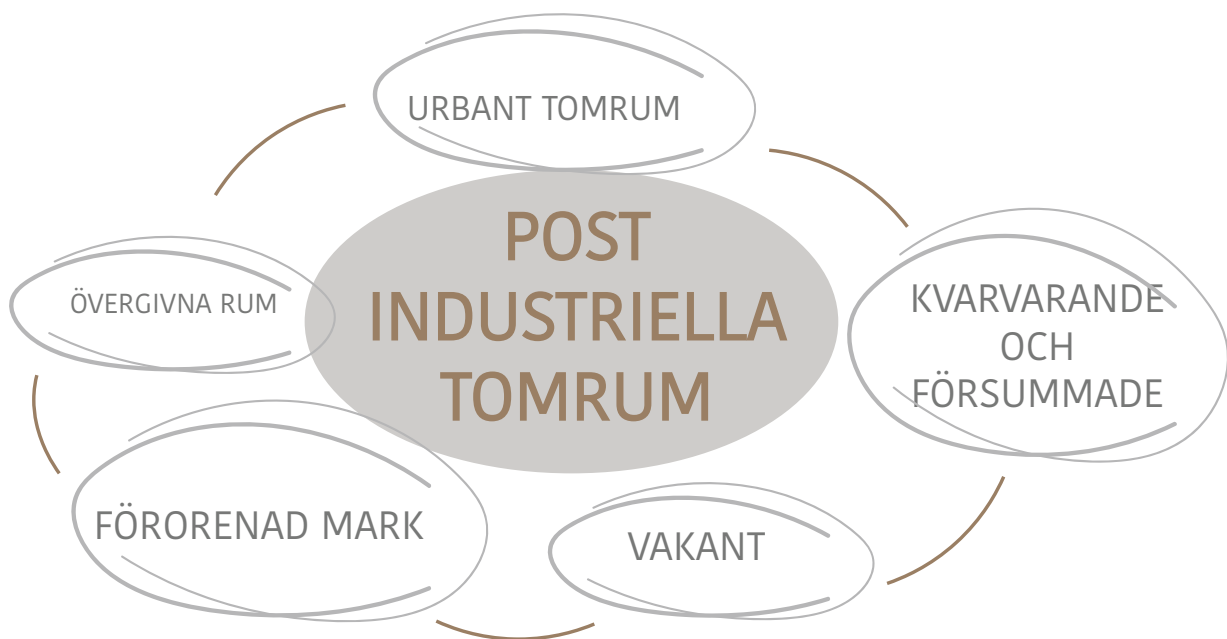


Figur 26 - En illustration baserat på rundvandring i Norra Sorgenfri där figurer tagit ur sin kontext.

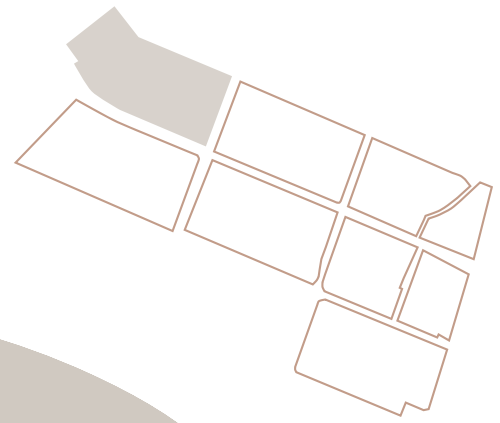
## INSIKT 1

“Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp som kan beskrivas med olika begrepp beroende på olika faktorer.”

Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp som kan beskrivas med en mängd olika begrepp beroende olika faktorer. Faktorerna är exempelvis typologin av tomrummet, sammanhanget, rummets skala och byggnader i rummet. Det som blir problematiskt är att det inte finns ett samlingsbegrepp vilket kan göra det otydligt när en plats ska benämnas. Men vi kan också förstå att det inte heller är så simpelt att det räcker med ett samlingsbegrepp. Att reda ut definitionen hjälper oss att förstå att varje tomrum har en unik karaktär och ska benämnas därefter beroende på dess typologi. Hwang & Lee (2020) belyser däremot att begreppen är för många och kan ha liknande betydelse. Detta möjliggör en friare tolkning där det går att dela in flera benämningar under ett samlingsbegrepp för ett specifikt område eller plats. Ett postindustriellt område som Norra Sorgenfri kan därför benämnas som ett urbant postindustriellt tomrum som vidare kan brytas ned i olika typer av postindustriella tomrum beroende på skala och karaktär.



Figur 27 - En illustration på de samlingsbegrepp som vi anser går under begreppet urbana postindustriella tomrum.



## 2. Vad är det som skiljer ett tomt rum och en tom plats?

*Vi stannar till vid, vad vi upplever är ett färdigställt offentlig torg eller liten park i kvarteret Spårvägen. "Torgparken" är strategiskt placerad vid en korsning och är lättillgänglig för kvarterets boende och förbipasserande. Gestaltningen består av utspridda sittplatser och en skulptur som utgör majoriteten av markytan. Människor rör sig genom platsen men det är ingen som direkt uppehåller sig här. Vi är överens om att vi inte förstår oss på varför skulpturen, som ser halvfärdig ut, är där istället för fler sittplatser. Fler grupperade sittplatser hade troligtvis bidragit till en ökad användning och interaktion mellan människor. Vi sätter oss ned på några större stenar intill och diskuterar om platsens gestaltning och kommer fram till att den i dagsläget har ett fåtal användningsområden och detta påverkar hur människor använder den.*

När vi pratar om Norra Sorgenfri som ett område eller en plats är det främst begränsat av områdets gränser som syns i kartor. Kahn & Burns (2005) förklarar att benämningen plats, kan i gemensam förståelse uttryckas som den mark som är vald för ett projekt eller det område som är valt för en viss aktivitet. Vidare förklarar dem att ordet plats betyder olika för olika professioner och kan variera i skala (ibid). Exempelvis ser en arkitekt platsen utifrån dess byggnader och en landskapsarkitekt ser den mark som platsen har. När vi tittar på Norra Sorgenfri som ett område ser vi området i form av områdets urbana postindustriella tomrum.

Att försöka särskilja plats och rum kan många gånger vara en komplicerad uppgift (Wikström & Olsson, 2012). Rum beskrivs i en enkel form som något abstrakt och svårt att ta på fysiskt, medan plats som mer subjektiv och konkret. Platser har betydelse för individens känsla av tillhörighet, identitet och att höra hemma på platsen vilket är relevant för människors vardagsliv (ibid). Inom den engelska benämningen översätts plats till place och rum till det mer abstrakta begreppet space. Termer som "folded space", "negative space", "positive space", "layered space" och "free space" är några av de kategorier som ofta nämns och placeras i fack som ett fysiskt rum eller det mer flytande begreppet rumslighet (Till, 2013). Rumslighet är det begrepp som kopplas till människans upplevelse och rörelse i rummet. Det vill säga att rummets upplevelse styrs av människans energi, rörelse och rytm (ibid). Definitionen kan anses vara abstrakt och Wikström & Olsson (2012) förklarar att arkitekter och planerare ständigt rör sig genom det geometriska och fysiska rummet men även det upplevda och abstrakta rummet. Det som oftast är dominerande är det fysiska och geometriska planerade rummet i planeringsprocesser (ibid).

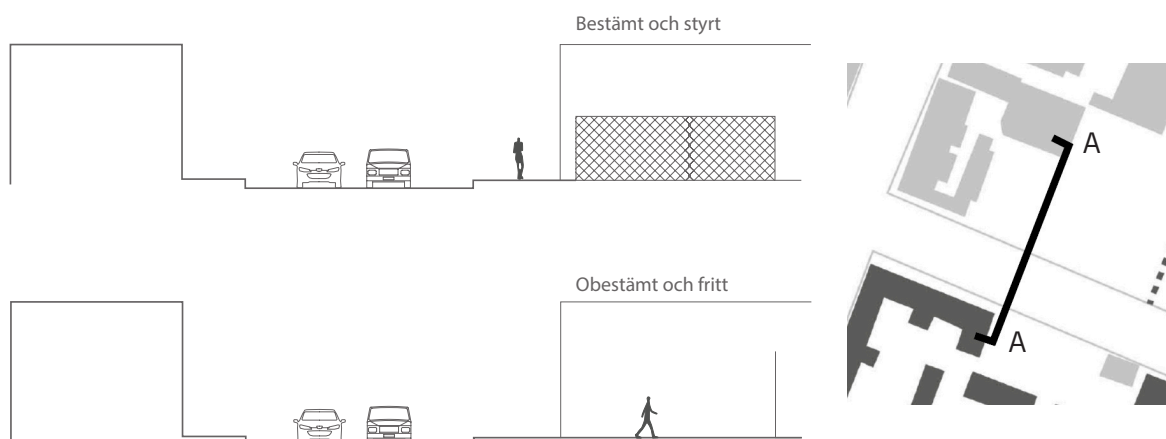
Till (2013) beskriver ytterligare olika typer av rum och förklarar att ett rum kan vara *hard space* (bestämt) eller *slack space* (obestämt) De två termerna samspelar med varandra och termerna uppstår av individens uppfattning av rummet i förhållande till den fysiska miljön. Bestämt rum i sin fysiska form är utformat för att styra individens rörelse i rummet. Vilket syftar till att ett sådant rum är snarare socialt hårt och styrt än fysiskt hårt (Till, 2013). I ett sådant fall lämnar ett bestämt rum ytterst lite självbestämelse av individens användning av rummet (ibid). Till skillnad från det bestämda rummet lämnar det obestämda och mindre styrda rummet plats för spontana aktiviteter och mer frihet i vad som ska ske på platsen. Det obestämda rummet är mer flexibelt men inte alltid fysiskt flexibelt utan sdet obestämda rummet öppnar upp för en mer flexibel användning: "It is a space that something will happen, but exactly what that something might be is not determinedly programmed" (Till 2013, s.134).

De urbana postindustriella tomrummen i Norra Sorgenfri kan benämnas som bestämt tomrum. Även om tomrummen har förlorat sin tidigare funktion, omringas de av stängsel och varnande skyltar. Stängsel är en av de barriärer som symboliserar att obehöriga inte ska beträda tomrummet och att tomrummet både är och uppfattas som privat område. Om det inte hade funnits stängsel eller skyltar hade rummet snarare varit obestämt.



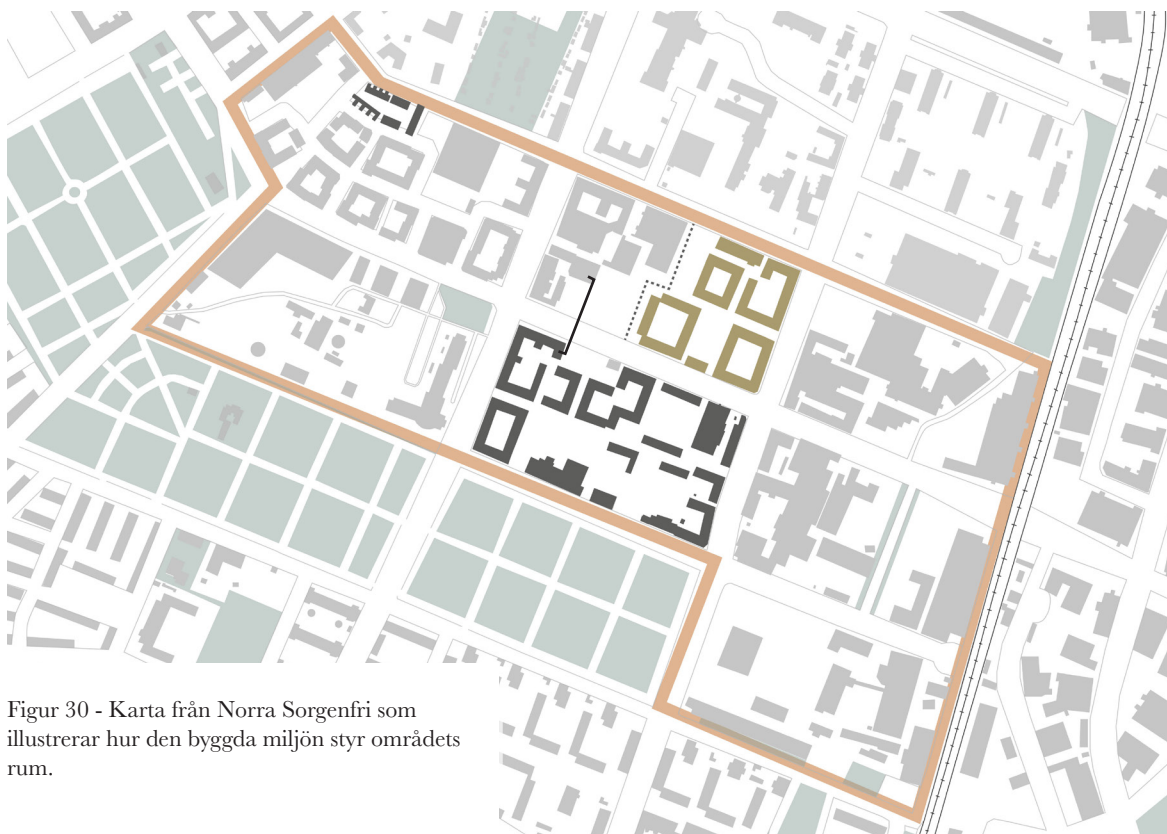
Figur 28 - Illustration till vänster: bestämt rum. Illustration till höger: obestämt rum.





Figur 29 - Ett exempel från Norra Sorgenfri där illustrationen visar bestämt rum som förhindrar att rummet används mer än som bil och gångväg samt om tomrummet hade varit öppet och varit ett obestämt rum. Sektion A-A.

Det som kan framställas utifrån antagna detaljplaner är att områdets byggda miljö delvis är och kommer vara bestämd. Placering av byggnader varierar, dock är många placerade längs med kvarteren och huvudägarna. Placeringen kommer påverka hur människor rör sig runt, genom eller inom kvarteret. Placeringen av byggnaderna kan även påverka vem som kommer använda de offentliga rummen. Då insynen till de offentliga rummen försämras av byggnaderna kan de skapa en barriäreffekt vilket kan bidra till att de offentliga rummen upplevs privatiserade av boende i kvarteret. På grund av byggnadernas placering har de offentliga rummen placerats innanför byggnaderna. De offentliga rummen som planeras ger inget utrymme för spontanitet utan det är förutbestämt vad för aktivitet som kommer utövas. Dessa rum kommer därför kunna benämnas som bestämda rum vid färdigställande.



Figur 30 - Karta från Norra Sorgenfri som illustrerar hur den byggda miljön styr områdets rum.

## INSIKT 2

### “Ett urbant postindustriellt tomrum är både en plats, ett rum och en rumslighet”

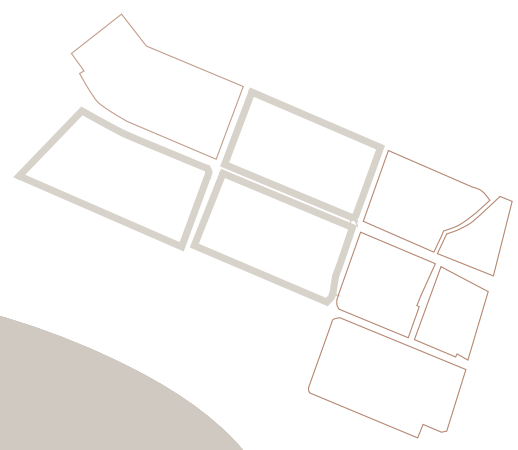
---

Innebörden av begreppen rum, plats och rumslighet är komplext och kan variera beroende på vem som platsen, rummet eller tomrummet upplevs av. Terminologin styrs av olika faktorer som karaktär, skala, upplevelse, användning och aktivitet. För att kunna definiera ett urbant postindustriellt tomrum utifrån rum, plats och rumslighet krävs ett förhållningssätt av platsens fysiska rum för att definiera vad som avgör upplevelsen av tomrummet. Wikström & Olsson (2012) påvisar att det upplevda och levda rummet behöver vara lika mycket i fokus som det fysiska rummet för att det upplevda och det geometriska rummet ska kunna samspela med varandra och skapa meningsfulla platser.

Ett tomrum är ett obestämt fysiskt rum som kan, genom människans rörelse, energi och rytm bidra till en varierad upplevelse och uppfattning av rummet. Tomrum är en del av stadens lager, där länkar som bidrar till en ökad tillgänglighet möjliggör att de urbana postindustriella tomrummen utvecklas till platser. En kombination av rytm, var och hur tomrummen är placerade samt grad av tillgänglighet förstärker stadens länkar.

Begreppen rum och plats behöver inte vara separerade från varandra men de kan ha olika betydelse beroende på hur rummet upplevs och hur platsen upplevs. Utifrån det fenomenologiska perspektivet, kopplat till begreppet rumslighet, menar fenomenologins grundare Edmund Husserl att vi inte alltid upplever ett rum eller en plats enbart utifrån vår egen upplevelse (Carlshamre, 1952). Människor influeras och påverkas av omgivningen av eget tyckande och känslor (ibid). Ett tomrum behöver därför inte betyda att platsen är fysiskt tom utan den kan snarare kännas tom om platsen inte används under tillfället då den upplevs. Begreppet behöver alltså inte beskrivas utifrån ett objekt som förändrar innebörden av att vara tom.

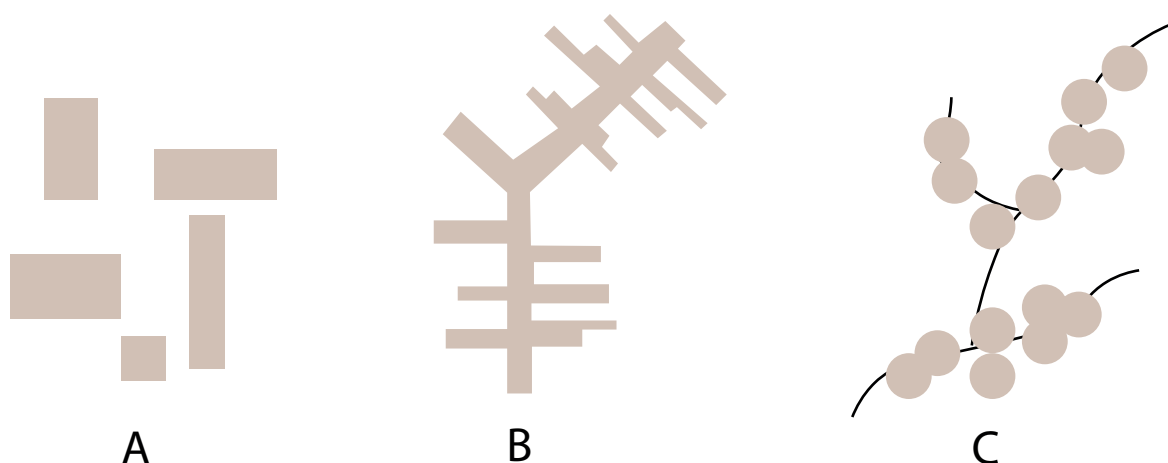
Det som skiljer ett tomt rum och en tom plats åt beror på relationen mellan byggnader, mark och vad för relation människor har till rummet eller platsen. Ett tomrum kan därför definieras som ett rum eller en plats beroende på utformning, användning och upplevelse.



### 3. Vilken roll har urbana postindustriella tomrum i staden?

*Den upplevda tillgängligheten mellan de olika kvarteren är att den på flera ställen är exkluderande och det blir svårt att förflytta sig mellan dem. Barriärerna utgörs av olika faktorer och vi upplever att flödet mellan kvarteren är nästintill obefintligt. Där huvudgatorna korsas finns det övergångsställen som ökar tillgängligheten, dock upplever vi att fler hade behövts för att bryta den barriäreffekt som huvudgatorna bidrar med. Inom de olika kvarteren finner vi ytterligare barriärer som på flertal platser utgörs av byggstängsel. Dessa är förvisso tillfälliga och kommer plockas ned i takt med färdigställande av området. Ändock bidrar detta till att vi upplever exkludering till de urbana postindustriella tomrummen och vi kan endast analysera dem från avstånd.*

För att figur och bakgrund ska få ett sammanhang behöver vi, enligt Trancik (1986), se till hur olika teorierna kopplas med varandra för att se vad urbana postindustriella tomrum har för roll i den byggda miljön. Länk- teorin fokuserar på linjer (länkar) för att binda samman olika urbana element med varandra. Det linjära nätet kan bestå av gator, körfält, gångvägar eller öppna utrymmen. Dessa länkar har beskrivits som stadens “lim” vars nät håller ihop staden (Trancik, 1986). Tillsammans formar gator, körfält, gångvägar och öppna utrymmen ett system som behöver fungera tillsammans för att staden ska bli sammanhängande. Trancik (1986) hänvisar till arkitekten Fumihiko Maki som anser att länkning är den viktigaste delen av staden när metoden hade sin framfart under 1960-talet. Makis arbete kring länkning resulterade i tre olika typer av rumslig gruppering. Grupperingen visar på olika metoder gällande organisering av rumsliga relationer som kan vara otydliga, strategiskt placerade eller som växer fram naturligt efter hand. Maki förespråkar även länkning där offentliga platser ingår i systemet för att länka staden innan individuella platser eller byggnader planeras. Genom att noggrant organisera stigar och gator är de inte bara fysisk koppling som länkar staden utan också platser med karakteristiska kontextuella betydelser (ibid).



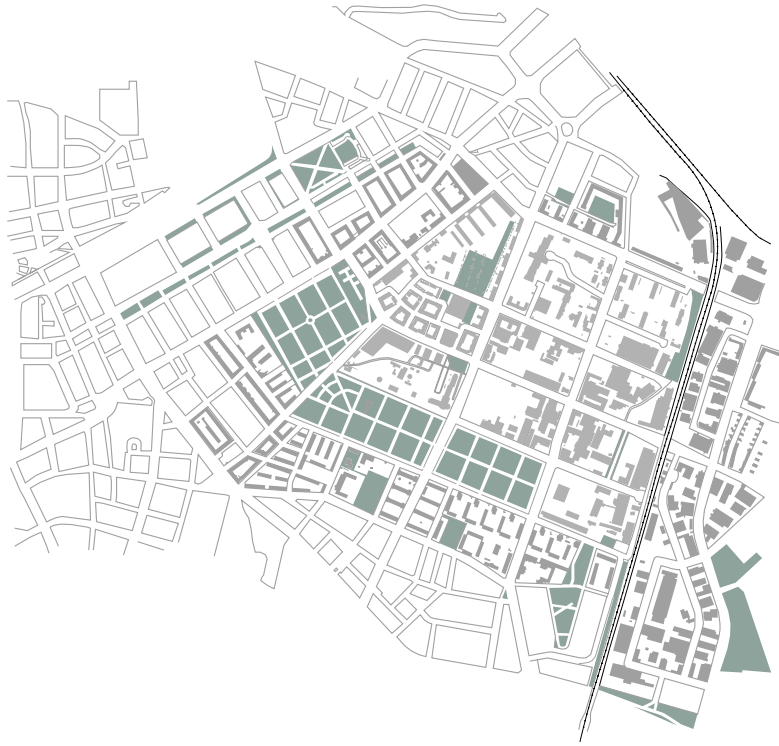
Figur 31 - Illustration över länkade grupperingar. Reviderad version.

**A:** Sammansatt form innebär att byggnader är sammansatta på ett tvådimensionellt plan likt ett postindustriellt område. I en sådan sammansättning så är den rumsliga länkningen är underförstådd och inte uppenbar.

**B:** Megaform innebär att strukturen är sammansatt på ett linjärt vis och strukturen följer ett tydligt mönster där strukturen av länkningen kommer i första hand.

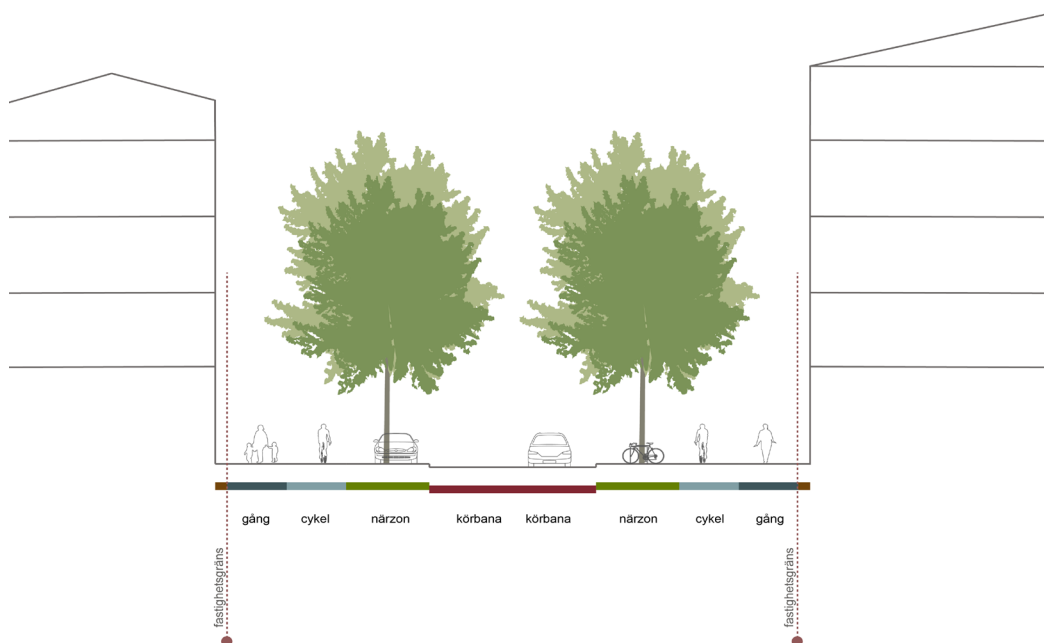
**C:** Gruppform innebär att strukturen av länkningen anpassar sig efter de ytor som finns i staden där länkningen sker i efterhand. En sådan länkning tenderar att ske mer naturligt och organiskt vilket ses mer på landsbygden än centralt i staden.

Norra Sorgenfri är beläget centralt i staden och infrastrukturen är en stor del av stadens mönster likt föregående exempel C, megaform. En sådan befintlig infrastruktur och kvartersindelning gör att det finns befintliga länkar att anpassa sig efter. Det som är positivt med att anpassa en ny struktur anpassa en ny struktur efter befintlig struktur är att Norra Sorgenfri blir en naturlig del i stadens befintliga mönster. Det som kan bli problematiskt med att anpassa efter ett befintligt mönster är att en befintlig struktur kan förhindra möjligheterna till att länka staden på ett mindre traditionellt vis.



Figur 32 - Karta från Norra Sorgenfri som illustrerar de länkar som kan urskiljas i form av infrastruktur

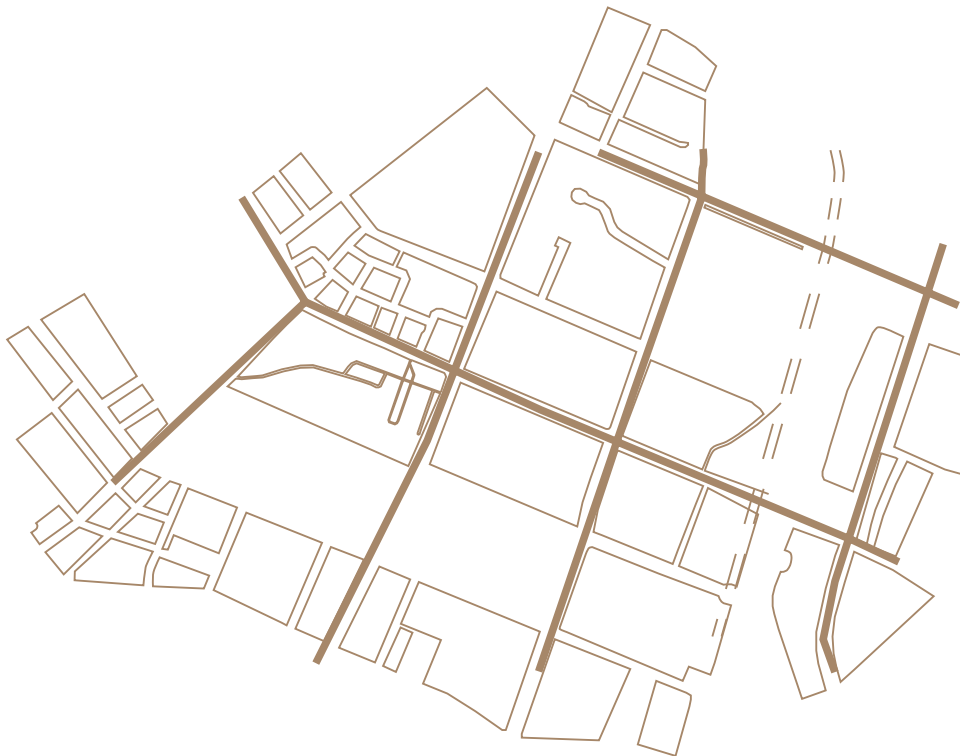
Som tidigare nämnt är syftet med utvecklingen av Norra Sorgenfri att länka samman de centrala delarna av Malmö med de östra (Malmö stad, 2008). Det som varit viktigt i utvecklingsprojektet är att utveckla den befintliga infrastrukturen och de befintliga stråk som finns i området. Industrigatan och Östra Farmvägen beskrivs som två viktiga huvudgator som ska bidra till att länkarna förstärks. Visionen är att minska bilanvändningen vilket ställer krav på gång- och cykelstråk, likväl som att kollektivtrafikförbindelserna ska vara välfungerande. I Malmös digitala översiktsplan från 2018 ges olika exempel på hur olika trafikslag kan samverka i gaturummet.



Figur 33 - Sektion från ett av gaturummen i Norra Sorgenfri.

Att utveckla den befintliga infrastrukturen till en infrastruktur som främjar en mer hållbar mobilitet samt att länka samman stadsdelar, är en vanlig strategi som städer använder. För att en gata ska klara av att rymma alla trafikslag behöver den vara en viss bredd och detta kan bidra till olika barriärer som skapar olika effekter beroende på perspektiv. Ett exempel är att barriäreffekter som biltrafik bidrar med förskjuts på cykeltrafik vilket i sin tur inte förbättrar den upplevda tillgängligheten för gångtrafikanter. Då Norra Sorgenfri består av kvartersindelning bidrar de, tillsammans huvudgatorna, ett rutnät som skapar långa distanser. En kombination av ett rutnätssystem, långa distanser och solida figurers placering längs med gaturummet bidrar till att cykel- och biltrafik kommer upp i ett högt tempo. Detta i sin tur ger en barriäreffekt som isolerar människor och hindrar samverkan mellan tomrummen.

Figur 34 - Illustrerad karta från Norra Sorgenfri som illustrerar områdets barriärer som skapas på grund av länkar som förhindrar tomrummen från att samverka.



*“Spatial boundaries become psychologically coded barriers: walls, gates, one-way and dead-end streets, decaying buildings, parts of the city where ‘you’ (normative subject) ‘don’t go’”*  
(Bingaman et al, 2002, s.4).

Plats teorin lägger till den mänskliga dimensionen på de tidigare nämnda teorierna genom att uppmärksamma den historiska, kulturella och sociala miljön i en viss stadsdesign. Gällande plats förklarar Trancik (1986) att kategorisering i denna teori är nästintill omöjlig då varje plats är unik i sig.

Om en plats inte aktiveras av ett socialt liv, riskerar platsens sociala sammanhang ta lång tid att bygga upp (Gehl, 2011). Offentliga platser designas i vissa fall på ett sätt som kan göra att besöket av platsen blir fysiskt svårt och detta på grund av fysiska barriärer. Bilens centrala roll i stadsutvecklingen på 60- talet är en bidragande faktor till att fysiska barriärer utvecklats. Den barriäreffekt som infrastruktur bidrar med kan påverka den upplevda tillgängligheten och detta beroende på hur gaturummet är utformat och vilken hastighet som tillåts (Gehl, 2011; Malmö stad, 2018). Om den tillåtna hastigheten är hög i ett område kan detta bidra till att gång- och cykeltrafikanter får anpassa sig till den höga hastigheten. Detta kan vidare bidra till få möjligheter för sociala interaktioner skapas, då möjligheten för att sakta ned eller stanna till inte finns (Gehl, 2011).

Ett urbant postindustriellt tomrum kan vara ett exempel på en barriär, då den i många fall är förorenad av tidigare industriverksamhet. Detta leder i sin tur till att platsen inte är tillgänglig och regleras av byggstängsel där tillträde är förbjudet (Trancik, 1987). Eftersom urbana postindustriella tomrum vanligen saknar ett större socialt sammanhang är chansen liten att människor uppehåller sig på och omkring dessa rum, då stängsel genererar en fysik men även upplevd barriär. Vid en lång utvecklingsprocess av urbana postindustriella tomrum är situationen lik, då rummet inte är tillgänglig förens efter några år. Rummets otillgänglighet kan resultera i att den upplevda barriären kvarstår, även vid färdigställande. Gehl (2011) presenterar fem principer som kan användas för att minska barriärer och begränsningar i fysisk planering av sociala platser. Uppdelningen utgörs av två kategorier som innefattar isolering och kontakt.

---

#### ISOLERING

- Väggar
- Långa distanser
- Hög fart
- Flera nivåer
- Orientering som leder bort från andra

#### KONTAKT

- Inga väggar
- Korta distanser
- Låg fart
- En nivå
- Orientering mot andra

---

Gehl (2011, s. 72)

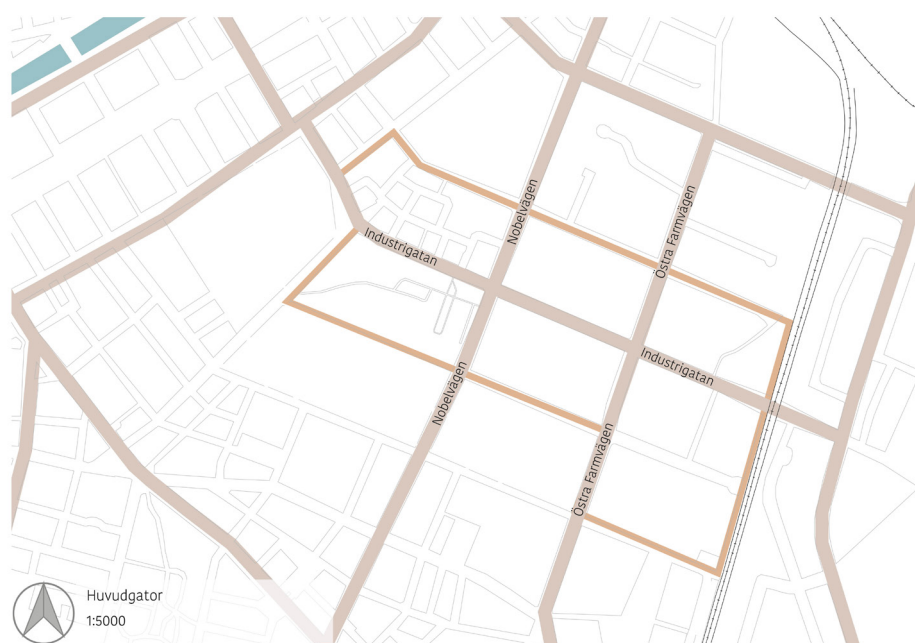
Att motarbeta barriärer och dess effekter är enligt Gehl (2011) en process som behöver byggas upp under en längre tid och i olika etapper. Tillgängligheten är ett steg för att neutralisera fysiska och upplevda barriärer som kan förhindra det sociala livet i rummet eller i ett område. Det är alltså viktigt att barriärer byggs bort från början och att rummet tillgängliggörs i en tidig planeringsprocess. Det är inte antalet människor som gör platsen levande utan det är tiden spenderad i ett rum som avgör rummets sociala värde (ibid).

# FEM BARRIÄRNIVÅER I NORRA SORGENFRI

Barriärerna i Norra Sorgenfri delas in i fem nivåer som kan liknas vid Gehl (2011) fem principer. Indelningen av nivåerna i Norra Sorgenfri avgör vad de genererar för effekt på upplevelsen av de olika platserna eller rummen som finns i området. Den första nivån av barriärer är de som är permanenta och fysiska och innefattas av infrastruktur. Barriäreffekten av infrastrukturen skapas av hög hastighet och långa distanser. Den andra nivån är även den permanent och fysisk, dock är den inte fullt så integrerad i staden. Denna nivå av barriärer innefattar högre plank-staket, stängsel och murar, vars syfte är att stänga ute obehöriga vilket gör att platserna upplevs privata. Effekten av denna nivå är isolerande då obehöriga inte kan röra sig genom platsen utan måste orientera sig runt den. Den tredje nivån av barriärer är även den permanent och fysisk, dock signalerar höjden på staket att platsen eller rummet är reglerat och öppen för allmänheten vid vissa tillfällen eller tider på dygnet. Denna nivå av barriär är semioffentlig eller semiprivat och upplevelsen varierar beroende vilken tid platsen besöks. Den fjärde nivån av barriärer utgörs av långa fasader som, liksom höga staket och murar, bidrar till en isolerande effekt. Den femte nivån av barriärer är utgörs av temporära byggstängsel som hindrar besökare från att använda platsen.

## NIVÅ 1 - INFRASTRUKTUR

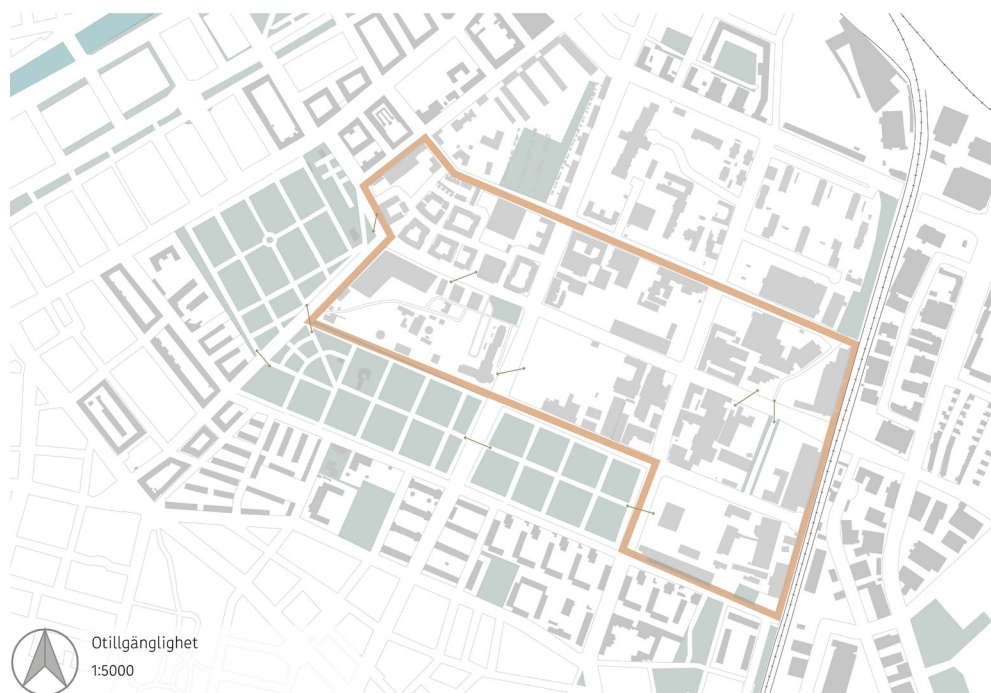
De permanenta fysiska barriärerna i Norra Sorgenfri utgörs av några av Malmö stads viktigaste huvudgator. Dessa huvudgator är Industrigatan, Nobelvägen och Östra Farmvägen som är kraftigt trafikerade. Gaturummet är en form av tomrum som endast fyller en viss funktion och frekvensen kan variera under olika tider på dygnet. Potentialen gaturum som tomrum besitter, är att de kan utvecklas till en mer varierad användning. Detta är även något som Malmö stad (2018) beskriver och menar att gaturummet ska vara en del av stadens "vardagsrum". Mångfalden som beskrivs är att gaturummen dels ska fungera som en förbindelse mellan olika områden men de ska även rymma spontana och planerade aktiviteter (ibid). Utrymmet i gaturummet kräver därför anpassning för att denna mångfald ska kunna samverka.



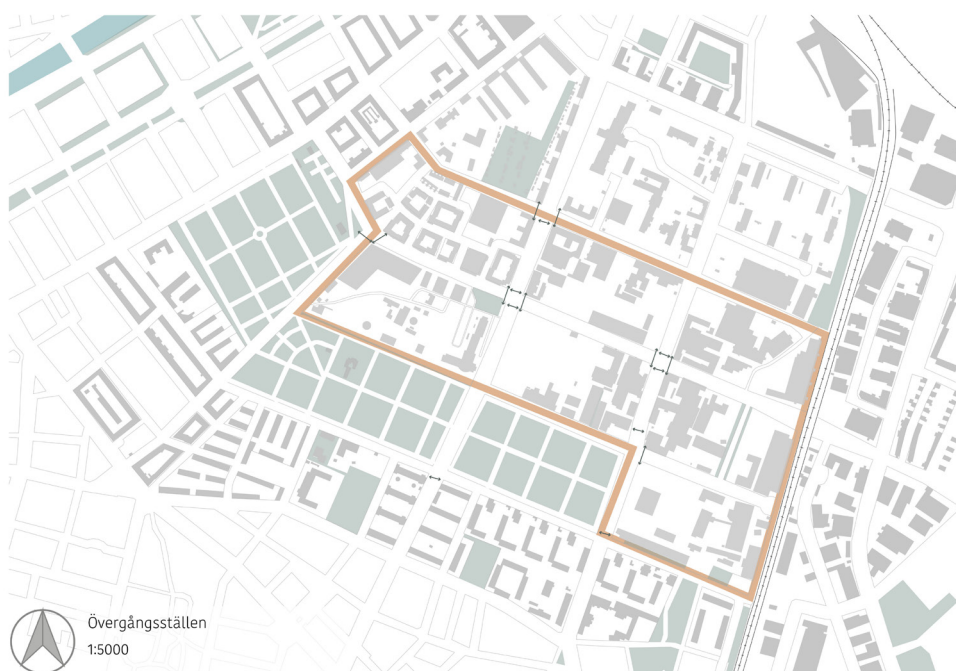
Figur 35 - Huvudgator i Norra Sorgenfri.



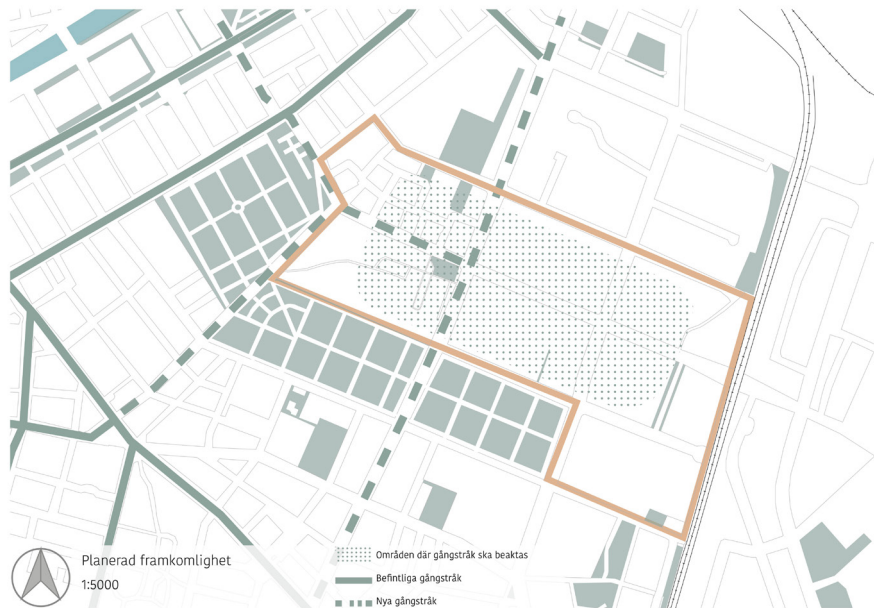
I dagsläget är huvudgatorna en huvudsaklig faktor till de fysiska barriärerna och påverkar upplevelsen av olika platser och rum i området. Detta indikerar på att den mobilitet som området är planerat för bidrar till att exkludering för gång- och cykeltrafik på vissa stråk skapas. Den fysiska barriären för gång- och cykeltrafik är ett resultat av avsaknad tillgänglighet över huvudgatorna. Detta bidrar vidare till att gång- och cykeltrafik utsätts för en trafikfara när de ska passera de trafikerade huvudgatorna.



Figur 36 - Illustration på vart människor passerar över huvudgatorna på grund av få tillgängliga övergångsställen markerat med gröna pilar.



Figur 37 - Illustration på tillgänglighet i form av övergångsställen markerat med gröna pilar.



Figur 38 - Illustration över gång- och cykeltrafik. Inom utvecklingsområdet planeras det för nya gångstråk och en stor del av området ska i framtiden ta hänsyn till gång- och cykeltrafik.

Förutom huvudgatorna utgör Stambanan, öster om området, en permanent fysisk barriär och fungerar som en avdelare mellan Norra Sorgenfri och Emilstorp. För att minska barriäreffekten av stambanan har viadukter placeras på två ställen.



Figur 39 - Illustration på barriäreffekten som stambanan bidrar med samt viadukter på Sallerupsvägen och Industrigatan.



Figur 40 - Återvändsgatorna i området är en effekt av stambanan men utgör en barriär då gatan tar slut. För gång- och cykeltrafik skiljer upplevelsen sig från biltrafik då återvändsgatorna mynnar ut i ett gång- och cykelstråk.

## NIVÅ 2 - PRIVATA OCH INHÄGNADE VERKSAMHETSOMRÅDEN

Andra permanenta fysiska barriärer i området utgörs av privata inhägnade verksamhetsområden.



Figur 41

## NIVÅ 3 - SEMI- PRIVATA OCH SEMI- OFFENTLIGA INHÄGNADE PLATSER OCH RUM

I området finns även platser som är inramade med lägre staket. Syftet med dessa är att reglera användningen vissa tider på dygnet. Ett exempel är St: Paulis kyrkogårdar som är tillgängliga mellan kl. 07:15- 21:00 resterande tid är grindarna låsta. Barriäreffekten som de bidrar med och upplevelsen varierar därför beroende vilken tid som platsen besöks på.



Figur 42

## NIVÅ 4 - LÅNGA OCH SLUTNA FASADER

Fasader i området utgör även en barriäreffekt då de på vissa sträckor är storskaliga. En kombination mellan långa och höga fasader och den höga hastigheten på de trafikerade huvudgatan bidrar till en barriäreffekt där gång- och cykeltrafik blir isolerade.



Figur 43

## NIVÅ 5 - BYGGSTAKET

De temporära fysiska barriärerna består av byggstaket som har, likt de befintliga fysiska barriärerna samma funktion, att stänga ute obehöriga. Skillnaden är dock att de är temporära och kommer i takt med färdigställande av området tas ned. (Figur 44)



Figur 44

## DENSITYWALKS I NORRA SORGENFRI

Inspirerat av metoden Density Walk gjordes analyser på huvudgatorna inom Norra Sorgenfri området. Nedan illustreras den upplevda tätheten av solida figurer och grönska samt barriäreffekten som Nobelvägen, Industrigatan och Östra Farmvägen bidrar till. Ökad intensitet av tät skraffering illustrerar en mer påtaglig upplevd barriäreffekt som hög hastighet, solida figurer och höga staket. Den tunna skrafferingen illustrerar en minskad barriäreffekt som mer insyn, lägre staket och tillgänglighet bidrar till.



## INSIKT 3

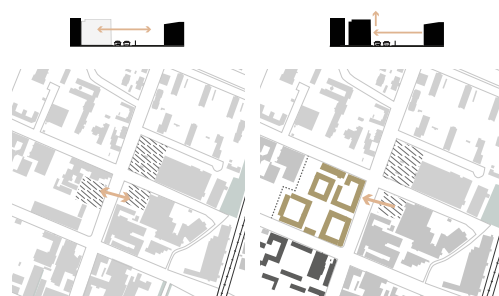
”Urbana postindustriella tomrum är viktiga resurser för att minska barriärer och för att fungera som stadens lim”

Plats, rum och tomrum kan ses som ett av stadens lager och för att förstå varför detta lager upplevs på ett visst sätt behöver vi få en överblick av fler lager. Teoretiskt sett kan vi benämna plats som den mänskliga upplevelsen men som påverkas av marken, byggnader och länkar. En plats eller ett rum som inte är manipulerad eller planerad som ett bestämd rum möjliggör att människor själva kan skapa en identitet. Vad som kan hindra utveckling av identitet och koppling till en viss plats är barriärer. Barriärerna behöver inte vara fysiska utan kan även vara upplevda barriärer. Detta beror på utformning och om utformningen förhindrar eller möjliggör kopplingen till platsen eller rummet. En sådan barriär kan höra ihop med tidigare teorier, där platsens länkning inte är tillräcklig eller om solida figurer och tomrum exkluderar och hindrar människor från att fysiskt eller psykiskt närma sig och skapa en plats. Resultatet av områdesutvecklingen och hur pass integrerade stråken, offentliga bottenvåningar och sammankopplingen mellan de offentliga rummen blir, kommer vara avgörande för den upplevda tillgängligheten i området i framtiden. Det som lämnas ovisst är hur och om området kommer utvecklas från att vara ett område med olika nivåer av barriärer till ett som är tillgängligt och sammanhängande. De urbana postindustriella tomrummen kan nyttjas som tillgångar och användas för att minimera barriäreffekter. Ett exempel är att de prioriteras i en tidig planeringsprocess och används individuellt men även som en helhet. Ett annat exempel är att de tillgängliggörs för användning i en tidig planeringsprocess.

De urbana postindustriella tomrummen kan utvecklas till att bli stadens länkar om de tidigt identifieras och utvecklas till platser. Som en helhet skapar de ett nät där den upplevda tillgängligheten utgörs av siktlinjer och goda tillgängliga fysiska kopplingar. Det finns stora förutsättningar att de urbana postindustriella tomrummen kan utvecklas och spela en viktig roll i utvecklingen av tillgängliga städer. Det är alltså inte endast stråken som leder fram till en plats eller ett rum utan de urbana postindustriella tomrummens strategiska placering och hur de är gestaltade. Det är inte förens kopplingarna mellan de urbana postindustriella tomrummen görs som nya solida figurer kan planeras in.

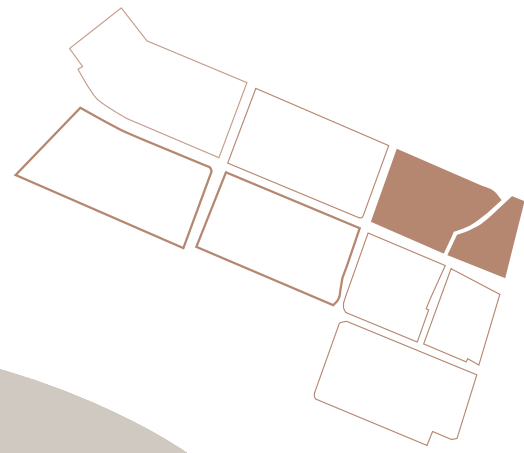


Figur 46 - Koppling mellan offentlig plats och offentlig bottenvåning



Figur 47 - Koppling mellan offentlig plats med och utan barriär.

I ett förtätningsprojekt som Norra Sorgenfri blir det, som tidigare nämnt, viktigt att värna om potentialen i det befintliga som de urbana postindustriella tomrummen har. Detta för att sedan kunna använda potentialen som en del av gaturummet. Det handlar således om att skapa stråk som möjliggör en varierad användning av gaturummet och är en destination i sig, snarare än att de endast beaktas som en transportsträcka.



#### 4. Vilka faktorer har påverkat och påverkar att urbana postindustriella tomrum finns?

*Vi promenerar vidare och går på, vad som tidigare var stambanan, en liten smal stig mellan kvarteret Spiralen och Tangenten. Stigen är reglerad på så vis att staket, växtlighet och verksamheter på båda sidorna gör att vi är tvungna att fortsätta eller vända tillbaka. Det är inte förens vi kommer fram till återvändsgränden på Celsiusgatan som vi ser spår av järnvägen och kan då få en uppfattning om hur betydelsefull den måste varit för områdets industrier. Vid kvarteret Smedjan längs med Östra Farmvägen går vi förbi en parkeringsplats som troligtvis var ämnat till de som arbetade på de tidigare industrierna. Parkeringsplatsen är till synes tom, dock är upplevelsen av den annorlunda. Spår av mänsklig aktivitet finns då det i ett hörn står en soffa och staketet är prydda med graffitikonst.*

Staden har genom tiden förändrats i sitt sätt att växa, vilket har inneburit nya utmaningar och i sin tur nya tomrum. Tomrum uppstår och finns i den urbana strukturen av olika anledningar. Tranciks (1986) teorier i föregående kapitel är ett sätt att förstå hur tomrum framkommer beroende på hur en stad är designad. Förutom att titta på fysiska och rumsliga faktorer behövs en historisk beskrivning av vad, i den samtida urbana professionen, som kan ha varit orsaken till varför städer byggts på ett visst sätt. Hall (2010) menar på att det finns fyra olika kategorier av faktorer till varför tomrum uppstår. Tomrummen uppstår enligt Tancik (1986) på grund av planering och designfaktorer, geografiska faktorer, fenomenologiska faktorer och funktionella faktorer. En ytterligare faktor som presenteras nedan är politiska och ekonomiska faktorer som har påverkat städer genom åren. När vi ser till Norra Sorgenfris urbana postindustriella tomrum har de uppstått av flera av de förklarande faktorerna nedan.

## PLANERING OCH DESIGNFAKTORER

---

Tomrummen uppstår och är överblivna och oanvända utrymmen till följd av olika anledningar orsakade av stadsplaneringsprocessen. Orsaken kan vara att gestaltningen av stadsrummet har planerats utan att ta hänsyn till omgivningen och staden som helhet. Ett sådant överblivet utrymme kan till exempel vara storskaliga eller småskaliga utrymmen mellan två byggnader eller parkeringsplatser som enbart fyller enstaka funktioner (Hall, 2010). Trancik (1986) menar att städer har genom tiden designats och planeras utefter professionens moderna utveckling där problemet uppstår då städerna inte har utvecklats i samma takt. En annan faktor benämns som zoning och stadsförnyelse som kännetecknas av indelning och separation av stadens olika delar och områden. Tomrummen uppstår då vissa områden lämnas kvar och vissa områden byggs upp på nytt för att integreras i stadskärnan.

## POLITISKA OCH EKONOMISKA FAKTORER

---

I denna kategori kan tomrum uppstå enligt Goldstein et al. (2001) när en mark eller en plats värde sjunker, vilket bidrar till att fastigheter och den ägda marken inte längre blir ekonomiskt lönsam. Detta förekommer främst i städer där mark och fastigheter lämnats i takt med urbaniseringen. En sådan mark kan även vara attraktiv för större gallerior eller industrier som i sin takt skapar tomrum beroende på byggnadernas skala och brist på varierad markanvändning.

Ett ytterligare exempel är privatisering av offentlig mark som skedde i takt med en växande ekonomi. Detta innebar att privata organisationer köpte ut offentlig mark vilket gjorde att stadens offentliga ytor gradvis minskade. I Norra Sorgenfri finns det över 40 olika markägare vilket innebär att de urbana postindustriella tomrummen ägs privat. Att marken ägs privat är en förklaring till varför de flesta tomrummen i Norra Sorgenfri är inhägnade. Ett tomrum som har skapats på grund av andra faktorer, exempelvis funktionsförändringar, kan fortsätta att vara tom om involverade intressenter inte kan enas om beslut eller ett beslut är svårt att ta på grund av ekonomiska eller politiska faktorer (Kim, 2016).

## GEOGRAFISKA OCH NATURLIGA FAKTORER

---

Dessa tomrum är de som är relaterade till de geografiska egenskaperna som exempelvis en flod eller skog som är orsakade av naturliga själ. I kontrast till den urbana miljön har dessa tomrum en ökad förmåga att upprätthålla vegetation och djurliv. Dessa tomrum går att känna igen



på grund av dess vilda natur med få urbana karaktärer. Typologin är igenkänningsbar i form av ojämn terräng som inte är omhändertagen vilket kan förhindra att platsen används (ibid). Andra orsaker till att ett tomrum uppstår kan vara att ojämn terräng eller oanvändbar mark uppstår då marken är förorenad eller att det sker en ombyggnation som tar lång tid eller som har avbrytits av olika anledningar.

## FENOMENOLOGISKA FAKTORER

---

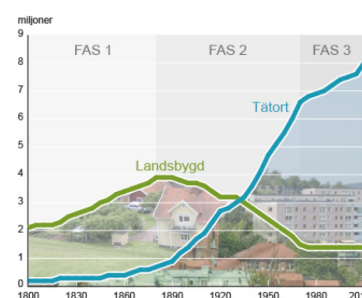
Denna typ av av tomrum handlar om individuell upplevelse i samband med rum. Kortfattat handlar det om det levda rummet, där rummet får sin mening enbart vid social interaktion och individens upplevelse av rummet. En plats kan kännas tom då kopplingen till platsen inte är stark nog. Det levda rummet har en innebörd för människor och är kopplat till människors relation till rummet. Tomrummet i detta fall kan uppstå både individuellt och kollektivt. Ett exempel från Norra Sorgenfri är de inhägnade urbana postindustriella tomrummen som endast behöriga har tillträde till. Det kan även vara en parkeringsplats som är stor till skalan men enbart används av ett fåtal bilar och enbart när området är öppet.

## FUNKTIONELLA FAKTORER

---

Industrialismen är en bidragande faktor till funktionella med även kulturella tomrum, då platser som var ämnat för ett visst typ av program eller funktion förändrats och som genom åren blivit oanvända och övergivna. Ett exempel är industriområden som med tid ändrat funktion (Omar & Saeed, 2019). Dessa urbana postindustriella tomrum kan kännas igen i snabbt växande städer i form av inaktiva tågspår. Det kan även vara utrymmen under en bro eller svårt användbara utrymmen som uppstår på grund av storskaliga motorvägar. Det funktionella tomrummet förekommer i olika skalor och finnes både lokalt, regionalt, nationellt och globalt. I samband med att funktionen av en plats, ett rum eller ett område förändras, skapas nya tomrum som i sin tur antingen lämnas tom eller utvecklas och får en ny funktion (ibid).

Industrialismen i Sverige pågick mellan 1840 och 1970- talet och representerar en tid då landskapet förändrades drastiskt. I takt med fabrikers etablering, utbredning av industriorter och järnvägsbyggande flyttade människor från landsbygd till industriorter. Denna stora omvandling bidrog vidare till att normer, värderingar och lagar ersattes eller förändrades (Isacson, 2007). Urbanisering i Sverige förknippas med industrialismen och delas, liksom industrialismen in i olika vågor eller faser (SCB, 2015; Nilsson, 2011; Isacson, 2007). Vid samma tidpunkt, som den första vågen, omkring år 1840 startade den industriella urbaniserings tillväxten i Sverige (Nilsson, 2011). På 70- talet hade befolkningstillväxten i tätorter stigit från 10 procent till 80 procent vilket motsvarar en ökning från 310 000 personer till 6,5 miljoner personer (ibid).



Figur 48 - Tabell från Statistiska Centralbyrån (2015). Sveriges befolkning i tätort och på landsbygd, från 1800 till 2010

Efter andra världskriget genomgår Sverige en ekonomisk tillväxt och ekonomin är god i många hushåll. Detta resulterade bland annat till att bilköpen möjliggjordes och sågs tillslut som en nödvändighet (Kummel, 2006). Bilinnehavet ökade i Sverige och bilen fick en centrerad roll i stadsutvecklingen. Bilens plats i samhället bidrog till att byggnader revs och ersattes med bredare vägar, motorvägar och fler ytor blev ämnade till parkeringsplatser. Dessa ytor kan kännetecknas som tomrum eller förlorat utrymme (Kummel, 2006 ; Hall, 2010). 60- talets bostadsbrist i storstäderna samt designens moderna utveckling, där skalan på byggnader ökade och byggnader placeras fristående utan att ta staden i helhet i hänsyn, resulterade i att nya bostäder prioriterades utanför staden. Detta bidrog vidare till att bilinnehavet ökade och således en ökad bilanvändning (ibid). I slutet av 70- talet och en bit in på 80-talet var efterfrågan på villor utanför tätorter stor och nya bostadsområden etablerades. Det var vid samma tid som diskussioner och oro kring miljö blev till handlingar (Kummel, 2006).

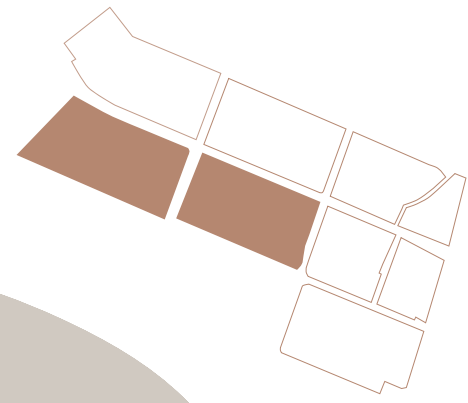
De funktionella förändringarna i Norra Sorgenfri i Malmö kan liknas vid etapper och kan beskrivas genom några av Trancik (1986) olika funktionsindelningar. Området har präglats av olika funktionella förändringar och detta har även påverkar hur området har planerats och designats. I början av 1900- talet ökade möjligheten för bilköp för svenska hushåll vilket skapade nya behov och krav på fler vägar, utbyggnad av befintliga vägar och parkeringsplatser vid industrierna. Detta är en indikator på att tomrummen i Norra Sorgenfri skapats till följd av kulturella faktorer. Då funktionen av en parkeringsplats är få, bidrar det till att de endast fyller sin funktion under vissa tider på dygnet. Vidare har dessa tomrum förlorat sin funktion då industrin har avvecklats.

## INSIKT 4

### “Stadens utveckling under olika tidsperioder har format urbana postindustriella tomrum”

---

Urbana postindustriella tomrum existerar på grund av olika faktorer och kan beskrivas som ett resultat av tidigare planeringsideal, politik och ekonomi. De olika faktorerna samspelar med, och påverkar varandra. Stadens utveckling och olika tidsepoker är bidragande faktorer till att olika typer av tomrum uppstår. Vi skulle kunna benämna Norra Sorgenfris urbana postindustriella tomrum som funktionella tomrum på grund av industrialismen. Dock är det inte enbart på grund av funktionella förändringar utan vi kan snarare se att funktionella förändringar samspelar med exempelvis ekonomiska och politiska faktorer. Faktorerna är det som format de olika tomrummen och det är även det som är viktigt att ha i åtanke, att nya tomrum kan och kommer troligtvis uppstå av samma faktorer, även i framtiden. De befintliga tomrummen är resurser som samtida städer utvecklar för att bemöta de utmaningar och behov som finns idag. En sådan insikt får oss att tänka att urbana postindustriella tomrum bör nyttjas som stadens resurser och bör därför utvecklas varsamt och långsiktigt för att kunna möta framtida behov och utmaningar.



## 5. Vad finns det för värden i urbana postindustriella tomrum?

*Vi går över industrigatan till kvarteret "Verket" där Eon har sin verksamhet och vidare över Nobelvägen till kvarter "Brännaren". Stängslen som omringar området skapar en känsla av övergivenhet och exkludering och vi börjar diskutera hur det hade varit om tomrummen haft en temporär användning under utvecklingsprocessen. Vi båda är överens om att tomrummets potential är stora och att det är slöseri med så stora ytor som står övergivna. Lite längre ner på industrigatan på kvarter "Verket" träffar vi två invånare som håller på att förbättra en skateboardpark som de berättar att de har byggt tillsammans med andra som delar deras intresse. Vi står och pratar med dem en stund och får reda på att markägaren på kvarter "Brännaren" satte upp stängsel i syfte att förhindra användningen för EU migranterna som slog läger år 2014. Av den anledningen var även de tvungna att bygga upp en ny skatepark här.*

*Det som slår oss är att människorna som aktiverat tomrummen i Norra Sorgenfri har gjort det på eget initiativ och även om de till synes är tomma och kan upplevas som övergivna har människorna och tomrummen utbytt värde sinsemellan. Det är vid samma tillfälle som förståelsen för hur viktigt det är med rumslighet i staden som inte är planerad, detta för att alla människor ska känna inkludering.*

Urbana postindustriella tomrum kan beskrivas liksom en plats, vars funktion är förändrad och på så sätt pausad. Därför finns det obegränsade förutsättningar för vad tomrummet kan utvecklas till och bidra med, till omkringliggande områden och till staden som helhet.

## HISTORISKT OCH KULTURELLT VÄRDE

Urbana postindustriella tomrum och dess framkomst beror på politiska och ekonomiska skiften och berättar samt ger en inblick om en stad och ett områdes historia. Det historiska värdet representerar en integrerad del av staden och reflekterar dess förändringar (Lucas & Pershall, 2014). Många postindustriella områden besitter byggnader som även är en del av tomrummet. Detta skapar ett mervärde och kan även vara en del av områdets identitet. Kulturmiljölagen (1988:950) står för att alla, från individ till myndighet, ska värna om kulturmiljön. Lagen syftar till att kommande generationer ska uppleva och ha tillgång till en mångfald av kulturmiljöer (Boverket, 2020). Då tomrum och i synnerhet byggnader, besitter ett minne och har en identitet kan funktionen verka som en länk mellan historia och nutid. Då urbana postindustriella tomrum, dess historia och kultur värderas högt, kan det resultera i att nybyggnation präglas och kombineras med de byggnader som bevaras. Vidare resulterar det att området och staden som helhet får en unik karaktär.



Figur 49, 50, 51 - Fotografier på några av de byggnader som har bevarats och ska bevaras i Norra Sorgenfri.

Norra Sorgenfri består av äldre bebyggelse som påvisar den tidigare funktion som området haft. Områdets historiska lager resulterar i en unik karaktär för området och således staden som helhet. År 2006 utfördes en antikvarisk utredning där befintlig bebyggelse kartlades och delades in i olika grader av bevarandevärde. Schlyter (2006) beskriver att byggnaderna besitter ett kulturhistoriskt värde och kan vid bevarande bidra till att visionen om att Norra Sorgenfri ska utvecklas till ett område med blandad bebyggelse uppnås.



Figur 52 - Resultat av byggnadsantikvarisk utredning i Norra Sorgenfri

Byggnadernas placering skapar ett tomrum som en gång i tiden varit värdefullt för den enskilda byggnadens funktion. Det urbana postindustriella tomrummet kan därför omsorgsfullt bidra till att skapa nya funktioner utan att ta bort dess värde. Att bevara det historiska värdet av platsens byggnader, och tomrum kan komma att påverka aktivitet, planering och byggnadstypologi. Ett sätt att ta tillvara på dessa byggnader har, i Norra Sorgenfris fall, varit att hyra ut lokalerna till kulturella evenemang, mindre företag och lokala föreningar. En liten del av vagnhallarna har bevarats och används idag som konstskola och kreativ verkstad.

## ESTETISKT OCH VISUELLT VÄRDE

---

Bilden av en stad eller ett område återspeglas bland annat i dess karaktär. Då urbana postindustriella tomrum betraktas som något som inte är färdigställt, kan det bidra till att upplevelsen formas därefter. Som tidigare nämnt besitter byggnader kulturhistoriska värden som påvisar områdets forna funktion eller karaktär.

Pearsall och Lucas (2014) menar att till synes övergivna platser ofta drar till sig kriminell verksamhet då de blivit försummade under en längre tid. Visuellt och estetiskt innebär det att det finns både positiv och negativ syn på dessa platser. Enligt Sola-Molares Rubio (1995) finns det även ett värde i det okända och fria i tomrum som inte nödvändigtvis behöver vara negativt.



Figur 53, 54, 55, 56 - Fotografier på några av de estetiska och visuella värden som kan både uppfattas positivt och negativt.

Då Norra Sorgenfri varit under en planeringsprocess sedan år 2006, där detaljplanering sker efter hand, har aktivitet möjliggjorts under denna tid. Exempelvis har människor fått möjlighet att uttrycka sina intressen i form av graffiti-konst och skateboarding. Denna form av aktivering kan uttryckas i positiv likväl som i negativ bemärkelse beroende på vilket perspektiv de beskrivs från.

## EKOLOGISKA, EKONOMISKA OCH SOCIALA VÄRDEN AV TOMRUM

---

Potentialen som tomrummen besitter benämns vanligen ur ekologiska och sociala värden. Kim (2016) belyser tomrummets goda potential och menar att förutsättningarna för ekosystemtjänster är fler än för andra användningsområden av dessa platser. Ekosystemtjänster är beroende av naturens ekosystem och är något som människor vidare drar nytta av. Tjänsterna som människor nyttjar delas in i fyra kategorier: Försörjande, reglerande, kulturella och stödjande (Kim, 2016; Naturskyddsföreningen, 2018). Då klimatkrisen är en stor utmaning behövs ekosystemtjänster för att bland annat reglera klimat, hantera dagvatten och kapsla in koldioxid (Kim, 2016;

Saeed, 2019 ). Då befolkningstillväx och urbanisering kan bidra till fler resor med personbil är vegetation även ett effektivt sätt för att reducera luftföroreningar vilket i sin tur kan bidra till en bättre folkhälsa (Saeed, 2019). Likt Kim (2016) lyfter Saeed (2019) att tomrum inte bör ses som individuella tomma ytor, utan kan ge större effekt om de fungerar som en infrastruktur som drar nytta av varandra. Exemplet som lyfts är att tomrummen har potentialen att skapa ett grönt nätverk där olika skalor av tomrum skapar förutsättningar för att anpassas och bemöta framtida klimatförändringar (ibid).

Det sociala värdet av tomrum kan beskrivas likt Sola-Molares Rubio (1995) som påvisar värdet av att rummen inte är planerade. Avsaknaden av planering skapar en frihet och användningsområdet är därför flexibelt. Detta innebär att människor kan uttrycka sina intressen fritt och att tomrummet sociala värde skapas för de människor som aktiverar det. I Norra Sorgenfri har tre olika skateparker konstruerats på initiativ av den enskilde individen. Vid rundvandring i området skedde ett samtal med två invånare som var delaktiga i att konstruera en av skateparkerna. Vi fick möjlighet att ta del av deras intresse och upplevelse av att ta ett urbant postindustriellt tomrum i anspråk. I samtalet berättade dem att de har en ömsesidig relation med markägaren och att de har fått lov att använda platsen tills att markarbete ska påbörjas. Dem uttryckte även att de sett potentialen av att använda ytan då den står tom och ville utnyttja den till sitt och andras intresse.



Figur 57, 58, 59 - Fotografier på några av de sociala och ekologiska värden som tomrummen i Norra Sorgenfri har.

Tomrum besitter i vissa fall någon form av växtlighet vilket kan ha ett ekologiskt värde som är komplicerat att argumentera för att bevara. Boverket (2010) lyfter, likt Wigren et al. (2018) den bristande kommunikationen av värdet av dessa ytor och menar att ytor som beaktas som underutnyttjade tas i anspråk. Detta är problematiskt då ett tomrum “aldrig” är tomt utan kan vara en yta som används för spontana aktiviteter.

Urbana postindustriella tomrum har potentialen att erbjuda nya mötesplatser och parker, i synnerhet i städer som förtätas och där bristen på mötesplatser och grönytor är hög. Dessa öppna ytor skapar sociala förutsättningar då de kan fungera och verka för många olika sociala aktiviteter (Saeed, 2019; Kim, 2016). I en pågående områdesutveckling kan mötesplatserna fungera som en strategi för att binda samman olika områden och verka för att öka gemenskapen mellan invånare. Ett annat potentiellt användningsområde av urbana postindustriella tomrum är att stora förutsättningar finns att skapa tillfälliga offentliga ytor. Att skapa tillfälliga offentliga

ytor är en strategi för att aktivera de urbana postindustriella tomrummen under planeringsfasen. Det kan bland annat vara tillfälliga marknader eller events men kan även innebära att tillfälliga byggnader tillhandahåller bostäder för människor till följd av en rådande bostadsbrist (Omar & Saeed, 2019). Den flexibilitet av användningsområden som urbana postindustriella tomrum besitter kan ge ekonomiska värden till staden. En marknad där lokalproducerade varor säljs stöttar småskaliga odlare, en stadsodling kan bidra till arbetstillfällen och kunskapsutbyte och mindre projekt som drivs av lokalbefolkning kan stötta lokala verksamheter.

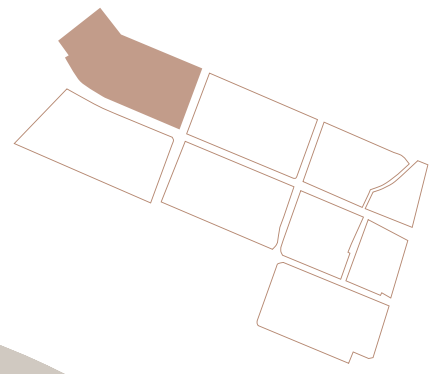
Urbana postindustriella tomrum anses påverka bilden av staden på ett negativt sätt (Pearsall & Lucas, 2014). Då bilden är negativ leder det till låga investeringar, dels för att markägare måste underhålla marken men det kan även bero på att ytan är under detaljplanering. Saeed (2019) menar ändå att investeringar i form av grönska eller att värden på platsen återanvänds och tas till vara på kan bidra till nya investeringar, då kvaliteten på det omgivande området ökar. Istället för att se på dessa tomrum som något negativt förespråkar forskare och andra teoretiker att tomrummen bör ses som resurser med stor potential som kan bidra till positiva samhällseffekter (Pearsall & Lucas, 2014; Kim 2019; Németh & Langhorst, 2014). Németh & Langhorst (2014) menar att det spontana användningsområdet som uppkommer på tomrummen sker i en avsaknad av planering. Ändock är det vanligt förekommande att tomrum återställs från att vara underutnyttjade till att bli mer utnyttjade för att uppnå sociala, ekonomiska och miljömässiga mål (Pearsall & Lucas, 2014).

## INSIKT 5

“Urbana postindustriella tomrum besitter olika kvaliteter och värden, därför har de varierande potentiella användningsområden”

---

Urbana postindustriella tomrum besitter olika värden och har potential att tillföra kvaliteter till samhället och vidare till en större skala i det omkringliggande området och staden som helhet. Att öka förståelsen av tomrummets värden är därför viktigt. Den ökade förståelsen kan vidare bidra till att förhållningssättet till tomrummen förändras och att nyttjandet av tomrummen effektiviseras. Tomrummen kan bland annat fungera som ekologiska resurser, fungera som grön infrastruktur, skapa förutsättningar för ekosystemtjänster som vidare skapar en bättre levnadsmiljö för människor (Kim, 2016; Saeed, 2019). Kim (2016) problematiserar planering av tomrum och menar en större förståelse av det som är ”tomt” eller ”ledigt” måste öka. Att avsaknad förståelse av tomrummets värden beror av på att de ofta bortses från sitt sammanhang och ses som individuella tomma rum och planeras vidare utefter dess individualitet (ibid).



## 6. Varför är förtätning en eftersträvansvärd planeringsstrategi på urbana postindustriella tomrum?

*Från busshållplatsen på Nobelvägen är det ett mellanrum som utgörs av en öppning mellan två byggnader. Mellanrummet leder in till en öppen yta som är omringad av byggnadskomplex som är fyra till sex våningar höga. Den stora bilvägen och dess ljudnivå glöms bort och ersätts av ljudet av byggarbete, buller och maskinljud. Det är svårt att ta sig runt och vi blir styrda av de avstängda vägarna. Delar av kvarteret står färdigbyggt, människor har flyttat in och rör sig mellan de solida figurena. Kvarteret upplevs varierande då ingen byggnad är den andra lik. De solida figurena har på vissa ställen placerats tätt vilket bidrar till att gaturummen upplevs snäva och på flera ställen förändrad det lokala klimatet. Då det är kallt denna dag uppskattar vi värmen av solen vid en av fasaderna men kan inte låta bli att tänka på hur varmt det kommer vara här när det är sommar.*



Det tomma i rummet beskrivs av Panayotopoulos (2020) som ett misslyckande, ett gap som bör fyllas igen. Tomheten är dock förankrad till platsens eller rummets karaktär och bör därför inte ses som något negativt. Likt Till (2013) definition av obestämt rum kan det tomma eller det odefinierade rummet beskrivas som ingenting och är därför heller ingen brist (Panayotopoulos, 2020). Pearsall & Lucas (2014) antyder att det finns en attityd där stadsplanerare, tjänstemän och andra aktörer inom professionen ser tomrum som något negativt som symboliserar nedgång eller ett samhällsproblem. Tomrummen i staden har på sätt och vis identifierats som platser där kriminell verksamhet äger rum, vilket vidare resulterat i att markägare snabbt vill fylla dessa tomrum med mer yteffektiva och produktiva användningsområden (ibid). Detta beskrivs även som en strategi för att uppnå ekonomiska, politiska, sociala och miljömässiga mål (ibid).

Att tillämpa och skapa strategier hur städer ska utvecklas är en flerdimensionell uppgift då olika aktörer, intressenter och allmänheten ska samverka för att uppnå önskade mål och visioner. Healey (2006) beskriver att strategier är ett resultat av uppfattningen av en stadsregion och att det handlar om att skapa institutionella underlag där det strategiska fokusområdet underhålls men också utvecklas. Det innefattar även att aktörer, nätverk och att stadens dynamik samverkar för att att länka samman ett strategiskt koncept för att forma resurser och reglerade befogenheter och vidare, hur de används i stadsutvecklings processen (ibid).

År 1972 hölls den första internationella miljökonferensen. Denna konferens ses ofta som en milstolpe i FN:s arbete för en hållbar utveckling (Svenska FN- förbundet, 2016). Vidare myntas begreppet hållbar utveckling av Lester R. Brown och spreds år 1987 i Världskommissionen för miljö och utveckling även kallad Brundtlandkommissionen. Efter miljökonferensen år 1972 har ett flertal konferenser anordnats och länder som deltagit har anslutit sig till att sträva efter att uppnå uppsatta mål för en hållbar utveckling. Idag arbetar länderna, inklusive Sverige med Agenda 2030 som innehåller 17 mål och 169 delmål (Boverket, 2020). Utöver hållbarhetsmålen i Agenda 2030 antogs de svenska miljömålen år 1999. De svenska miljömålen är ett målsystem som innefattar ett generationsmål, 16 stycken miljömål samt etappmål (Sveriges miljömål, 2020). Detta är en strategi för Sverige som ett sätt för att anpassa de utmaningar som identifierats nationellt likväl som ett sätt att beskriva vad en god miljö är i Sverige. De är därför mer preciserade och detaljerade vilket gör det enklare att följa upp samt att de kan leda till en större förståelse av vilka åtgärder som ska prioriteras (ibid). Stadsplanering och den fysiskt byggda miljöns utveckling har en stor betydelse för att bemöta och nå samtliga miljö kvalitetsmål och generationsmål (Naturvårdsverket, 2015). För att lösa utmaningar gällande befolkningstillväxt, bostadsbrist och segregation och för att samtidigt bemöta kommissionens ledord, utvecklas städer inåt och tät.

## FÖRTÄTNING SOM PLANERINGSSTRATEGI FÖR EN HÅLLBAR STADSUTVECKLING

---

De effekter som förtätning som planeringsstrategi bidrar med för att främja en hållbar stadsutveckling kan delas upp i de tre hållbarhetsdimensionerna ekologisk- social och ekonomisk hållbarhet, även kallat ”*Tripple bottom line*” (TBL) (Pope et al., 2014). Ur den sociala hållbarhets dimensionen bidrar förtätning som planeringsstrategi med tillgänglighet. Tillgängligheten kan vidare bidra till andra effekter som främjar den ekologiska- och ekonomiska hållbarheten. Städer förtätas vanligen för att effektivisera befintliga resurser och detta kan vidare bidra till att de används mer frekvent. Fler hållbara transportval resulterar till en mindre belastning på miljön samtidigt som människor hälsa tenderar att förbättras (Calthorpe, 1993).

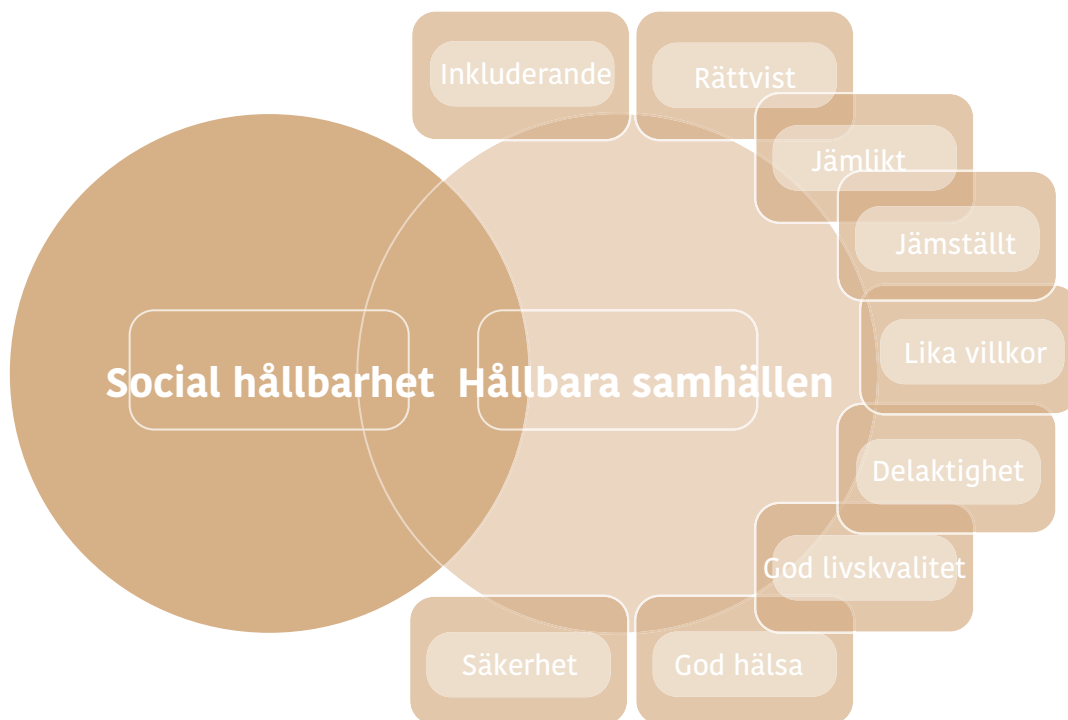


Figur 60 - Illustration på hur förtätning i relaterar till de tre hållbarhetsdimensionerna

Inom förtätningsstrategin används olika metoder som exempelvis att ändra stadskaraktär. Denna typ av förtätning innebär att ett område får en mer omfattande förändring. Norra Sorgenfri och Västra hamnen är två exempel i Malmö som tidigare varit verksamhetsområden och har nu en mer blandad bebyggelse. En annan metod inom förtätning är kompletteringsbyggande som innebär att exploatering sker på obebyggd mark exempelvis parkeringsplatser inom en befintlig struktur. Påbyggnader och vindsinredningar är också en metod som används, även kallad vertikal förtätning (Malmö stad, 2010).

Effekten av tillgänglighet kan öka den sociala hållbarheten då en upplevd tillgänglighet indikerar på att resurser är jämnt fördelade och att människor har samma förutsättningar att använda dem. Den sociala hållbarhets dimensionen sätter människan i fokus gällande hållbarhet och innefattar ett flertal överlappande koncept (Hedenfelt, 2012). Hållbara samhällen är ett koncept som definieras som platser där människor vill leva och arbeta, nu och i framtiden. Det hållbara samhället bemöter olika behov av samtida och framtida invånare, det är välplanerat och förhåller sig varsamt till omgivningen, det bidrar med en hög livskvalitet och är säkert och inkluderande (Hedenfelt, 2012; Wiley & Sons, 2009). Ett hållbart samhälle ur den sociala hållbarhetsdimensionen beskrivs av folkhälsomyndigheten som:

”Ett socialt hållbart samhälle är ett jämställt och jämnt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa, utan orättfärdiga skillnader. Ett samhälle med hög tolerans där människors lika värde står i centrum, vilket kräver att människor känner tillit och förtroende till varandra och är delaktiga i samhällsutvecklingen” (Folkhälsomyndigheten, 2018).



Figur 61 - Illustration på hur social hållbarhet kan bidra till hållbara samhällen.

Ett av koncepten inom den sociala hållbarhetsdimensionen är social jämlikhet som grundas av social rättvisa, där resurser och lika villkor är rättvist fördelade. I den fysiskt byggda miljön kan de gemensamma resurserna appliceras på den offentliga rumslighet som planerats för att skapa trivsamma miljöer för stadens invånare. Hur dessa ytor är planerade och gestaltade spelar en betydande roll för stadens invånare och detta i hur den fenomenologiska upplevelsen påverkar graden användning och aktivering. Likt Trancik (1986) teori om länkar och hur de samverkar med stadens tomrum, menar Gehl (2011) att tomrummen och dess utformning, hur de relaterar till solida figurer och länkar kommer påverka attraktionen och vidare hur frekvent de används.

Även om förtätning genererar goda effekter kan tätheten bidra med nya utmaningar. Då fler människor koncentreras på samma yta skapas trängsel, dels i trafiken men även i boendemiljön (Malmö stad, 2010). Befolkningstillväxten innebär även att kommunal service och annan gemensam service belastas och kan komma att behöva byggas ut (ibid). Ytterligare effekter som följer av förtätning är att det skapas skalförändringar i den byggda miljön, vilket är en bidragande faktor till att dagsljuskrav i bostäder tillämpas (Boverket, 2020). Kraven innebär att rum som människor vistas i ska orienteras så att tillgången till direkt dagsljus är god (ibid).

Vid förtätning finns det en risk att lokalklimatet blir mer extremt. Det extrema lokalklimatet relaterar till hur den byggda miljön är planerad och vilket materialval som används, inte endbart på byggnader utan även på marken. Då den rumsliga skalan förändras vid förtätning kan ett mikroklimat genereras och detta i form av vind och värme (Boverket, 2020). Majoriteten av stadens ytor är hårdgjorda och förtätning kan bidra till att fler hårdgjorda ytor skapas. Detta kan bidra till att en så kallad *urban heat island effekt (värmeöeffekt) (UHI)* genereras. UHI är ett resultat av klimatförändringar och innebär att stadsmiljön genererar mer värme än dess omgivning på grund av olika faktorer (Stanley et al., 2018). Faktorerna som bidrar till UHI

är att de hårdgjorda ytorna i städer absorberar och behåller mer värme, skalan och tätheten av byggnader kan förhindra vind, byggnadernas och markens material alstrar värme samt att avsaknaden av grönytor bidrar till att det finns mindre skugga och risken för översvämningar är större (ibid). Växtlighet och storskaliga planteringar är ett sätt för att motverka UHI och har inte endast en effekt på temperatur utan det finns även många sociala och ekologiska fördelar med växtlighet (Stanley et al., 2018).

En vanlig effekt med förtätning är dock att grönytor tenderar att minska och befintliga parker riskerar ett högre slitage (Boverket, 2015; Malmö stad, 2010). Wigren et al. (2018) problematiserar definitionen av park och menar att det som betraktas som park är en form av stadsgrönska. På grund av detta krävs en bredare kunskap över vad för kvaliteter som finns utifrån funktion på stadens gröna ytor. Avsaknaden av metoder och kommunikation för att förklara en mer komplex beskrivning på gröna ytors form och funktion bidrar till att de heller inte prioriteras på detaljplanenivå (Boverket, 2015) Det Wigren et al. (2018) förespråkar är att alla gröna ytor besitter kvaliteter som är viktiga att värdera oavsett vad de fyller för funktion.



Figur 62, 63, 64 - Fotorgrafier på Opharma och Ellstorps hundrastgård.

Två exempel från Malmö där förtätning bidragit till att grönytor minskat är i östra Sorgenfri samt i Ellstorp, norr om Malmö. Figur 62 och 63 påvisar en tidigare grönyta som idag är inhägnad och där fabriken O'Pharma driver verksamhet. Majoriteten av grönytan är ersatt av den solida figuren och den resterande grönytan är otillgänglig för stadens invånare. Det andra exemplet (figur 64) är på vad som tidigare var Ellstorps hundrastgård där det nu (2021) pågår ett omfattande markarbete i förberedelse för exploatering.



Figur 65 - Ökat slitage på offentliga parker.

## INSIKT 6

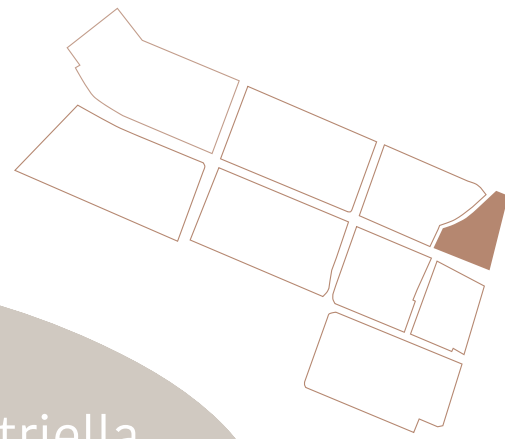
“Urbana postindustriella tomrum är resurser som bör utvecklas varsamt, detta för att bevara dess flexibilitet för framtida behov och utmaningar”

Att många forskare och aktörer inom stadsutveckling ser på dessa tomrum som något negativt och att de behöver fyllas med funktion är något som är problematiskt. Likt Till (2013) uppdelning av rumslighet, där den bestämda rumsligheten är kontrollerad och gestaltad för en viss aktivering, menar vi att det bestämda och planerade rummet kan generera en exkludering för vissa människor. Detta bidrar vidare till att tomrummets flexibilitet utvecklas till att vara bestämt och förlorar på det sättet den flexibilitet som den tidigare haft. Denna utveckling menar vi, kommer bidra till en ökad barriäreffekt. Denna barriäreffekt behöver till synes inte vara en fysisk barriär i form av solida figurer och infrastruktur, utan kan även vara en fenomenologisk barriär i form av siktlinjer, klimat, ljudnivå och rörelser.

*“Keeping urban voids empty and free of any function or using them temporarily for various purposes may provide temporary relief within ever-expanding cities, whose density is constantly increasing.” Soe Won Hwang & Seog Jeong Lee (2020) s. 549*

Kvartersindelningen i Norra Sorgenfri utgörs av infrastruktur som utvecklades under industrialismen. Infrastrukturen har präglat området sedan dess och detta synliggörs i planprogram för området. Då områdets kvarter detaljplaneras i olika etapper kan detta generera att de olika kvarteren individualiseras och att det inte utvecklas i förhållande till omkringliggande område. Detta kan vidare bidra till att visionen om att Norra Sorgenfri ska bidra till ett mindre segregerat Malmö och koppla samman stadens centrala och östra delar går förlorat. Det handlar således inte om att området får en tät bebyggelse och att fler människor genererar en ökad rörelse, utan om de urbana postindustriella tomrummen utvecklas till att skapa attraktiva mötesplatser och vidare hur frekvent de används i människors vardagsliv. Nuvarande förtätningsmetoder på urbana postindustriella tomrum tenderar att utvecklas utefter allmänna former och nätverk (Dahl, 2020). Även om förtätning är en planeringsstrategi som används för främja en hållbar utveckling kräver metoden utveckling och specificering eftersom den allmänna planeringen bidrar till att platsspecifika värden och kvaliteter går förlorade i planeringsprocessen (ibid).

Det finns ett stort värde i att postindustriella områden besitter storskaliga urbana postindustriella tomrum som oftast inte finns centralt belägna i staden. Tack vare den flexibilitet och frihet som urbana postindustriella tomrum besitter, finns det stor potential i att de är storskaliga, flexibla och fria. När tomrummet förtätas med permanenta solida figurer, försvinner flexibiliteten och tomrummet har inte längre möjligheten för att möta framtida utmaningar. Även om förtätning anses vara den främsta hållbara planeringsstrategin för att nå uppsatta mål och tillämpas på de urbana postindustriella tomrummen, genererar strategin nya effekter som kommer resultera i nya utmaningar i framtiden. Som tidigare nämnt bör de urbana postindustriella tomrummen ses som stadens resurser och därför bör de användas varsamt. Det blir därför viktigt att kunna kommunicera dessa värden och kvaliteter och argumentera varför de är viktiga för invånare, området och för staden som helhet. Det handlar således om att se till det befintliga värdet och utveckla det långsiktigt.



## 7. Hur bör urbana postindustriella tomrum användas i en tidig planeringsprocess för att främja social hållbarhet?

*När vi passerat ett antal postindustriella tomrum i Norra Sorgenfri stannar vi till vid ett stängsel som är uppbrutet. Vi har stött på och pratat med två personer som byggt sin egen skateplats och vi har betraktat kvarlämnade spår av mänsklig aktivitet. Vi sätter oss ner på varsin sten i närheten och börjar reflektera över det brutna stängslet och att någon person känt behovet av att ta sig igenom. Vi reflekterar över hur tomrummen hade kunnat användas om det inte fanns stängsel och tomrummen var offentliga och fria. Tankarna fokuserar på hur pass involverade medborgarna i Norra Sorgenfri har varit under omvandlingen och hur viktigt det är för att skapa en känsla av tillhörighet på platsen redan från början. Vad händer när det flyttar in människor i området som inte haft någon koppling till platsen förut och hur kommer det att påverka platsens användning? Funderingarna är många och vi bestämmer oss för att undersöka hur projektansvariga i Norra Sorgenfri har arbetat strategiskt tillsammans med invånare i området. En undersökning som visar sig vara svår och det finns knappt några dokument som hjälper oss att förstå vem som har varit involverad och hur...*

Strategier för urbana postindustriella tomrum är likt vad Healey (2006) benämner som *spatial strategy* (*rumsliga strategier*). Det kan beskrivas som en fördjupning av de övergripande strategier som är tillämpade i en region eller stad. Rumsliga strategier kan tillämpas i samband med utveckling av nya områden och är platsspecifika. Därför skiljer rumsliga strategier från övergripande kommunala eller regionala strategier. Då rumsliga strategier är platsspecifika ges nedan exempel på vad för olika strategier som kan tillämpas i urbana postindustriella tomrum.

Då förtätning är en strategi som många städer använder för att främja en hållbar stadsutveckling är det vanligt förekommande att de tomma ytorna aktiveras i en tidig planeringsprocess. Planering av den fysiska miljön berör många olika aktörer där medborgarna spelar en viktig roll i hur den gestaltas och används. Medborgardialoger används som ett verktyg för att ta tillvara på lokal kunskap, samla in åsikter och önskemål, likväl som det är ett tillfälle att testa och aktivera ytan med hjälp av olika events och tillfällig gestaltning. Medborgardialoger är en skyldighet som kommunen måste erbjuda vid översiktsplaner och detaljplaner. Den formella samrådsskyldigheten innefattar att kommunen vid ett eller ett flertal tillfällen ger insyn om planer till invånare som de senare får möjlighet att påverka (Boverket, 2021).

När kommunen upprättar ett förslag till översiktsplan ska kommunen samråda med länsstyrelsen, regionen och de kommuner som berörs. Kommunen ska också ge kommunens medlemmar, myndigheter, sammanslutningar och enskilda i övrigt som har ett väsentligt intresse av förslaget tillfälle att delta i samrådet (PBL Kap.3 8 §). Delaktigheten är uppdelad i olika nivåer som innefattar olika grader av delaktighet. Nivå 1. är en nivå där envägs kommunikation mellan kommun och invånare sker och i detta skede ges endast information om hur utvecklingsplaner ser ut. I de andra nivåerna sker en tvåvägskommunikation där invånare är mer delaktiga och möjlighet ges till inflytande (Boverket, 2021). Då varje enskild process är unik ser dialogprocessen olika ut och spelar en viktig roll i utvecklingsprocesser.

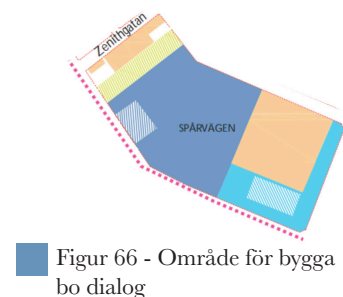
Medborgardeltagande kan stärka relationen mellan de förtroendevalda och medborgarna vilket skapar en mer legitim planeringsprocess. Deltagande processer går i linje med 6 av de nationella målen, Agenda 2030 där specifikt Mål 5- Jämställdhet, Mål 10- Minskad ojämlikhet, Mål,11- hållbara städer och samhällen, i synnerhet delmål 11.3 som handlar om inkludering och att kapaciteten för deltagande och integrerad planering ska öka (Golbala målen, 2021).

---

Frihamnen är en av de sju delområdena i Älvstaden och har över tid haft olika funktioner för Göteborgs stad. Hamnen invigdes 1920 och fungerade fram till år 2000 som en import- och exporthamn (Göteborgs stad, 2021). Nu planeras Frihamnen i två etapper och ska utvecklas till en ny stadsdel som ska fungera som en länk och vara en del av Göteborgs innerstad. De första bostäderna som planerades var på Kvillepiren och etablering påbörjades år 2019 och inflytt var ett år senare. Bostäderna har ett tidsbegränsat bygglov på 15 år som innebär att de är temporära tills den permanenta bebyggelsen påbörjas. Bostäderna är tänkta för allmänheten, studenter och företag och är ett sätt för att minska bostadsbristen i Göteborg (Göteborgs stad, 2020). De temporära bostäderna är en strategi av Göteborgs stad för att aktivera området innan och under tiden Frihamnen som helhet utvecklas. Visionen är att hyresgästerna ska bidra till rörelse och liv och samtidigt påverka utvecklingen av Frihamnen och den planerade Jubileumsparken. Jubileumsparken ligger i anslutning till Kvillepiren och är en del av utvecklingen av Älvstaden. År 2014 påbörjades aktivering på området i form av temporära prototyper som var ett resultat

av medborgarnas önskemål. Sedan dess har flertal aktiviteter och prototyper testats och vissa blivit permanenta. Göteborgs stad har arrangerat nio tillfällen av medborgardialoger på plats som de kallat för Open calls. Dessa har varit för att samla tankar och idéer, aktivera invånare i aktivt deltagande men även för att ta tillfället för att diskutera vidare utveckling av området (Göteborgs stad, u.å).

I planprogrammet för Norra Sorgenfri från år 2008 har kvarteret Spårvägen pekats ut som ett område att föra Bygga bo dialog på. Bygga bo dialogen startade 1998 och är ett samarbete mellan aktörer inom bygg- och fastighetssektorn (Allt om bostad u.å.). Syftet med samarbetet är att uppnå en hållbar utveckling av bygg- och fastighetssektorn och detta genom samverkan mellan aktörerna. I planprogrammet ges olika exempel på aktivering av platser i Norra Sorgenfri i en tidig planeringsprocess. Aktiviteterna innefattar konstutställningar och utomhusarrangemang och förslaget pekar på att de kan vara temporära men också långsiktiga (Malmö stad, 2008). Ett flertal workshops har anordnats i Norra Sorgenfri och det har varit ett stort engagemang från universitet där studenter har fått gestalta vissa platser av området. Andra studentengagemang som odling och utomhusbio har anordnats och tidigare projektledaren Gunilla Kronvall uttalar att sådana spontana aktiviteter bidrar till att gränsen för vad som är möjligt att skapa på platserna suddas ut (Andersson, 2011). Huruvida medborgardeltagande och engagemang från invånare har följts upp och utvärderats är svårt att finna och det blir därför komplicerat att uttala vad som hänt mer i Norra Sorgenfri under dessa år.



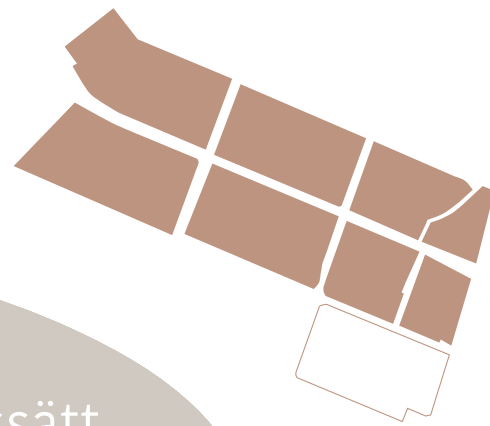
## INSIKT 7

### “Urbana postindustriella tomrum bör tillgängliggöras och aktiveras i ett en tidig planeringsprocess”

Genom att aktivera ett område eller en plats tidigt i en planeringsprocess kan invånare känna en tillhörighet till platsen vilket kan stärka platsens identitet. Att använda medborgardialoger är ett effektivt sätt för att förstärka relationer samtidigt som kunskap kan utbytas. Frihamnen är ett exempel på aktivering som pågått under en lång tid. Eftersom den tillsatta tiden och stora resurser lagts på platsen under denna tid har detta resulterade i en stark förankring till platsen och upplevelsen av den är positiv av medborgarna. I Norra Sorgenfris fall kan vi läsa oss till att aktivering på platser har skett, dock finns det inga spår av det idag.

Då medborgardialoger riskerar att locka en viss publik kan lokal kunskap och viktiga åsikter gå förlorade. Det är därför viktigt att forma medborgardialoger så att de lockar en bred publik för att inflytandet på utvecklingsplaner ska kunna bli jämt fördelat (Boverket, 2021). En långsiktig och pågående varierad aktivering under en utvecklingsprocess av ett område kan, likt Frihamnen, tillföra många olika perspektiv, åsikter och kunskaper. På det sättet kan områdets utveckling påverkas och öka den sociala hållbarheten i en tidig planeringsprocess.





## 8. Hur kan olika förhållningsätt i en tidig planeringsprocess, påverka utvecklingen av urbana postindustriella tomrum?

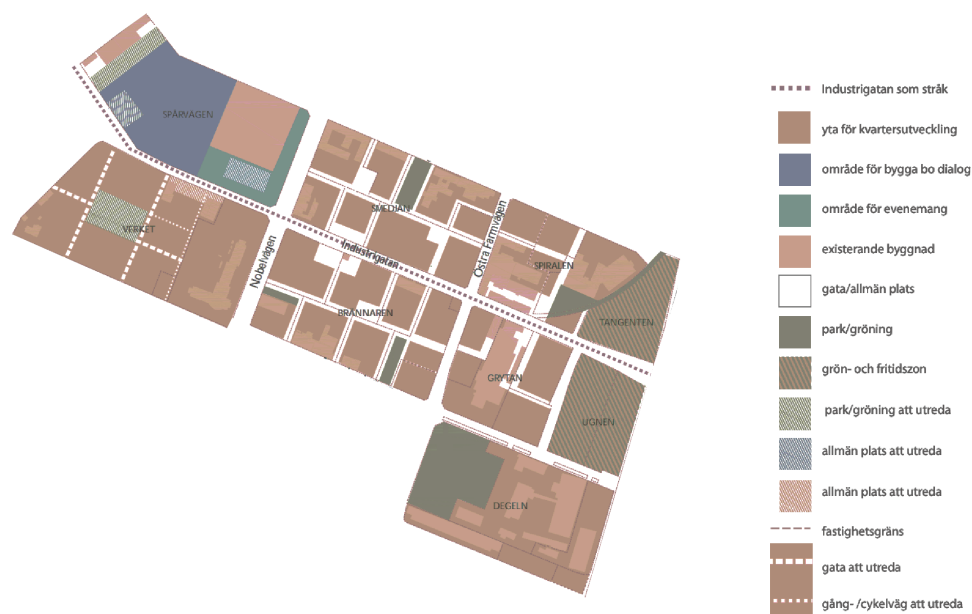
*Efter att ha undersökt hur Norra Sorgenfris struktur ser ut idag och hur den kommer att se ut så reflekterar vi över att det som kommer att behållas i området är byggnader av kulturellt och historiskt värde. Vi börjar att fundera på värdet i de stora öppna yorna och potentialen i att det faktiskt går att hitta sådana platser centralt i staden. Framförallt platser som inte fyller någon särskild funktion. Även om marken behöver saneras i framtiden finns det möjligheter att behålla tomrummets struktur och anpassa sig efter den. Tänk om tomrummet hade fått, likt frihamnen i Göteborg, vara en del av processen i att utforska platsen. En tanke som skulle låta oss att se mer än byggnadernas värde och istället rikta lika mycket fokus mot tomrummets värde. Ett värde som i detta fall kan vara storleken, tidigare användningsområde, markens typologi och flexibiliteten. Det får oss att vilja utforska hur man kan förhålla sig till tomrum i ett tidigt skede och faktiskt ta till vara på det som redan finns på plats och både bevara men också förbättra och förstärka det befintliga.*

Dahl (2020) uttrycker att traditionella metoder inom stadsplanering vanligen innebär att postindustriella områden utvecklas till att se likadana ut eller följer en viss mall, en utveckling som inte tar hänsyn till platsspecifika värden. Om vi ser till Norra Sorgenfris sätt att se på platsspecifika värden är visionen att bevara byggnader som är av kulturellt värde.

De strukturer i form av byggnader som kommer tillkomma är blandade bostäder och kontor där målet är att placeringen av byggnaderna ska vara vertikal och varierad framför den horisontella formationen som finns idag. En sådan byggnadsstruktur kan motverka att nya tomrum skapas och föredras framför att placera byggnader fristående eller med stora mellanrum (Trancik, 1986). Strukturen kommer att präglas av små fastigheter vilket innebär området får en karaktär av blandad bebyggelse som ska spegla områdets historiska karaktär. Malmö stads vision involverar bevarande av några av områdets befintliga byggnader, då de är av kulturellt värde och den kommande strukturen kommer präglas av de byggnader som redan finns på plats (Malmö stad, 2008).

Illustrationen nedan (figur 67) är framtagen av Malmö stad (2008) i ett tidigt skede i utvecklingsprocessen och visar hur planprogrammet för Norra Sorgenfri är planerat. Det som urskiljs är mängden bostäder av blandad bebyggelse som kommer att struktureras i området. Planen är att bostäderna ska planeras med offentliga bottenvåningar för att skapa en mångfald i varje kvarter. Strukturen präglas som tidigare nämnt av varje enskilt kvarter men är planerade för att vara sammanhängande. Projektansvarig för Norra Sorgenfri, Ted Gustavsson beskriver i en intervju att Norra Sorgenfri “är bland det mest komplexa jag stött på inom stadsplanering. Det är många olika fastighetsägare med olika intressen” (Planör, 2016). De olika intressekonflikterna kan ses som ett hinder i strukturutvecklingen och därför har det varit viktigt för projekten att involvera flera aktörer som byggherrar, arkitekter, fastighetsägare, förvaltare, boformer, aktiviteter och målgrupper i området.

### Områdets struktur



Figur 67 - Områdets planerade struktur från Norra Sorgenfri planprogram framtagen 2008.

Visionen om att bevara befintliga byggnader och återbruka de för offentlig verksamhet är ett steg för en hållbar utveckling. Ett annat steg som gällande återbruk är ett exempel från utvecklingen av Varvsstaden i Malmö. Varvsstaden är likt Norra Sorgenfri ett postindustriellt område där 2500 bostäder ska tillkomma. Deras hållbarhetsstrategi har varit att återbruka så mycket material som möjligt från byggnader som inte är värda att bevara (Arkitekten, 2021). Braae & Diedrich (2012) uttrycker att återanvändning är ett sätt att se till komplexiteten hos postindustriella områden och stöder kulturella, ekologiska och även ekonomiska värden.

Även om området får byggnader med blandad karaktär finns det en risk att området ändå utvecklas till att bli generiskt. Dels för den omfattande inblandningen av aktörer men även för att det mesta av områdets befintliga struktur kommer att försvinna och byggas upp på nytt under en lång tid. Detta kan resultera i att det tar flera år innan människor kan använda platsen på det sätt som Malmö stad har visioner om. Intressekonflikter bland aktörer kan även resultera att områdets postindustriella tomrum fylls med olika aktörers förväntningar och krav med lite tanke på den befintliga strukturens kvaliteter och möjligheter. Efter att ha redogjort för de urbana postindustriella tomrummens typologi, värden och kvaliteter finns potential i att återanvända mycket av den befintliga strukturen.

## FÖRHÅLLNINGSSÄTT EXEMPEL 1

Att återanvända det som redan finns på plats kan liknas vid Robiglios (2017) verktyg för postindustriella städer och platser vid namn *adaptive-reuse* (*adaptiv återanvändning*). Adaptiv återanvändning är en process som innebär att återanvända en plats, ett rum eller en byggnad i syftet att förändra dess tidigare funktion (ibid). Adaptiv återanvändning tar fram potentialen i platsens dåtida karaktär men anpassar platsens användning till de aktiviteter som behövs i samhället. Istället för att endast behålla det som passar in i en ny gestaltning fokuserar strategin på att behålla och möjliggöra så att allt på den ursprungliga platsen eller rummet kan vara kvar (ibid). Ett sådant förhållningssätt möjliggör att ett större fokus läggs på processen snarare än på designen. Målet blir istället att återanvända den befintliga strukturen på plats i största möjliga mån (ibid).

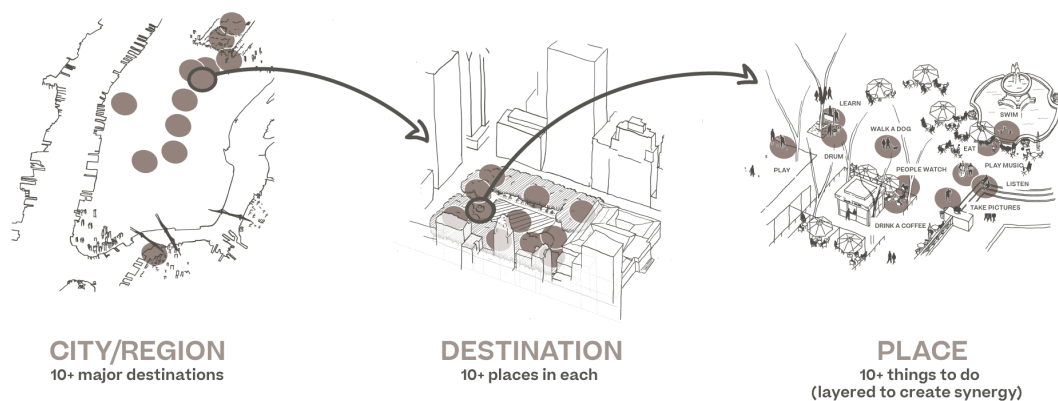


Figur 68 - Processen av adaptiv återanvändning. Reviderad och sammanfattad version.

Processen är till viss mån lik den planeringsprocess som Norra Sorgenfri förhåller sig till. Skillnaden kan exempelvis vara att en adaptiv återanvändnings process är fri att tolka och behöver inte enbart förhållas till värdefulla byggnader utan även byggnadens sammanhang. Sammanhanget i detta fall är de urbana postindustriella tomrummen som tillsammans med byggnader kan återanvändas och nyttjas som en helhet. Att nyttja de som en helhet innebär att inte enbart byggnaderna i Norra Sorgenfri ska ses som värda att bevara utan även relationen mellan tomrummet och byggnaden.

## FÖRHÅLLNINGSSÄTT EXEMPEL 2

Ett koncept som kan tillämpas i en tidig planeringsprocess, både regionalt och lokalt, är en strategi vid namn "The power of 10+". Konceptet innebär att utveckla destinationer med plats i fokus. Det skulle exempelvis innebära att en stad som Malmö bör innehålla minst tio stycken större destinationer där varje individuell destination innehåller minst tio stycken platser. I sin tur ska dessa destinationer innehålla minst tio stycken aktiviteter att göra på platsen. Konceptets fokusområde läggs på att koppla samman destinationerna istället för att använda vägar, gator och stråk som primär länk. The power of 10+ syfte är att påvisa att den humana upplevelsen av platsen kan utvecklas i ett tidigt skede och prägla platsens identitet (Project for public spaces, u.å). Istället för att fokusera på större ingrepp i form av infrastruktur kan konceptet vara ett verktyg för att länka ett område i ett tidigt skede i en planeringsprocess. En sådan process öppnar upp för möjligheterna att förmedla tydliga ideer för både aktörer och invånare. Fördelaktigt med konceptet är att det är flexibelt och kan anpassas till olika typer av platser och möta de behov och önskemål på aktiviteter som finns i ett specifikt område.



Figur 69 - Illustration av The power of 10+ framtagen av organisationen Project for public space.

The power of 10+ kan liknas vid exemplet Frihamnen i Göteborg. I projektet utfördes aktiviteter för att testa olika temporära prototyper. Då frihamnen var likt Norra Sorgenfri, ett postindustriellt område med lite mänsklig aktivitet, lockades människor dit med hjälp av olika aktiviteter som tillämpades på en destination. Syftet med att testa platsen i en tidig planeringsprocess var dels för att samla in åsikter för hur platsen ska gestaltas men även för öka rörelsen på och omkring platsen.

## FÖRHÅLLNINGSSÄTT EXEMPEL 3

Ytterligare en strategi som kan tillämpas i en tidig planeringsprocess är placemaking. Placemaking är i grunden en samhällsbaserad strategi för att förbättra offentliga platser tillsammans med stadens eller områdets invånare (Project for public spaces, u.å). Placemaking introducerades på 60-talet av Jane Jacobs och William H. Whyte som influerade stadsplanering med sina ideer om att bygga städer för människor istället för att låta bilen och större faciliteter ta plats. Ledorden för att skapa en framgångsrik plats i denna strategi är tillgänglighet, socialt, engagemang och skapa en behaglig atmosfär. Att skapa en plats i detta fall handlar om förhålla sig till platsen som helhet och gå ifrån tanken som att en plats utformning prioriteras av byggnads konstruering, torg och kommersiella platser. Istället drivs strategin av faktorer som visas i figur 70.



Figur 70 - Illustration som visar vad Placemaking är och vad strategin fokuserar på.

Med ett plats-fokuserat tankesätt med människan i fokus klassas placemaking som en långsiktig strategi som främjar social hållbarhet. Strategin tillåter människorna som använder platsen att gemensamt skapa en vision för hur deras vardagliga liv på platsen kan tänkas se ut (ibid). På det sättet stärks kopplingen via offentliga ytor och samhörighet istället för att koppla staden via infrastruktur och stråk.

## INSIKT 8

“Planeringsprocessen bör influeras av olika förhållningssätt till urbana postindustriella tomrum för en hållbar utveckling”

Analysen av de urbana postindustriella tomrummen i Norra Sorgenfri har givit en förståelse för att det är möjligt att i ett tidigt skede se till tomrummets specifika värden. Att analysera figurer och bakgrund som en helhet uppmärksammas en sammansättning av flera potentiella bevarings möjligheter. Det första exemplet av verktyget adaptive reuse kan bidra till att befintlig struktur av bakgrund bevaras. Som tidigare nämnt i den tredje insikten bör vissa postindustriella tomrum bevaras i det syfte att de varit tillgängliga för biltrafikanter men med tid förlorat den funktionella användningen. Samma tillgänglighet bör därför planeras för gångtrafikanter.

I en processfokuserad planeringsstrategi som the power of 10+ eller placemaking ökar möjligheten att bemöta olika intressen som finns i området men även i det omkringliggande. En gemensam process som innehåller olika förhållningssätt och där olika verktyg används ökar även möjlighet för större påverkan på utvecklingen av de urbana postindustriella tomrummen.

Att tillämpa olika verktyg vars syfte är att förbättra en plats kan generera samförståelse av värden och möjligheter och detta kan vidare påverka hur byggnader och strukturer placeras och används.

# DEL 2

INSIKTER  
AV  
INSIKTER

## “Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp som kan beskrivas med olika begrepp beroende på olika faktorer”

---

Att urbana postindustriella tomrum har olika definitioner kan vid första anblick upplevas problematiskt. Samlingsbegreppet tycks försumma platsspecifika karaktärer, värden och typologi och det kanske är just detta som är problemet i ett utvecklingssammanhang. Att definitioner av urbana postindustriella tomrum är många skapar en friare tolkning och skapar även möjlighet att benämna en plats utefter flera besläktade begrepp. Val av definition eller identifiering av en plats eller ett rum betyder inte att värdefulla aspekter försummas. Det som blir viktigt i en utvecklingsprocess av dessa tomrum är att en gemensam förståelse över vilka platsspecifika värden och kvaliteter som finns och att dessa kan kommuniceras mellan olika aktörer och intressenter.

## “Ett urbant postindustriellt tomrum är både en plats, ett rum och en rumslighet”

---

Beroende på vem det är som upplever platsen, rummet eller rumsligheten av det urbana postindustriella tomrummet kommer de platsspecifika värdena och kvaliteterna variera och kommuniceras på olika sätt. För att samförståelse för det som är platsspecifikt ska kunna möjliggöras krävs därför att flera olika perspektiv och upplevelser dokumenteras och diskuteras. Vidare kan besläktade upplevelser av karaktär, skala, användning och aktivitet kommuniceras genom symboler, ikoner eller ledord.

## “Urbana postindustriella tomrum är viktiga resurser för att minska barriärer och för att fungera som stadens lim”

---

Den fenomenologiska upplevelsen av plats, rum och rumslighet påverkas av av stadens lager. Det vill säga att vår upplevelse påverkas av mark, byggnader och länkar. Beroende på hur dessa är planerade kan vi uppleva olika nivåer av barriäreffekter. Då de urbana postindustriella tomrummen är en del av stadens lager kan dessa användas i syfte av att minimera barriärer vilket i sin tur ökar den upplevda tillgängligheten. De urbana postindustriella tomrummen besitter därför potential att förändra upplevelse perspektivet från att upplevas tomt, övergivet och outnyttjat till att vara tillgängliga platser som människor använder i vardagslivet. En plats, ett rum eller en rumslighet som planeras och gestaltas i allt för stor utsträckning påverkar hur och av vem den används. En plats, ett rum eller en rumslighet som inte är planerad, ökar chansen för att människor själva kan skapa en identitet. Detta förutsätter att de är tillgängliga i en tidig planeringsprocess och att detta vidare kan påverka detaljplanering i en senare utvecklingsprocess.

## “Stadens utveckling under olika tidsperioder har format urbana postindustriella tomrum”

---

De faktorer som genererat befintliga tomrum är samma faktorer som kommer påverka att nya tomrum skapas i framtiden. Vissa tomrum bevaras på grund av kulturmiljölagen och dessa är vanligen byggnader. Lagen syftar att skydda kulturmiljön så att en mångfald tillgängliggörs för framtida generationer. Det som blir märkbart vid en jämförelse av det befintliga och

detaljplanerna för kvarteren i Norra Sorgenfri är att mark är det lager som inte bevaras i samma utsträckning som länkar och byggnader. Dock är detta en svår avgränsning eftersom förtätning innefattar markeffektivisering. Det vi analyserar är att marken, byggnader och länkar är tomrum och även resurser. Dessa resurser bör städer utveckla varsamt och långsiktigt för att möta framtida behov och utmaningar. Det vi anser är värdefullt är att inspireras av vid detaljplanering för ny bebyggelse är bilens dåtida centrala roll i stadsplaneringen. De strategiskt placerade bil parkeringarna som mist sitt funktionella användningsområde och var tidigare tillgängliga för biltrafikanter bör nu inspirera samtida stadsutveckling. Från bilens centrala roll till människans central roll i stadsplaneringen.

## “Urbana postindustriella tomrum besitter olika kvaliteter och värden, därför har de varierande potentiella användningsområden”

---

Den bristande kommunikationen av värdet av urbana postindustriella tomrum är problematiskt. För att utveckling av tomrummen ska kunna utgå från dess kvaliteter och potential måste förståelsen för dess individuella värden och värdet som helhet öka. Urbana postindustriella tomrums enskilda unika värden kan nyttjas och behandlas separat från omkringliggande tomrum. De individuella värdena formar vidare vad för kvaliteter som tomrummet kan tillföra till samhället. I en större skala kan de funna kvaliteterna i de individuella tomrummen samverka med andra tomrum och dess kvaliteter och då nyttjas som en helhet. Då urbana postindustriella tomrum har varierande användningsområden finns det ingen gräns på hur eller vad de ska användas till. Ändock är det vanligt förekommande att förhållningssättet av tomrum är att de är tomma och nyttjas individuellt, bortsett från dess värden och potential.

## “Urbana postindustriella tomrum är resurser som bör utvecklas varsamt, detta för att bevara dess flexibilitet för framtida behov och utmaningar”

---

En allmän kvalitet som urbana postindustriella tomrum besitter är att de är flexibla och till synes tomma. Enligt många forskare och aktörer inom stadsutveckling anses det tomma som något negativt. Detta synsätt bidrar vidare till att de fylls med byggnader och bestämda aktiviteter. När det som är tomt planeras med bestämda aktiviteter förlorar tomrummet de kvaliteter som är en viktig resurs för framtida behov och utmaningar. Förutom att tomrummet förlorar flexibiliteten kan det planerade och de bestämda bidra till barriäreffekter. Utveckling av tomrum som är inom ett kvarter följer vanligen kvartersstrukturen. När slutna fasader placeras längs med kvartersgränsen och offentliga platser placeras innanför kan det bidra till social exkludering och platserna riskeras att endas användas av boende inom kvarteret. Då syftet med offentliga platser är att öka interaktion mellan människor kan placering av byggnader bidra till att syftet inte uppnås.

Att låta vissa urbana postindustriella tomrum vara tomma, möjliggör temporära eller spontana aktiviteter och spontanitet kommer spela en allt större betydande roll i tätare städer. Öppenheten som urbana postindustriella tomrum kan erbjuda spelar en viktig roll huruvida människor upplever tillgänglighet och inkludering. Även om förtätning anses vara den främsta



planeringsstrategin för att nå uppsatta mål och tillämpas på de postindustriella tomrummen, genererar strategin nya effekter som kommer resultera i nya utmaningar i framtiden. Som tidigare nämnt bör de urbana postindustriella tomrummen ses som stadens resurser och användas varsamt. Det blir därför viktigt att kunna kommunicera dessa värden och kvaliteter och argumentera varför de är viktiga för invånare, området och för staden som helhet. Det handlar således om att se till det befintliga värdet och utveckla det långsiktigt.

## “Urbana postindustriella tomrum bör tillgängliggöras och aktiveras i ett tidig planeringsprocess”

---

En planering- och utvecklingsprocess genomgår olika stadier. Vid detaljplanering ska kommunen se över området och vilken utveckling som är mest lämpad i förhållande till behov och geografiskt läge (Boverket, 2020). Processen med att ta fram en detaljplan innefattar att invånare får vid ett eller flera tillfällen möjlighet att påverka. I vilken grad invånare får möjlighet att påverka detaljplaner varierar beroende på omfattning av utveckling, markägare och kommun. Oavsett vilken form medborgardialogen utförs bör den ske i en tidig planeringsprocess för att kommunen ska kunna använda underlaget tidigt i detaljplaneläggning (Boverket, 2021). En medborgardialog planeras av kommun och sker vanligen på en bestämd tid. Medborgardialoger som inte sker i projektför och inte planläggs under en lång tidsperiod riskerar bidra till en snäv inverkan på planeringen. Det är även en bidragande orsak till att vissa invånare får mer påverkan och andra får ingen. En tidig aktivering genom temporära aktiviteter kan därför bidra till att många olika invånare attraheras och deltar. Att urbana postindustriella tomrum tillgängliggörs i en tidig planeringsprocess är därför avgörande för att kunna aktivera och föra medborgardialog. Det krävs därför ett gemensamt förhållningssätt till de urbana postindustriella tomrummen samt att intressenter och aktörer arbetar mot samma mål för att en långsiktig och varierad medborgardialog ska kunna föras.

## “Planeringsprocessen bör influeras av olika förhållningssätt till urbana postindustriella tomrum att främja social hållbar utveckling”

---

För att främja social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum bör planeringsprocessen influeras av olika förhållningssätt. Som tidigare nämnt är det viktigt med varierande former av medborgardeltagande under en lång tidsperiod under planeringsprocessen. Denna variation bör även avspeglas på förhållningssätten. De tre förhållningssätten som exemplifieras är hållbara i den aspekt att återanvändning av det befintliga bidrar till att färre resurser används samt att platsspecifika värden bevaras. Verktöget bidrar även till att resurser blir mer jämt fördelat i en stad då tomrummet kan fyllas med aktiviteter som det finns ett behov av i området. De två platsfokuserade koncepten möjliggör dels en förbättring av befintliga platser men bidrar även till att det sociala livet prioriteras. När det sociala livet prioriteras i en tidig planeringsprocess kan effekten av det bidra till att människor själva kan skapa platsens identitet. Denna effekt kan vidare bidra till att tomrummet utvecklas dels av människan men också på grund av befintliga kvaliteter. Variationen av tomrummets typologi, värden och kvaliteter bidrar till att olika förhållningssätt bör tillämpas. Ett förhållningssätt som fungerar på ett tomrum behöver alltså inte betyda framgång för andra tomrum.

# AVSLUTANDE DISKUSSION

---

Städer förtäras i allt större utsträckning och detta påverkar människors livsmiljö på olika sätt och under olika stadier av planering- och utvecklingsprocessen. De urbana postindustriella tomrummen har med tiden förändrat funktion och därför är de värdefulla resurser för städer. Resurserna bör nyttjas varsamt och utvecklas långsiktigt, inte endast för att bemöta samtida behov och utmaningar utan även för att möjliggöra att framtida behov och utmaningar tillgodoses. Urbana postindustriella tomrum benämns i detta arbete som fria och flexibla vilket indikerar på att vi anser att de har många olika potentiella användningsområden. Ändock tycks förtätning på tomrummen generera ett allmänt uttryck och användningsområde. Gränsen för vad urbana postindustriella tomrum ska utvecklas till bör därför suddas ut. Då stadens flexibla tomrum markeffektiviseras genom förtätning elimineras flexibiliteten vilket är problematiskt då det redan finns för få flexibla platser i staden som möjliggör spontana aktiviteter. De offentliga rummen i staden är vanligen planerade och gestaltade för en viss aktivitet vilket bidrar till att andra aktiviteter inte ryms.

Avsaknaden av flexibiliteten kan vidare bidra till att inte alla människor känner sig inkluderade och detta genererar vidare att de inte används. Andra bidragande faktorer som barriärer, tillgänglighet, klimat, bullernivå och rörelser påverkar hur frekvent en plats används. Det krävs därför att det individuella tomrummet och dess värden ses ur sitt sammanhang likväl som flera tomrum och dess värden ses som en helhet. För att tomrummen ska kunna utvecklas och användas utifrån dess fulla potential behövs därför en ökad kunskap och en gemensam förståelse för dess värde. Utifrån värdet krävs vidare en gemensam målbild om vad de kan bidra med, till ett enskilt område men även till staden som helhet. Det handlar således inte om att avväga mellan förtätning och bevara, utan att utveckla de urbana postindustriella tomrummen och nyttja de till dess fulla potential.

# Hur kan social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum förstås, beskrivas och kommuniceras?

Genom att ta fram och utveckla en guide har vi samlat viktiga aspekter som kan vara värdefulla i en tidig planeringsprocess i ett postindustriellt område. Guiden är ett verktyg för att kommunicera tomrummen inom ett postindustriellt område, som i detta arbete benämns som urbana postindustriella tomrum. Norra Sorgenfri är ett postindustriellt område som besitter olika urbana postindustriella tomrum. De olika urbana postindustriella tomrummen kategoriseras utifrån skala och karaktär. För att dessa postindustriella tomrum ska kunna förtäta för att främja social hållbarhet krävs en samverkan mellan olika aktörer. För att samverkan ska kunna möjliggöras krävs en samförståelse av de postindustriella tomrummens värden och potential och vidare vad tomrummets kvaliteter kan bidra med till samhället. Därför krävs en bredare mer fördjupad kunskap hur de urbana postindustriella tomrummen kan samverka med staden som helhet och detta för att de ska kunna utvecklas hållbart. För att främja social hållbar utveckling bör de urbana postindustriella tomrummen ses som resurser som bidrar till att minimera barriärer och länkar samman staden. För att detta förhållningssätt ska kunna resultera i en långsiktig social hållbarhet bör de gemensamma resurserna vara jämnt fördelade och tillgängligheten bör ses ur ett fysiskt men även ett fenomenologiskt perspektiv.

Då benämningen av dessa specifika tomrum är komplex påvisar guiden hur en kan förhålla sig till de genom att se till de individuella urbana postindustriella tomrummets potential, karaktär och värden. Detta förhållningssätt kan vidare öka förståelsen för hur de samverkar med varandra och således staden som helhet. Guiden kan betraktas som en del i en lång process av utveckling av urbana postindustriella tomrum och innefattar viktiga men övergripande ledord som kan tillämpas på olika tomrum i postindustriella områden. Dock bör guiden inte användas som ett facit utan som ett komplement i en tidig planeringsprocess av stadens resurser.

# REFLEKTION ÖVER ARBETET

---

Redan från start beslutade vi att vi ville kommunicera arbetet grafiskt och inte näbart som ett komplement till texten. Att kommunicera arkitektur på olika sätt är en självklarhet för oss med tanke på vår bakgrund inom arkitektur, visualisering och kommunikation. Guiden har sedan uppstartsfasen varit den produkt som vi ville skapa och kommunicera arbetets resultat genom. Även om innehållet i både guiden och uppsatsen är snarlikt så komminucerar de olika för att nå olika typer av målgrupper. Guiden har varit ett sätt för oss att ha ett mål att förhålla oss till och sträva mot. Det som har varit stundtals utmanande med guiden har varit att låta guiden tillföra någonting nytt eftersom vi även haft den skriftliga uppsatsen att förhålla oss till. Samtidigt har det varit väldigt lärorikt och utmanande att skapa något som ska bidra med nya reflektioner för att kunna vara visuellt förstående där det visuella kommunicerar resultatet fristående från text.

Varför vi tog beslutet att samarbeta är för att vi har en gemensam syn på stadens rum och hur vi hade velat att vår byggda miljö såg ut och hur den ska upplevas. Vi har även ett liknande sätt att arbeta på och därför har den fria och flexibla arbetsprocessen kommit naturligt för oss. Att ha en sådan arbetsprocess kan också till viss del bli problematiskt då det ibland har varit svårt att hålla samman arbetets olika delar. Valet att skriva ett gemensamt masterarbete med två olika perspektiv från både landskaps- arkitektur och hållbar stadsutveckling har stundtals varit svårt. men till stor del så har samarbetet varit väldigt givande och lärorikt för oss båda. Vi har båda bidragit med perspektiv som vi kanske inte hade reflekterat över enskilt. Eftersom vi har haft ett gemensamt synsätt i att se den byggda miljön utifrån det upplevda, har vi haft en stabil grund att utgå ifrån.

En vidare forskning hade gynnats av fler perspektiv från människor som både bor, arbetar och har en roll i omvandlingen av Norra Sorgenfri. Den största anledningen och kanske också den enda till att det har varit svårt att få in fler perspektiv är COVID-19-pandemin. Pandemin har satt en del käppar i hjulet men om vi ska se det positivt har det bidragit att vi har behövt hitta andra vägar, vinklar på arbetet och perspektiv som vi annars inte hade fått. Eftersom det mesta av både arbetet, handledningar och andra möten har skett online, har vi fått anpassa oss efter de förutsättningar som vi haft. Vi har fått kommunicera med varandra digitalt och det har både varit utmanande och givande. Om vi hade fått möjlighet att få en större inblick i projektet Norra Sorgenfri och få veta mer än det som står i offentliga kommunala dokument, hade vi velat fortsätta att utveckla guiden. Guiden kan vid fortsatt forskning utvecklas till ett verktyg som kan innehålla konkreta och mer exakta exempel på hur olika aktörer kan gå tillväga och när i planeringsprocessen olika moment kan tillämpas. Verktöget hade även kunnat ge exempel på hur koncept kan användas och ge exempel på gestaltungsförslag.

# REFERENSER

- Allt om bostad (u.å). *Byggabodialogen*. [https://www.alltombostad.se/byggabodialogen-23404/nyhet-files/11\\_OmByggaBo.pdf](https://www.alltombostad.se/byggabodialogen-23404/nyhet-files/11_OmByggaBo.pdf)
- Andersson, J (31 januari 2011). *Samordnaren som återkom*. <http://norraSorgenfri.blogspot.com/2011/01/samordnaren-som-aterkom.html?m=1>
- Bingaman, A., Sanders, L. & Zorach, R. (2002). *Embodied Utopia: Introduction*. I Amy Bingaman, Lise Sanders & Rebecca Zorach (eds), *Embodied Utopias. Gender, social change and the modern metropolis*. London/New York: Routledge
- Boverket ( 9 oktober 2020). *Kulturmiljölagen skyddar byggnadsminnen*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/skolors-miljo/mal-lagar-regler/lagar/kulturmiljolagen/> (2021-18-03)
- Boverket (2 februari 2021). Vad är medborgardialog. [https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/medborgardialog/vad\\_ar/](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/medborgardialog/vad_ar/)
- Boverket (18 mars 2020). *Detaljplanprocessen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplanprocessen/>
- Boverket (21 oktober 2020). *Dagsljus*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/halsa-och-inomhusmiljo/ljussolljus/dagsljus/> (2021-18-03)
- Boverket. (12 Augusti 2020). *Äldre lagar om planering och byggande*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/lag--ratt/aldre-regler/aldre-lagar-om-planering-och-byggande/> (2021-18-04)
- Boverket. (1 april 2020). *Hållbar utveckling- FN*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/fysisk-planering/begreppet-hallbar-utveckling/fn/> (2021-03-03)
- Boverket. (10 mars 2021). *Funktionsblandning på rätt sätt*. [https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/allmanna-intressen/hansyn/miljo\\_klimat/klimatpaverkan/strukturer/funktionsbland/](https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/allmanna-intressen/hansyn/miljo_klimat/klimatpaverkan/strukturer/funktionsbland/)
- Boverket. (22 oktober 2020). *Hållbart byggande och förvaltning*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/byggande/hallbart-byggande-och-forvaltning/>
- Braae, E., & Diedrich, L. (2012). *Site specificity in contemporary large-scale harbour transformation projects*. *Journal of Landscape Architecture*. 7. 20-33. 10.1080/18626033.2012.693778.
- Brundtland (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Burns, J. C., & Kahn, A. (2005). *Site Matters: Design Concepts, Histories and Strategies*. Psychology Press. London: Routledge.
- Carlshamre, S. (1952) *Förklara och berätta vad som hänt : fyra uppsatser om historiens filosofi / Staffan Carlshamre*. Göteborg : Forskningsens villkor : 1995

- Dahl, C. (2020). *Building transformative capacities: links between site and plan in post-industrial urban landscapes*. Sveriges lantbruksuniversitet, Acta Universitatis Agriculturae Sueciae, 1652-6880 ; 2020:27
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur.
- Folkhälsomyndigheten. (31 oktober 2018). *Vad är social hållbarhet för oss?*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/om-motesplatsen/programforklaring/#:~:text=Vad%20inneb%C3%A4r%20social%20h%C3%A5llbarhet%20f%C3%B6r%20oss%3F&text=Ett%20socialt%20h%C3%A5llbart%20samh%C3%A4lle%20>
- Gehl, J. (2011). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
- Goldstein, J., Jensen, M. & Reiskin, E. (2001). *Urban Vacant Land Redevelopment: Challenges and Progress*. Lincoln Institute of Land Policy Working Paper.
- Gran, V, T. (13 APRIL 2021). *Malmös nya stadsdel ska återbruka material från gamla industribyggnader*. Arkitekten. [https://arkitekten.se/nyheter/malmos-nya-stadsdel-ska-aterbruka-material-fran-gamla-industribyggnader/?fbclid=IwAR0E0jzL8NgbZ33dHUvj4a0zfqKnFEkq3PSBWq2MpZ1p\\_bvezWbgR6h4Wlc](https://arkitekten.se/nyheter/malmos-nya-stadsdel-ska-aterbruka-material-fran-gamla-industribyggnader/?fbclid=IwAR0E0jzL8NgbZ33dHUvj4a0zfqKnFEkq3PSBWq2MpZ1p_bvezWbgR6h4Wlc)
- Göteborgs stad. (12 maj 2021). *Om Jubileumsparken*. <https://goteborg.se/wps/portal/enhets sida/jubileumsparken/om-jubileumsparken2>
- Göteborgs universitet. Centrum för kulturstudier (2006). *Storstadens omvandlingar: postindustrialism, globalisering och migration : Göteborg och Malmö*. Göteborg: Daidalos.
- Groat, N. & Wang, D. (2013). *Architectural research methods*. (2. uppl.) Hoboken: Wiley.
- Hall, P. (2010). *The Post-Industrial Urban Void / Rethink, Reconnect, Revive*. University of Cincinnati. Design, Architecture, Art and Planning: Architecture.
- Healey, P. (2006 [2007]). *Urban complexity and spatial strategies towards a relational planning for our times*. London: Routledge.
- Hedenfelt, E. (2012). *Hållbarhetsanalys av städer och stadsutveckling: ett integrerat perspektiv på staden som ett socioekologiskt, komplext system*. Malmö: Malmö högskola.
- Hwang, S, W., H., & Lee, S., J. (2020). *Unused, underused, and misused: an examination of theories on urban void spaces*. Urban Research & Practice, Taylor & Francis Journals, vol. 13(5), pages 540-556, October.
- Isacson, M. (2007). *Industrisamhället Sverige: arbete, ideal och kulturarv*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, T., & Kim, G. (2016). *The Public Value of Urban Vacant Land: Social Responses and Ecological Value. Sustainability*. 8. 486. 10.3390/su8050486.
- Kim, G. (2016). *The Public Value of Urban Vacant Land: Social Responses and Ecological Value*. Landscape Architecture Program, Arizona State University, USA.

Kummel, Linda. (2006). *Den gläsa staden. Staden, transporterna och stadsutglesningen – ett diskussionsunderlag*. Rapport för Svenska Naturskyddsföreningen. Stockholm: Svenska Naturskyddsföreningen.

Langmann, S., & Pick, D. (2018). *Photography As a Social Research Method*. Springer; 1st ed. 2018 edition.

Malmö stad. (31 december 2020). *Befolkning*. Tillgänglig: <https://malmo.se/Fakta-och-statistik/Befolkning.html>

Malmö stad. (25 Maj 2020). *Malmö stads befolkningsprognos 2020-2030*. [https://malmo.se/download/18.1326ee9d17497b015e33c0b/1601023934784/Malm%C3%B6%20stads%20befolkningsprognos%202020-2030\(2019669\).pdf](https://malmo.se/download/18.1326ee9d17497b015e33c0b/1601023934784/Malm%C3%B6%20stads%20befolkningsprognos%202020-2030(2019669).pdf)

Malmö stad. (2008) *Norra Sorgenfri planprogram*. Malmö stadsbyggnadskontor. PP6020.

Malmö stad. (2018). *Översiktplan för Malmö - Planstrategi*. Malmö.

Malmö stadbyggnadskontor. (2010). *Så förtätar vi Malmö!*. Malmö stad.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Merriam, Sharan B., (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Studentlitteratur, Lund, 1994

MOVIUM. (2015). *Urbana nyanser av grönt: om grönskans roll i en förtätad klimatsmart stad*. Alnarp: Movium.

Naturskyddsföreningen. (26 april 2018). *Faktablad: Ekosystemtjänster* [https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/naturnytta/faktablad-ekosystemtjanster?gclid=Cj0KCQiA4feBBhC9ARIsABp\\_nbXT\\_rhHRKVP8r8Dk9RdJtzOxDJgdESeEL7guFb4Se16kEctIqIDDDY4aAjnFEALw\\_wcB](https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/naturnytta/faktablad-ekosystemtjanster?gclid=Cj0KCQiA4feBBhC9ARIsABp_nbXT_rhHRKVP8r8Dk9RdJtzOxDJgdESeEL7guFb4Se16kEctIqIDDDY4aAjnFEALw_wcB)

Nemeth, J., & Langhorst, J. (2014). *Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land*. *Cities*. 40. 143–150. 10.1016/j.cities.2013.04.007. Elsevier Ltd.

Omar, N., & Saeed, E. (2019). *Urban voids as potential resources for the city development*. *jes. journal of engineering sciences*. 47. 585-600. 10.21608/jesaun.2019.109853.

Panayotopoulos-Tsiros, D. (2020). *From 'void' to 'voidness': a trans-scalar and relational approach to urban voids in post-industrial cities*. Learning from Eleonas, Athens, Greece. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London).

Pearsall, H., & S. Lucas. (2014). *Editorial: Vacant land: The new urban green?* *Cities*. 40: Part B: 121-123. Tillgänglig: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264275113001558>

Perović, S., K. & Kurtović-Folić, N. (2012). *Brownfield regeneration - Imperative for sustainable urban development*. *Gradevinar*. 64.

Planör. (9 september, 2016). *intervju: Ted Gustavsson* <http://www.planor.se/intervju-ted-gustavsson/>

Pope, J., Annandale, D., & Morrison-Saunders, A. (2014). *Conceptualising sustainability assessment*, *Environmental Impact Assessment Review*. 24(6), 595-616. doi: 10.1016/j.eiar.2004.03.001.



Project for public spaces (u.å). *What is Placemaking?*. <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>

Project for public spaces (u.å). *The power of 10+*. <https://www.pps.org/article/the-power-of-10>

Ranger, A., & Westerberg, K. (2004) *Metoder för möten För ökat deltagande i lokalt förändringsarbete*. Malmö Miljöförvaltning.

Roaf, S., Crichton, D., & Fergus, N. (2010). *Designing Buildings and Cities for 3°C of Climate Change*. 10.1016/B978-1-85617-720-7.00016-4.

Robiglio, M. (2017). *RE-USA: 20 American stories of adaptive reuse, a toolkit for post-industrial cities / Matteo Robiglio ; foreword by Donald K. Carter*. Berlin : Jovis Verlag GmbH

Schlyter, O. (2006). *Byggnadsantikvarisk utredning, Norra Sorgenfri - kulturhistoriskt underlag inför planprogram*. Malmö stad: enheten för Kulturmiljövård.

Sola-Morales Rubio, I. (1995). *Terrain Vague*. In *Anyplace*, edited by Cynthia C. Davidson, 118-123. Cambridge, MA: The MIT Press, 1995.

Stanley, J., Stanley, J. & Hansen, R. (2018[2017]). *How great cities happen: integrating people, land use and transport*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Statistiska Centralbyrån (3 Mars 2015). *Urbanisering - från land till stad*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/>

Stigendal, M. (2012). *Malmö- de två kunskapsstäderna*. Malmö: Kommission för ett socialt hållbart Malmö: Malmö Stad.

Styrgruppen Norra Sorgenfri. (2015). *Norra Sorgenfri - Hållbarhetsstrategi*. Malmö stad.

Sveriges miljömål. (12 mars 2020). *Sveriges miljömål och de globala hållbarhetsmålen*. <https://www.sverigemiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/sveriges-miljomal-och-de-globala-hallbarhetsmalen/>

Sveriges miljömål. (2 september 2020). *Så fungerar arbetet med Sveriges miljömål*. Tillgänglig: <https://www.sverigemiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/>

Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company Inc.

Wikström, T. & Olsson, L. (2012). *Stadens möjligheter, platser och stråk*. Region Skåne.

# FIGURER

Figur 1: Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company Inc. Redigerad av författarna.

Figur 2: Malmö stad (31 Maj 2018). *Malmö's Översiktsplan* .[http://kartor.malmo.se/rest/ol/2.1/?config=../configs-2.1/config\\_op.js](http://kartor.malmo.se/rest/ol/2.1/?config=../configs-2.1/config_op.js)

Figur 3: Malmö stad. (2008). *Norra Sorgenfri planprogram*. Malmö stadsbyggnadskontor. PP6020.

Figur 4-5: Av författarna

Figur 6: Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company Inc. Redigerad av författarna.

Figur 7-15: Av författarna

Figur 16: Malmö stad. (2008). *Norra Sorgenfri planprogram*. Malmö stadsbyggnadskontor. PP6020. Redigerad av författarna.

Figur 17-27: Av författarna

Figur 28: Iglesias-Söderström, N. (2019). Rätten till staden, rätten till folkets park. Malmö, Malmö Universitet.

Figur 29-30: Av författarna

Figur 31: Trancik, R. (1986). *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company Inc. Redigerad av författarna.

Figur 32-47: Av författarna

Figur 48: Statistiska Centralbyrån (3 Mars 2015). *Urbanisering - från land till stad*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/>

Figur 49-51: Av författarna

Figur 52: Schlyter, O. (2006). *Byggnadsantikvarisk utredning, Norra Sorgenfri - kulturhistoriskt underlag inför planprogram*. Malmö stad: enehten för Kulturmiljövård. Redigerad av författarna.

Figur 53-65: Av författarna

Figur 66-67: Malmö stad. (2008) *Norra Sorgenfri planprogram*. Malmö stadsbyggnadskontor. PP6020.

Figur 68: Robiglio, M. (2017). *RE-USA: 20 American stories of adaptive reuse, a toolkit for post-industrial cities / Matteo Robiglio ; foreword by Donald K. Carter*. Berlin : Jovis Verlag GmbH

Figur 69: Project for public spaces (u.å). *The power of 10+*. <https://www.pps.org/article/the-power-of-10>

Figur 70: Project for public spaces (u.å). *What is Placemaking?*. <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>



8

INSIKTER OM URBANA  
POSTINDUSTRIELLA TOMRUM

Ilse Köhne & Malin Johansson

Masterarbete i Hållbar stadsutveckling (HSU)  
och Landskapsarkitektur (LAM)

SLU Alnarp & Malmö Universitet

2021

## FÖRORD

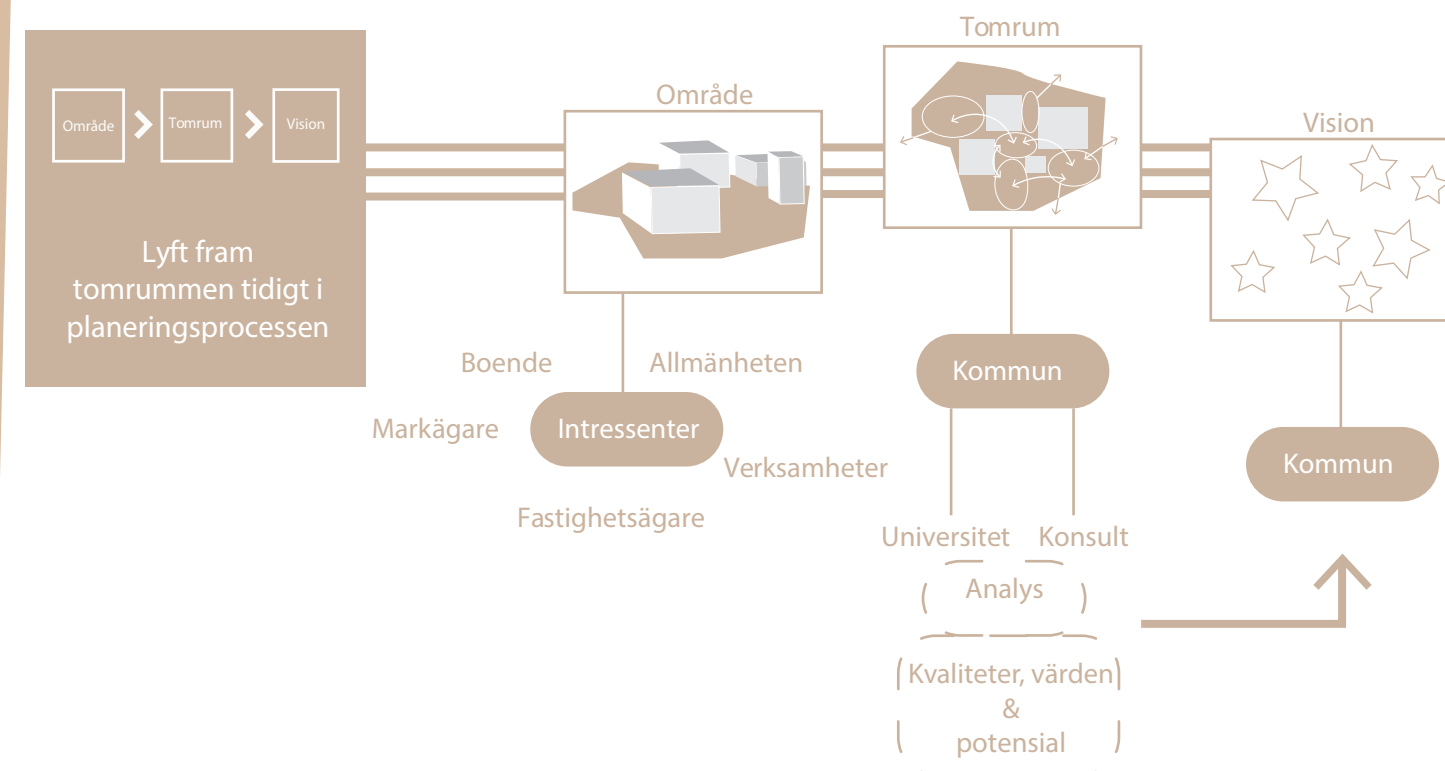
I första hand är denna guide skapad för att inspirera alla som är intresserade av stadsplanering, design, arkitektur, landskapsarkitektur och hållbarhet. Den är även skapad för alla som är intresserade av att se postindustriella platser som mer än tomma ytor.

Guiden kan betraktas som en del i en lång process av utveckling av urbana postindustriella tomrum och innefattar viktiga men övergripande ledord som kan tillämpas på många olika tomrum. Dock bör guiden inte användas som ett facit utan som ett komplement i en tidig planeringsprocess av urbana postindustriella tomrum. Guiden är baserad på tidigare forskning och litteratur som presenterar urbana postindustriella tomrum, dess historiska bakgrund och varför tomrum är viktiga för städers samtida och framtida utmaningar. För att bemöta samtida utmaningar som aktörer inom stadsutveckling står inför, har olika strategier och metoder som involverar markägare, myndigheter, investerare, experter och allmänheten tillämpats. Denna guide fokuserar på förtätning som hållbar planeringsstrategi och förespråkar ett skifte från top-down planering till en bottom-up planering.

Guiden presenterar olika verktyg och strategier som kan användas eller inspirera olika aktörer involverade i gestaltningsprocesser av postindustriella platser. Innehållet i guiden är teoretiskt baserat och även baserat på en fallstudie från utvecklingsprojektet Norra Sorgenfri i Malmö.

Städer förtäras i allt större utsträckning och detta påverkar människors livsmiljö på olika sätt och under olika stadier av planering- och utvecklingsprocessen. De urbana postindustriella tomrummen har med tiden förändrat funktion och därför är de värdefulla resurser för städer. Resurserna bör nyttjas varsamt och utvecklas långsiktigt, inte endast för att bemöta samtida behov och utmaningar utan även för att möjliggöra att framtida behov och utmaningar tillgodoses. Urbana postindustriella tomrum benämns i detta arbete som fria och flexibla vilket indikerar på att vi anser att de har många olika potentiella användningsområden. Ändock tycks förtätning på tomrummen generera ett allmänt uttryck och användningsområde. Gränsen för vad urbana postindustriella tomrum ska utvecklas till bör därför suddas ut. Då stadens flexibla tomrum markeffektiviseras genom förtätning elimineras flexibiliteten vilket är problematiskt då det redan finns för få flexibla platser i staden som möjliggör spontana aktiviteter. De offentliga rummen i staden är vanligen planerade och gestaltade för en viss aktivitet vilket bidrar till att andra aktiviteter inte rymms.

Avsaknaden av flexibiliteten kan vidare bidra till att inte alla människor känner sig inkluderade och detta genererar vidare att de inte används. Andra bidragande faktorer som barriärer, tillgänglighet, klimat, bullernivå och rörelser påverkar hur frekvent en plats används. Det krävs därför att det individuella tomrummet värden ses ur sitt sammanhang likväl som flera tomrum och dess värden ses som en helhet. För att tomrummen ska kunna utvecklas och användas utifrån dess fulla potential behövs därför en ökad kunskap och en gemensam förståelse för dess värde. Utifrån värdet krävs vidare en gemensam målbild om vad de kan bidra med, till ett enskilt område men även till staden som helhet. Det handlar således inte om att avväga att förtäta och planera bestämda rum mellan att bevara och planera obestämda rum, utan att utveckla de urbana postindustriella tomrummen och nyttja dem till dess fulla potential. Därför är det viktigt att lyfta fram området tomrum tidigt i planeringsprocessen.



# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1

“Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp som kan beskrivas med olika begrepp beroende på olika faktorer”

Sida: 8-9

2

“Ett urbant postindustriellt tomrum är både en plats, ett rum och en rumslighet”

Sida: 10-11

3

“Urbana postindustriella tomrum är en viktiga resurser för att minska barriärer och för att fungera som stadens lim”

Sida: 12-13

4

“Stadens utveckling under olika tidsperioder har format urbana postindustriella tomrum”

Sida: 14-15

5

“Urbana postindustriella tomrum besitter olika kvaliteter och värden,därför har de varierande potentiella användningsområden”

Sida: 16-17

6

“Urbana postindustriella tomrum är resurser som bör utvecklas varsamt, detta för att bevara dess flexibilitet för framtida behov och utmaningar”

Sida: 18-19

7

“Urbana postindustriella tomrum bör tillgängliggöras och aktiveras i ett en tidig planeringsprocess”

Sida: 20-21

8

“Planeringsprocessen bör influeras av olika förhållningssätt till urbana postindustriella tomrum för att främja social hållbar utveckling”

Sida: 22-23

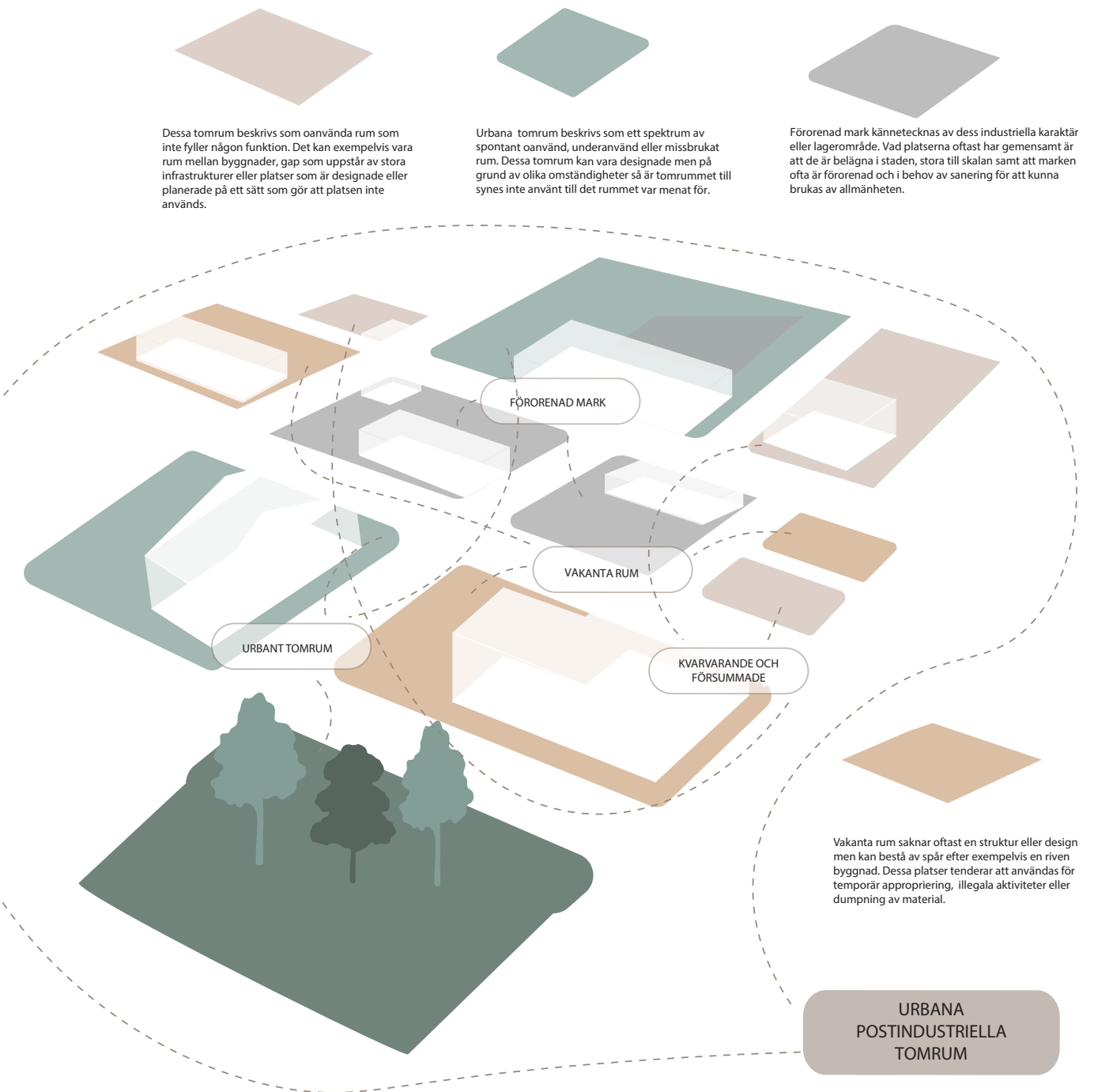
# 1

“Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett komplext begrepp som kan beskrivas med olika begrepp beroende på olika faktorer”

I teori om tomrum finns det många olika begrepp som belyser liknande aspekter om hur ett urbant postindustriellt tomrum kan definieras och identifieras. Begreppet urbana postindustriella tomrum är ett samlingsbegrepp på oanvända, underanvända och lediga rum i staden. Samlingsbegreppet tycks försumma platsspecifika karaktärer, värden och typologi och det är problematiskt i ett utvecklingssammanhang. Att definitioner av urbana postindustriella tomrum är många skapar en friare tolkning och skapar även möjlighet att benämna en plats utefter flera besläktade begrepp. Ett postindustriellt område kan benämnas som ett postindustriellt tomrum som i sin tur besitter urbana postindustriella tomrum i olika skalor. Dessa tomrum kan identifieras utifrån karaktär, värden och typologi. Det handlar således inte vilket begrepp som ett tomrum benämns utifrån utan att en gemensam förståelse av platsspecifika värden och kvaliteter kommuniceras mellan olika aktörer och intressenter.



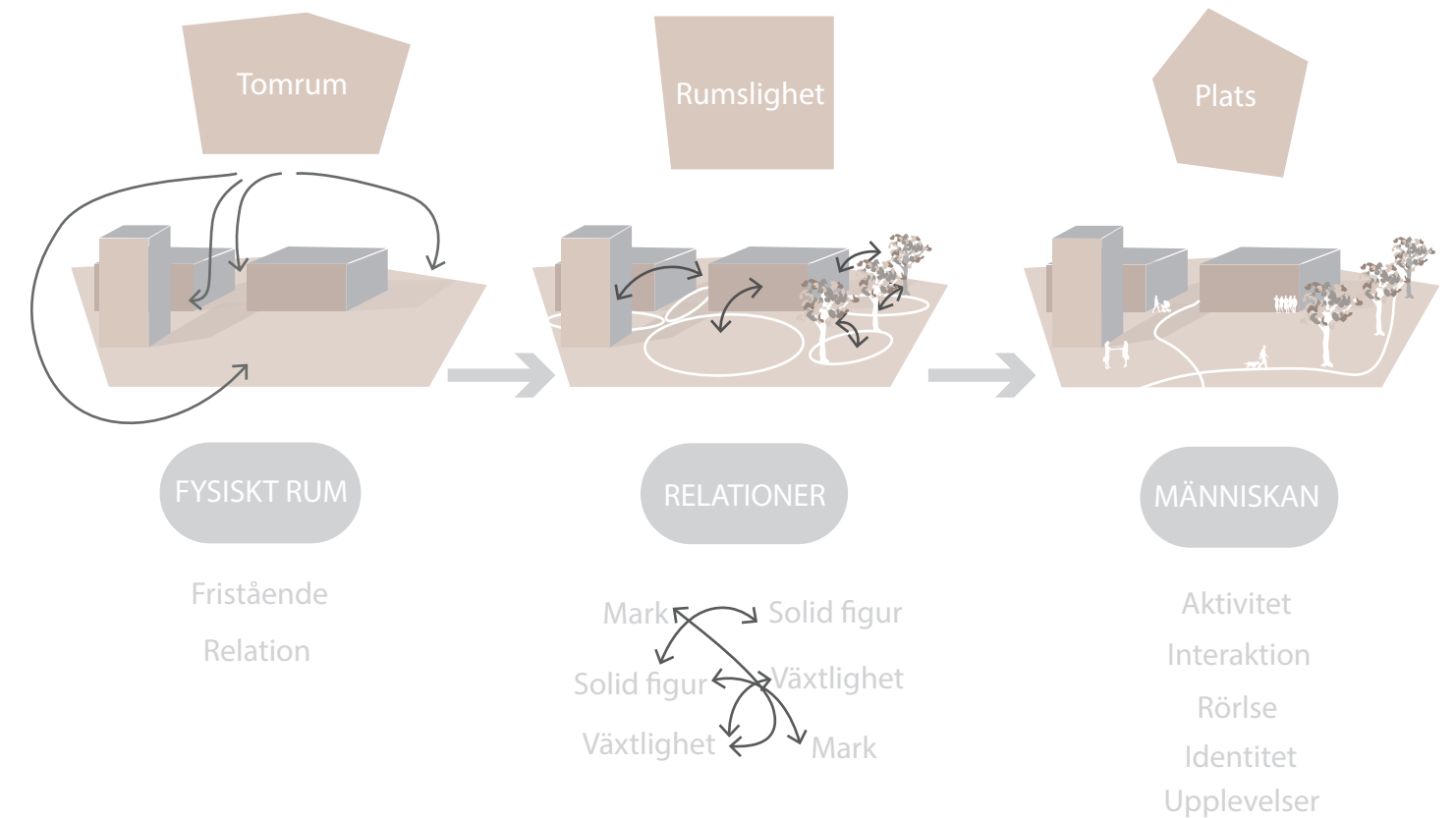
Gemensam  
förståelse för  
områdets tomrum



# 2

“Ett urbant postindustriellt tomrum är både en plats, ett rum och en rumslighet”

Ett urbant postindustriellt tomrum kan beskrivas genom begreppen tomrum, rumslighet och plats. Tomrummet är ett fysiskt rum som kan vara fristående och även ha relation till solida figurer. Ett urbant postindustriellt tomrum som beskrivs som en rumslighet har vanligen relation till solida figurer, växtlighet och mark. Rumsligheten genereras av relationer och kommer därför upplevas olika beroende på vilken relation tomrummet har. Ett tomrum som benämns som en plats har präglats av mänsklig rörelse och upplevelser vilket även har genererat att platsen fått en identitet och är viktiga för människor i deras vardagsmiljö. Beroende på vem som upplever platsen, rummet eller rumsligheten av tomrummet kommer det dess plats-specifika värden och kvaliteter variera och kommuniceras på olika sätt. För att samförståelse för det som är plats-specifikt ska kunna möjliggöras krävs därför att flera olika perspektiv och upplevelser dokumenteras och diskuteras. Vidare kan besläktade upplevelser av karaktär, skala, användning och aktivitet kommuniceras genom symboler, ikoner eller ledord.

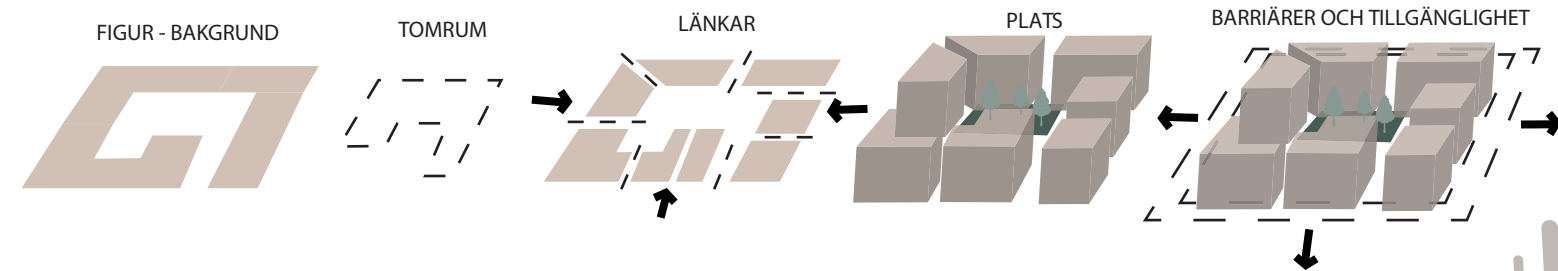




# 3

“Urbana postindustriella tomrum är en viktiga resurser för att minska barriärer och för att fungera som stadens lim”

Upplevelsen av en plats ett rum eller en rumslighet påverkas av relationen av mark, byggnader och länkar. Hur dessa är planerade spelar en stor roll huruvida tillgänglighet och barriärer upplevs. Urbana postindustriella tomrum besitter potentialen att nyttjas i syfte av att minimera barriärer vilket i sin tur ökar den upplevda tillgängligheten. Barriärer kan delas upp i olika nivåer beroende på vad de genererar för effekt på upplevelsen. Fysiska permanenta barriärer är en nivå som består bland annat av infrastruktur och kvartersstruktur och är väl integrerad i staden. Denna nivå av barriär är svår att minimera och det är även den som planering vanligen förhålls till. En omprioritering bör därför göras i ett tidigt skede i planeringsprocessen av tomrum. Utveckling av tomrum bör förhållas till omkringliggande tomrum och dess potential att minimera barriärer och fungera som stadens länkar.



Bakgrund: tomrummen ställs i fokus istället för figurer

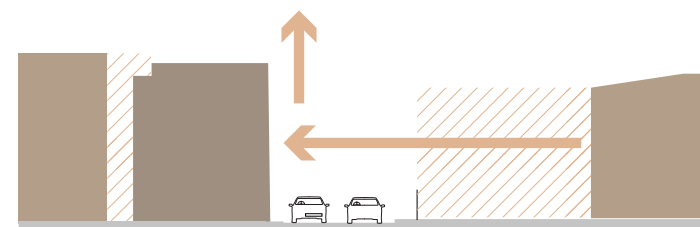
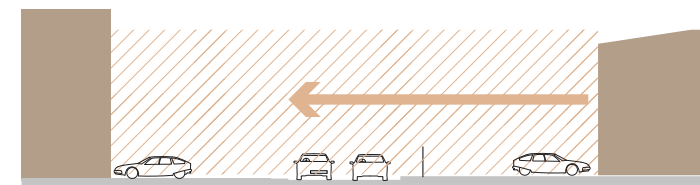


Barriärer: områdets byggnadsmönster är ett lager som kan skapa barriärer och hindra tomrummen från att samverka

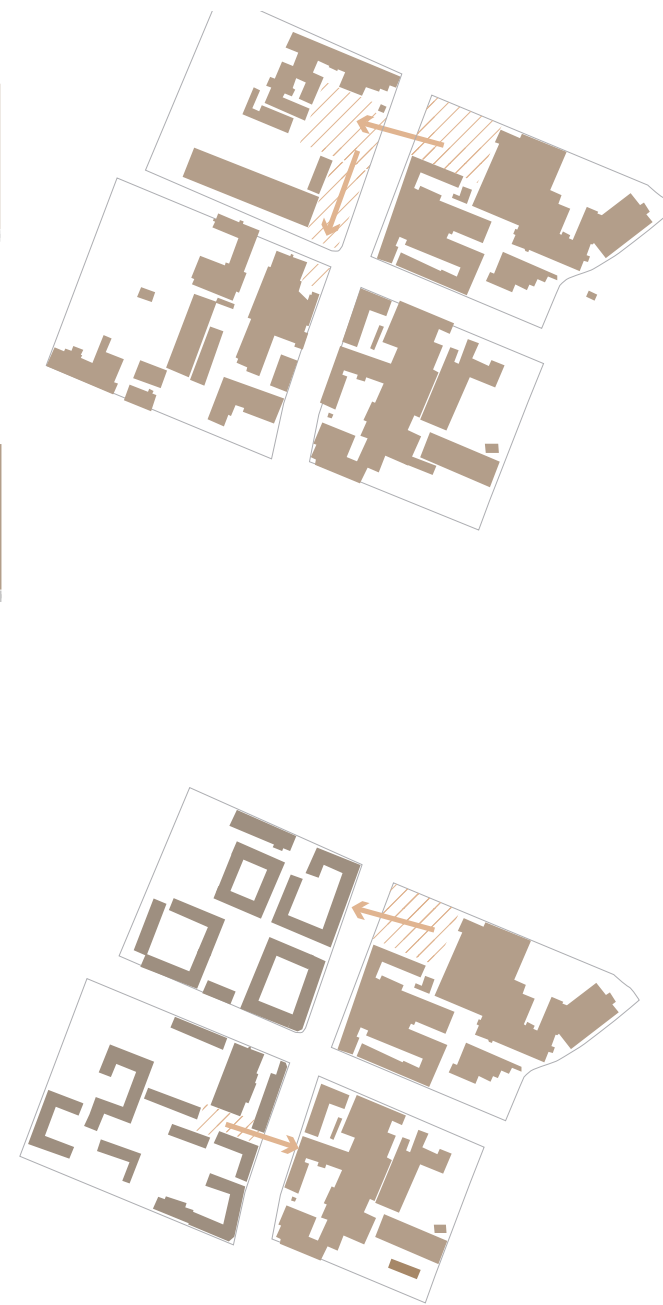
# 4

## “Stadens utveckling under olika tidsperioder har format urbana postindustriella tomrum”

De faktorer som genererat befintliga tomrum är samma faktorer som kommer påverka att nya tomrum skapas i framtiden. Vissa tomrum bevaras på grund av kulturmiljölagen och dessa är vanligen solida figurer. Lagen syftar att skydda kulturmiljön så att en mångfald tillgängliggörs för framtida generationer. Marken, de solida figurerna och länkarna är tomrum och även resurser. Dessa resurser bör städer utveckla varsamt och långsiktigt för att möta framtida behov och utmaningar. Det vi anser är värdefullt är att inspireras av vid detaljplanering för ny bebyggelse är bilens dåtida centrala roll i stadsplaneringen. De strategiskt placerade bil parkeringarna som mist sitt funktionella användningsområde och var tidigare tillgängliga för biltrafikanter bör nu inspirera samtida stadsutveckling. Från bilens centrala roll till människans central roll i stadsplaneringen.



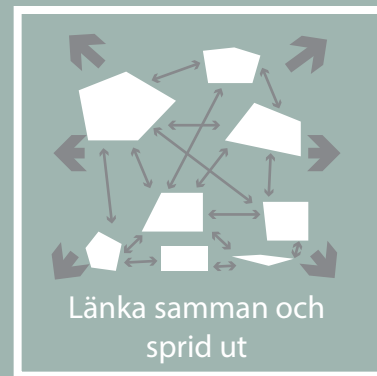
-  Befintlig bebyggelse
-  Planerad bebyggelse
-  Tomrum som skapas



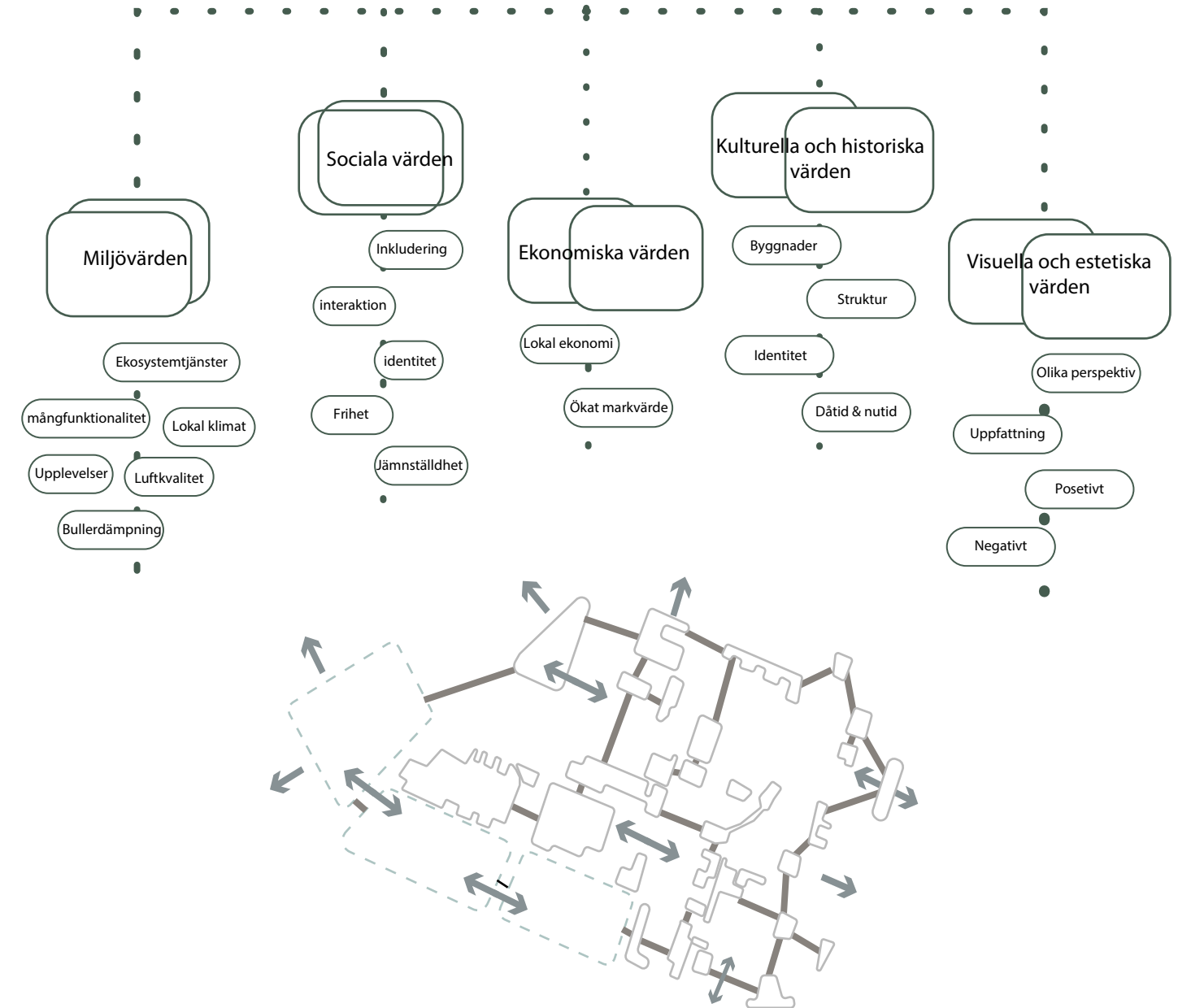
# 5

“Urbana postindustriella tomrum besitter olika kvaliteter och värden, därför har de varierande potentiella användningsområden”

Den bristande kommunikationen av värdet av postindustriella tomrum är problematiskt. För att utveckling av tomrummen ska kunna utgå från dess kvaliteter och potential måste förståelsen för dess individuella värden och värdet som helhet öka. Urbana postindustriella tomrummens enskilda värden kan nyttjas och behandlas separat från omkringliggande tomrum. De individuella värdena formar vidare vad för kvaliteter som tomrummet kan tillföra till samhället. I en större skala kan de funna kvaliteterna i de individuella tomrummen samverka med andra tomrum och dess kvaliteter och då nyttjas som en helhet. Då urbana postindustriella tomrum har varierande användningsområden finns det ingen gräns på hur eller vad de ska användas till. Ändock är det vanligt förekommande att förhållningssättet av tomrum är att de är tomma och nyttjas individuellt, bortsett från dess värden potential.



## Värden av tomrum



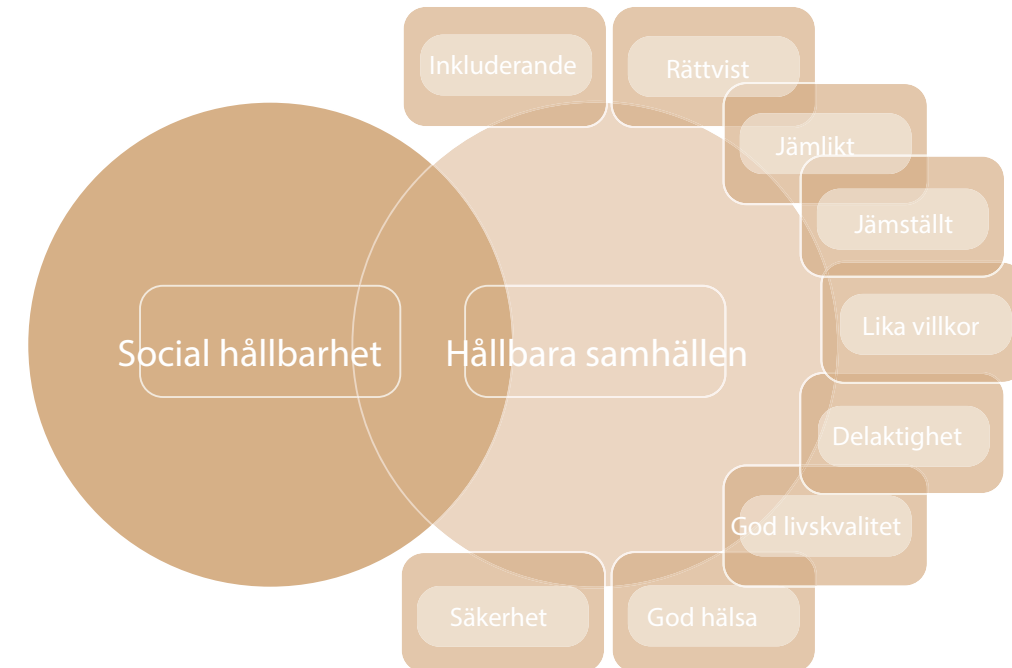
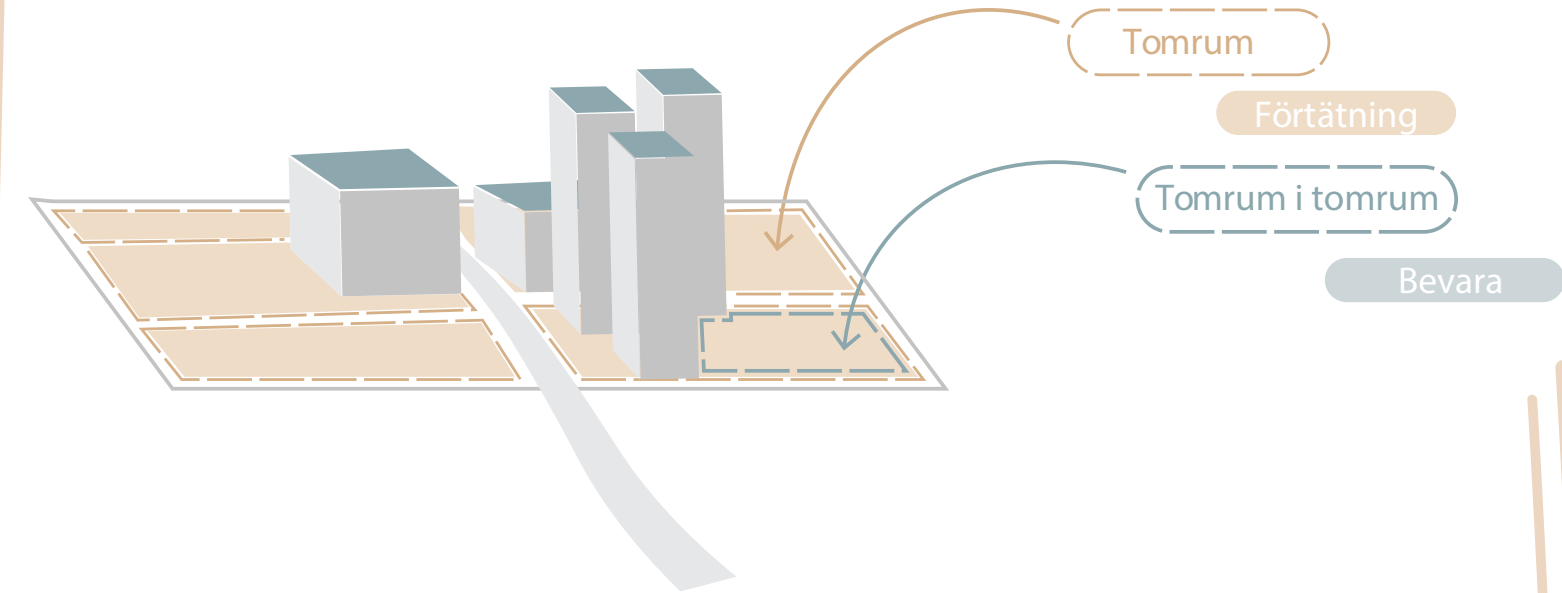
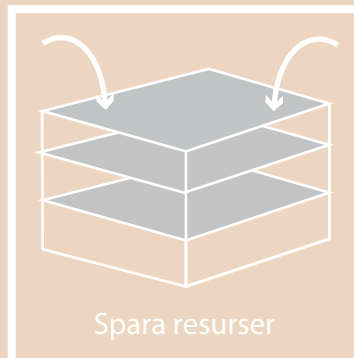
Länkar: tomrummen ses som de länkar som sammanför området som helhet och potentialen finns till att fungera som stadens eller områdets "lim"

# 6

“Urbana postindustriella tomrum är resurser som bör utvecklas varsamt, detta för att bevara dess flexibilitet för framtida behov och utmaningar”

En allmän kvalitet som urbana postindustriella tomrum besitter är att de är flexibla och till synes tomma. Enligt många forskare och aktörer inom stadsutveckling anses det tomma som något negativt. Detta synsätt bidrar vidare till att de fylls med byggnader och bestämda aktiviteter. När det som är tomt planeras med bestämda aktiviteter förlorar tomrummet de kvaliteter som är en viktig resurs för framtida behov och utmaningar. Förutom att tomrummet förlorar flexibiliteten kan det planerade och de bestämda bidra till barriäreffekter. Utveckling av tomrum som är inom ett kvarter följer vanligen kvartersstrukturen. När slutna fasader placeras längs med kvartersgränsen och offentliga platser placeras innanför, kan det bidra till social exkludering och platserna riskeras att endas användas av boende inom kvarteret. Då syftet med offentliga platser är att öka interaktion mellan människor kan placering av byggnader bidra till att syftet inte uppnås. Ett tomrum som planeras och gestaltas i alltför stor utsträckning, kommer påverka hur och av vem som använder den. Ett tomrum som inte gestaltas ökar möjligheten för människor att själva skapa en identitet. Detta förutsätter att de är tillgängliga i en tidig planeringsprocess och att detta vidare kan påverka detaljplanering i en senare utvecklingsprocess.

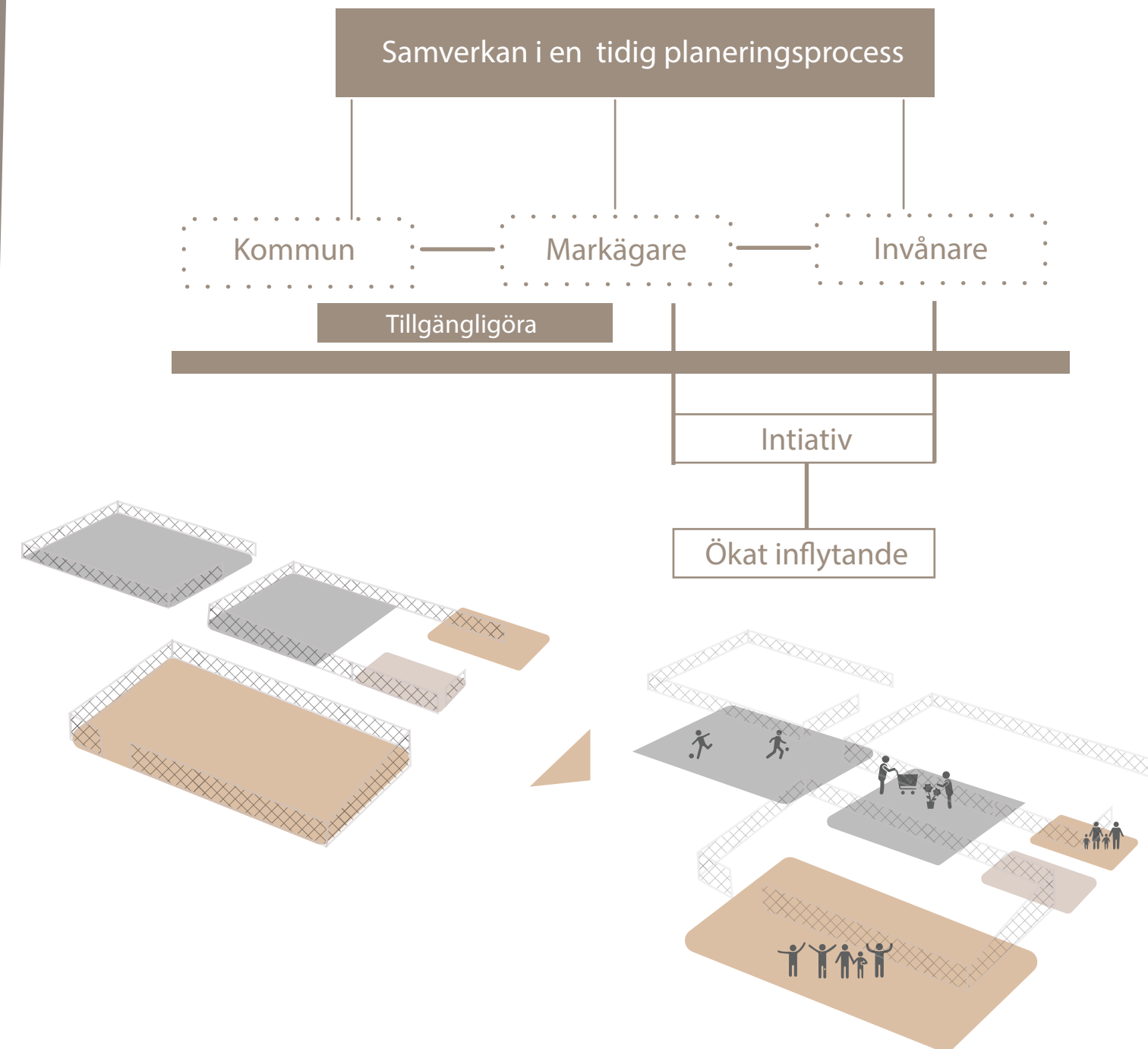
Att låta vissa urbana postindustriella tomrum vara tomma, möjliggör temporära eller spontana aktiviteter och spontanitet kommer spela en allt större betydande roll tätare städer. Öppenheten som urbana postindustriella tomrum kan erbjuda spelar vidare en viktig roll huruvida människor upplever tillgänglighet och inkludering.



# 7

## “Urbana postindustriella tomrum bör tillgängliggöras och aktiveras i ett en tidig planeringsprocess”

En medborgardialog planeras av kommun och sker vanligen på en bestämd tid. Medborgardialoger som inte sker i projektform och inte planläggs under en lång tidsperiod riskerar bidra till en låg inverkan på planeringen. Det är även en bidragande orsak till att vissa invånare får mer påverkan och andra får ingen. En tidig aktivering genom temporära aktiviteter kan därför bidra till att många olika invånare attraheras och deltar. Det kan vidare bidra till att tomrummet utvecklas till en plats med en identitet. Att urbana postindustriella tomrum tillgängliggörs i en tidig planeringsprocess är därför avgörande för att kunna aktivera och föra medborgardialog. Det krävs därför ett gemensamt förhållningssätt till de urbana postindustriella tomrummen samt att intressenter och aktörer arbetar mot samma mål för att en långsiktig och varierad medborgardialog ska kunna föras. Initiativet från invånare bör möjliggöras och detta kan endast ske genom samverkan mellan kommun, markägare och invånare.



# 8

## “Planeringsprocessen bör influeras av olika förhållningsätt till urbana postindustriella tomrum för att främja social hållbar utveckling”

För att främja en social hållbar utveckling av urbana postindustriella tomrum bör planeringsprocessen influeras av olika förhållningsätt. Som tidigare nämnt är det viktigt med varierande former av medborgardeltagande under en lång tidsperiod under planeringsprocessen. Denna variation bör även tillämpas på förhållningssätten. Adaptive reuse, The power of 10+ och Placemaking är tre förhållningsätt som kan tillämpas. Verktögen fokuserar på att bevara och återanvända befintligt och är platsfokuserade. Då verktygen skiljer sig från varandra kommer de bidra till ett varierat resultat. Variationen av tomrummets typologi, värden och kvaliteter bidrar till att olika förhållningsätt bör tillämpas. Ett förhållningsätt som fungerar på ett tomrum behöver alltså inte betyda framgång för andra tomrum.

